

УЖК

Український журнал

1 | 2008

ціна 30 Кє

I Have a Dream
Сірі кардинали
Два царі

Тема

**ПОШУКИ
ІДЕНТИЧНОСТІ**



01



9 771802 586009

Холодно як у Росії



► Коли дуже холодно, то в нас кажуть, що холодно як у Росії. А коли вже страшенно холодно, то кажуть: холодно як у Сибіру. А холодно як у Росії, було і в Луганську, куди я поїхав минулої зими. Не дивно, бо хоча Луганськ і знаходиться в Україні, та до Сибіру звідти ближче ніж з Москви.

Та не лише градуси спричинили те, що в Луганську я себе почував, як у Росії. Речей, які б мені нагадували, що я в Україні, було дуже мало. Час від часу десь можна було побачити український прапор, почути українську, прочитати напис на офіційних будівлях... Але ніколи не забуду, як тоді у цій снігом заметеній країні, в той самий час, коли Київ майорів помаранчевими кольорами, тут на кожному куці висіли сині стрічки, по-феодальному попереджаючи всіх приїжджих, що тут вже „Януковичеве“, що тоді означало „російське“.

Україна не одна, їх дві, якщо не більше. Та, котра дивиться на Захід і та, котра весь час згадує Схід, „Україна А“ розмовляє українською, „Україна Б“ – російською. Але це не унікальна ситуація: є ще багато місць, де говорять і так, і так, не кажучи вже про ті місця, де розмовляють чеською, угорською чи татарською. Та варто зауважити, що кордон, який ділить ті дві України, за останні двадцять років, протягом яких я приїжджаю в Україну, посувся значно далі на схід. Скажімо, Київ нині більш українське, ніж російське місто, хоча двадцять років тому це було якраз навпаки. Але до часу, коли Україна прийде і в Луганськ, треба буде народити ще дві-три генерації. І європейська Україна повинна стати для Луганська привабливішою, ніж євразійська Росія. Те, що це в майбутньому станеться – цілком реально, але наразі це виглядає доволі сумно.

Мабуть, багато хто вже задавав собі питання, а чи не краще її поділити на Лівобережну і Правобережну, а Одесу, подібно до міжвоєнного Гданська, залишити вільним містом?

Як колишній громадянин Чехословаччини можу відповідально сказати, що це – можливо. Без емоцій, без великих наслідків для економіки і життя загалом, і до того ж у термін, який буде не довшим ніж півроку. П'ятнадцять років тому у Чехії, і в Словаччині до влади прийшли політики, які хотіли панувати самі, нехай навіть у вдвічі меншій державі. І все. Жодних референдумів, жодних важких переговорів. Через півроку, 31 грудня, я танцював у Братиславі на майдані СНП як громадянин у своїй державі, а після півночі я раптом став там іноземцем.

У Словаччину я повернувся через кілька років у якості постійного закордонного кореспондента, і почував себе так, як мабуть почувалися кореспонденти британських газет після розпаду імперії в Індії чи Ірландії, або кореспонденти російських газет (після розпаду іншої імперії) – у Києві. В Росії для такого роду країн вигадали назву „близьке зарубіжжя“, і це словосполучення я не сприймаю лише у принизливому значенні, хоч його і придумали „москалі“.

Це зарубіжжя дійсно близьке, аж настільки, що не можеш не замислюватися: а чи треба було, аби воно взагалі тим зарубіжжям стало, і чи добре, що воно ним залишиться? Як після звичайного розлучення задаєш собі запитання: а чи треба було розлучитися, і чи не добре було б усе повернути назад?

Є народи, які вміють нормально розлучитися (як чехи зі словаками), а є народи, які в неприянні, але надалі залишаються жити разом – британсько-французька Канада, фламандсько-валлонська Бельгія, де вже півроку не можуть сформувати уряд. І є також держави, які хоч і знали, що буде важко жити разом, усе ж „повінчались“ – починаючи зі Східної та Західної Німеччини і Європейським Союзом закінчуючи.

У релятивно безпечному світі, в якому нині живемо, і в малій державі може житися непогано. Навіть часом краще ніж у тій великій. Але у важкі часи, котрі іноді настають, все змінюється. Тоді в єдності – сила. Я думаю, що це правда, бо колись і комуністи про це казали. І, – гадаю, всім зрозуміло, – не про відновлення Радянського Союзу йдеться.

В нашому просторі



Фото: Богдан Копчак

Вдома на чужині

6 *Богдан Копчак*
Інший Донецьк



Символом зла ще й сьогодні багато хто вважає Донецьк – місто вугільних шахт, пролетаріату і криміналу, Ріната Ахметова і Партії регіонів.

- 7 *Магда Мушинка*
Про християнство в Україні
- 7 *Ленка Віх*
Словацькі фраєри
- 8 *Петро Бачик*
Все Гаразд?
- 10 *„Українські вибори не дають можливості вибору“*
(розмова з Анною Гурською)
- 12 *Івана Ґрешлик*
Успішне співробітництво та літр молока
- 14 *Давід Свобода*
Боротьба за чужу душу ІХ
Конкурс на народ: Україна у чеській полеміці
- 16 *Володимир Пукіш*
Вертикальні – „на словаків“
а дециметрові – „на мадярів“ ...

гості

18 *Рефат Чубаров: „...чи можна чекати розуміння проблем кримських татар з боку політиків, які виступають проти визнання ОУН-УПА?“*



Про складні етнополітичні відносини, та особливості ситуації в Криму з точки зору кримських татар, спеціально для „УЖ“ перший заступник голови Меджлісу кримськотатарського народу Рефат Чубаров.

тема: пошуки ідентичності

- 21 *Олександр Бойченко*
I Have a Dream
- 22 *Андрій Портнов*
Прогулянка за межі „двох Україн“
- 25 *Любка Дереш*
Створений вручну політичний важіль
- 26 *Юлія Абібок*
Ми або вони?
- 28 *Анна Вилегала*
Як її ділять поляки
- 30 *Олег Коцарев*
Мої чотири України з тисяч можливих
- 32 *Катажина Котинська*
Конфлікт пам'яті з реальністю

„Український журнал“
www.ukrzurnal.eu

Інформаційний культурно-політичний місячник для українців у Чехії, Польщі та Словаччині

№ 1 (31), 2008, рік четвертий

Видає: РУТА, e-mail: ukrzur@seznam.cz

Редколегія:

Прага – Ленка Віх (головний редактор),

Богдан Копчак, Валентина Люля,

Інна Біланін, Івана Ґрешлик, Богдан

Зілінський, Рене Кочік, Яна Леонтієва

Варшава – Ростислав Крамар,

Петро Тима, Анна Коженювська-Бігун,

Ярослав Присташ

Пряшів – Олесь Мушинка

Київ – Богдана Матіяш,

Петро Андрусечко

Коректор: Надія Іздрик

Художнє оформлення

та верстка: Ондра Гулеш

Дистриб'ютор: CZ Press spol. s.r.o.

Часопис видається за фінансового сприяння Міністерства культури ЧР

За достовірність викладених фактів

відповідає автор статті.

Редакція залишає за собою право

не у всьому погоджуватися з думками

і поглядами авторів, скорочувати

матеріали і виправляти мову.

Рукописи не повертаються.

Реєстрація: MK ČR E 16026

ISSN 1802-5862

34 Анджей Корашевський
Плюралістичний радикалізм



Політична боротьба в умовах молоді демократії схиляє політиків до дій, що загострюють фіктивні, накинуті сепаратистські настрої в суспільстві.

35 Пйотр Пьогожельскі
Пошуки пропалого ковчегу

36 Богдан Бачинський
До порозуміння українців ведуть політичні реформи

з краю

38 Петро Андрусечко
Сірі кардинали української політики



Політична криза-2007, рішення дії президента та дострокові парламентські вибори пов'язуються лише з однією особою з його найближчого оточення, – шефом Секретаріату Президента Віктором Балогою.

44 Віталій Портников
Два царі

48 Роман Кабачій
Заручниця історії

49 Крим – внутрішня проблема України (розмова з Володимиром Притулою)

культревію

50 Дмитро Лазуткін:
„Дивитися люблю православний телеканал „Глас’...“

54 На хвилі Етно

55 Юрко Іздрик
...і тоді згадалося мені...

56 Марко Роберт Стех
Контур і слово (3) – Мирон Левицький

56 Мирон Левицький
Віктор Гюго Винуватий

58 Томаш Гала
Марлен Хуцієв – режисер людської конфронтації



В часи хрущовської „відлиги“ Хуцієв своїми фільмами готував ґрунт для своїх майбутніх колег: визначався щодо ідеологічних доктрин, переоцінював сучасні міфи та переосмислював ідеї, що приходили з-за кордону.

60 Рецензії та анотації



Наш читачу!

» „Кому ще цікаве питання „двох Україн’?“ – запитували мене колеги, коли ми почали думати над цією темою. Адже її вже обговорено всіма можливими способами і, зрештою, не секрет, що плодом, який вродили інтелектуали, вдало скористалися політики.

Та незважаючи на те, що до питання „двох Україн’“, яке протрималося в інтелектуальних (і не лише) дебатах більше десяти років, вже всі сказали своє слово, нам його і надалі, у його звільгаризованій і спрощеній формі, представляють закордонні (як зрештою, і українські) медіа.

Треба визнати, що під час помаранчевих подій нас не ображали словосполучення на кшталт „помаранчевий, проукраїнський, прозахідний україномовний Захід“ і „біло-блакитний, російськомовний і про-російський Схід“. Але це була мить, коли треба вибирати якусь зі сторін. Та з плином часу ці всеохопні штампи щораз більше дратують усіх, хто сподівається, що справа якось повинна зрушити з місця.

Як прочитаєте далі, майже всі коментатори схиляються до того, що ця метафора вживається некоректно і не з добрими намірами. Очевидно, наразі вона не призвела до дійсного поділу країни, але у п’ятнадцяту річницю розділення Чехословаччини варто нагадати, що не такою вже і нереальною може бути ситуація, коли кілька політиків, спираючись на волевиявлення нечисленних націоналістичних угруповань, здатні здійснити що завгодно. Питання лише в тому, чи для України чехословацький сценарій зміг би підійти, бо він вимагає трохи дисципліни і, передусім, завершення переговорів...

Тому може варто знову і знову нагадувати про те, що український Схід не є обов’язково проросійським, антиукраїнським, неринковим тощо. З іншого боку, вдавати, що він цілком „в порядку“ і що його російськомовність є органічною частиною української ідентичності, буде таким самим спрощенням, як і згадані вище штампи.

Саме тому ми знову піднімаємо цю тему і сподіваємося, що і вам буде цікаво. До речі, у рубрику „Гості“ ми запросили представника кримських татар Рефата Чубарова, аби почути думку нацменшин, які на це питання мають свій погляд. Хоча остеронь питання „двох Україн“ вони не стоять, бо їх, незважаючи на лояльність до української держави, при її „поділі“ просто вносять у російсько-татарську частину Дикого поля.

Всім передплатникам нагадуємо, що наступний номер можна буде отримати лише після здійснення передплати на 2008 рік.

На все добре, гарних свят і щасливого нового року!



Фото: Богдан Колпач

Інший Донецьк

Усе в житті значно складніше, ніж здається на перший погляд. Але саме життя інколи переконає, що деякі речі і процеси відбуваються набагато простіше, що старі формули і поняття не завжди працюють. Так не відповідає дійсності спрощена теза про „дві України“, „поганий“ зрусіфікований Схід і „геніальний“ україномовний Захід.

Символом зла ще й сьогодні багато хто вважає Донецьк – місто вугільних шахт, пролетаріату і криміналу, Ріната Ахметова і Партії регіонів. Місто молодчиків у чорних куртках, які в 2004 році намагалися сфальсифікувати вибори. Місто тупих людей, які поголовно голосують за регіоналів, а дай їм сигнал – відторгнуть великий шматок неньки України...

Реальність ж дещо інша. Правдою є те, що Ахметов живе у Донецьку в шикарних апартаментах свого роз-

кішного готелю. Правдою є і те, що найбільша кількість новообраних депутатів від ПР походить з Донецька і області; нема сумніву, що у цьому місті і криміналу вистачає. І те, що на вулиці української не почувеш, теж правда. Та, з іншого боку, місцевий драмтеатр ставить вистави майже виключно українською, причому так було завжди; у вузах можна вільно поспілкуватися українською – є студенти, які російськомовним викладачам пишуть свої семінарні роботи державною українською мовою.

Може хтось з вас у минулому номері „УЖ“ прочитав про „повстанський“ ресторан „Кривка“ у Львові і не міг собі уявити якусь його філію на Сході, скажімо, у тому ж Донецьку? Після кількох днів, проведених у Донецьку, я припускаю, що це цілком можливо. Навіть тоді, коли на вході буде стояти упівець в однострої з іграшковим автоматом у руках і запитувати у відвід-

увачів, чи всі „свої“ і чи немає між ними часом москаля.

Люди в Донецьку вважають себе українцями, незважаючи на мову, якою користуються. І „тупих“ між ними не більше ніж деінде. І може навіть голосували за регіоналів не всі, а хтось просто результати трішки „домалював“. Принаймні, все більше людей там розуміє, що політики, їхні місцеві лідери, грають з ними у нерівну гру і не варто віддавати їм свій голос.

Колись у Києві, а тепер і в Донецьку, я зустрів молодих людей, які походять з російськомовних сімей, але самі захотіли – і зуміли! – вивчити українську мову. До речі, саме в Донецьку я почув розмову гарною українською від студентки з Росії, яка лише три роки на сході України.

Чорно-біле бачення світу для Донецька вже не спрацює.

Богдан Колпач, Прага

Про християнство в Україні

➤ Чеська християнська академія в Празі щороку влаштовує наукові конференції, семінари та інші акції, присвячені християнському рухові в різних країнах світу. Досі її увага була спрямована майже виключно на християнство західноєвропейських та доволаєвропейських країн. 21 листопада цього року під дахом старовинного монастиря Емаузи в Празі відбувся колоквиум (круглий стіл) на тему „Християнство в Україні після розпаду СРСР“, учасниками якого були визначні науковці та представники християнських організацій Чехії: Томаш Галік – президент Чеської християнської академії; Станіслав Новотний – її директор; Людвік Амброш – декан римо-католицького богословського факультету Карлового університету; Франтішек Гільмар – провінціал Ордена Єзуїтів у Чехії; Ян Стржібрний – заступник директора Християнської академії; Василь Сливоцький – настоятель Греко-католицького храму св. Климентія в Празі; Ружена Шішкова – наукова працівниця Слов'янського інституту ЧАН; Надя Валашкова – наукова працівниця Інституту етнології ЧАН та інші.

Відкриваючи колоквиум, вступне слово – про історичний розвиток християнства на Русі-Україні – виголосив Богдан Зілінський, а про сучасний стан християнських конфесій в Україні (православних, католицьких та протестантських) розповів Микола Мушинка, який, між іншим, наголосив на ненормальності ситуації, коли найпоширеніша конфесія України – Українська православна церква Московського патріархату – підпорядкована церковним ієрархам чужої держави, а саме – Російській православної церкві.

Після вступних доповідей розгорнулася жвава і посутня дискусія. Більшість доповідей ділилася власними спостереженнями за релігійною ситуацією в Україні. Учасники наголошували, що в Україні від часів падіння комунізму відбувається небувалий процес відродження всіх релігійних конфесій. За шістнадцять років незалежності кількість віруючих збільшилася в три-чотири рази. Незважаючи на економічні негаразди, масово будуються храми, навіть у найменших селах. Свобода релігії (що прийшла на зміну репресивним обмеженням більшовицького режиму) існує не лише на папері, але й на ділі. В питаннях релігії Україна має одну з найдемократичніших легіслатив у Європі: для офіційної реєстрації релігійної громади вистачить десяти підписів.

На жаль, чеська громадськість із сучасними релігійними процесами в Україні майже зовсім не обізнана. Як не обізнана вона і з іншими реаліями України.

Магда Мушинка, Пряшів

Словацькі фраєри

➤ „Словачина не визнала Голодомору?“ – запитували збентежені закордонні приятелі. „Що, Словачина не визнала Голодомору?“ – запитувала я збентежено в словацьких приятелів. Ґрунтовніше поцікавившись проблемою, я зрозуміла, що за нинішньої політичної ситуації в Словачині, це був єдиний можливий сценарій. Хто може чекати зрозумілої і виваженої політики (не кажучи вже про справжню дипломатію) від уряду, сформованого з лівих популістів та ультраправих націоналістів, яким так комфортно живеться коштом попереднього уряду? Хто сподіватиметься, що вони промовчать там, де треба, і скажуть лише те, що треба?

Те, що чеський парламент прийме резолюцію в справі Голодомору, було зрозуміло вже давно. Зрозуміло було також те, що прийме він її, не вживаючи слова „ґеноцид“. Це чеська закордонна політика. Бути чемним, солідарним і зайвий раз не дражнити викличними жєстами геополітичних гігантів. Так і сталося. Чеський парламент резолюцію прийняв, слово „ґеноцид“ елегантно обійшов. Невідомо, вистачить цього Україні, чи ні, але в чехів лише такі можливості.

А от словаки, кардинально – НІ! Словацькі політики заслуговують, аби довола них затанцювати чардаш. Бо тут уже недостатньо було оминати слово „ґеноцид“, тут треба було, щоб за тиждень до того, як словацький парламент прийняв декларацію, уряд оголосив, що не визнає Голодомор в Україні ґеноцидом, бо цього не радить робити Міністерство закордонних справ Словачини. Ото щирість! Більшою відвагою було б хіба зізнатися, що невизнання Голодомору ґеноцидом лобіюють власники бензоколонок і постачальники газу.

Не варто вже мабуть і загадувати, що незадовго до цього, а саме 30 листопада, в Мадриді Словачина підписалася під спільною декларацією ОБЄС у справі вшанування Голодомору так само, як кількома днями пізніше – під резолюцією Генеральної конференції ЮНЕСКО, де теж не вживалося слово „ґеноцид“. Тож ніхто не мусив додатково ще щось комусь пояснювати, і вистачало стримано віддати шану жертвам трагедії. Однак Словачина – чи, радше, словацький уряд, – вирішила ще раз відверто задекларувати свою позицію стосовно визнання Голодомору, мовляв, Росія цього не бажає, і тому словаки цього робити не будуть, бо, зрештою, „майже ніхто цього не робить“.

У словацьких медіа з'явилася ще й інша цікава інформація, що мала на меті підтвердити рацію уряду, якому, вочевидь, не випадало спиратися лише на думку Міністерства закордонних справ. Треба було забезпечитися й думкою фахівців. А їхню позицію озвучив фахівець з історії Радянського Союзу Богуслав Глава (Філософський університет ім.Коменського у Братиславі), який сказав, що „словацька історіоґрафія не інтерпретує Голодомор в Україні як акт ґеноциду, а лишень – як один із проявів тодішньої тоталітарної влади“. Оскільки історія – наука не точна, то більшого очікувати годі.

Очевидно, можна сперечатися, чи українці в 1932–33 роках пережили ґеноцид чи лише голод, чи ліквідували їх як народ, чи тільки як соціальну групу, чи відповідають дефініції одні одним, чи ні. Але братам-словакам при цьому варто пам'ятати, що за той один-єдиний рік в Україні загинуло більше людей, ніж Словацька Республіка налічує громадян – включно з усіма нацменшинами. У компромісній декларації парламентарі замість слова „винищення“ вжили слово „вимордування“. Але якби не українцям, а словакам довелось скуштувати цей – як каже історик – „прояв“ тоталітаризму, мабуть, слово „ґеноцид“ не звучало б для них так фантастично.

Зрозуміло, словаки вчинили так само, як чимало інших країн. Кому тим одним словом допоможеш? Правдою, врешті, є і те, що питання Голодомору вимагає широкої громадської та професійної дискусії, і сама Україна для цього повинна зробити набагато більше. Бо для того, аби її погляд відобразився в „інтерпретаціях“ чужих „історіоґрафій“, недостатньо лише встановлювати по цілому світу пам'ятники Шевченку.

Ленка Віх, Прага

Все Гаразд?

➤ Минуло вже п'ять років, відколи в польському інтернеті з'явився перший український портал „Гаразд“. Упродовж свого існування він здобув таку популярність, що отримав статус одного з найважливіших українських медіа в країні. Навколо нього створилося своє середовище. Все майже досконало, але Matrix не спить.

Мірко Шумський, співавтор „Гаразду“, наголошує, що це не був перший український ресурс у польській мережі. В 1998-му Богдан Сидор запустив „Червоно-чорну сторінку“, яка першою чергою робила ставку на інтерактивність, маючи на меті стати форумом для обміну думками та інформацією. Тоді ж працював і сайт тижневика „Наше Слово“, що виконував і виконує радше роль електронного архіву. „Червоно-чорна сторінка“ пропонувала молодим українцям можливість нових контактів без звиклого з'ясування історичних контекстів та національних питань. „За її кольори я дочекався епі-

би стати для розпорошеного середовища центром вільної комунікації. На початку співпраця мала цілком інтернетівський характер, оскільки хлопці контактували виключно через електронну пошту. Головною проблемою для творців нового порталу стало отримання власного сервера з можливістю безкоштовно користуватися інтернетом. Коли з допомогою перемиської транспортної фірми „Хортиця“ їм це вдалося, черговим важливим етапом творення сайту стала його назва. „Дискусії щодо назви порталу тривали майже рік. Хотілося, щоб вона впадала у вухо, а до того ж якомога точніше передавала його характер“. – Мірко згадує, що проблему десятків пропозицій довелося розв'язувати жеребкуванням. – „Вибрали ми назву веселу, добру, молоду. Таким мав бути і наш байт“.

Коли 20 лютого 2002-го в мережі з'явився „Гаразд“, він отримав підзаголовок „Перший у Польщі український портал“. Хоча його автори й усвідомлювали потенціал нового ресурсу, але

про те, що, коли і де діється. Цьому служать інтерактивні сервіси: Новини, Імпresi, Форум, які, до речі, користаються найбільшою популярністю. Дуже цінним є також каталог лінків інших сайтів, що стосуються української тематики. Фактично, завдяки „Гараздові“ в Польщі працює інтерактивний суспільно-культурний календар, який раніше був представлений лише останньою сторінкою „Нашого Слова“ в доволі консервативній і неатракційній формі. Звісно, був ще й „Український календар“, останньо перейменований на „Альманах“, але з огляду на періодичність, він посередньо виконував свою роль.

Лінива і фрустрована громада

Творці порталу кажуть, що на форумі „Гаразду“ можна спілкуватись на будь-яку тему. Погоджуються також, що улюблена тема гостей „Гараздового“ форуму – критика середовища українців у Польщі: „Нашого слова“, Об'єднання Українців у Польщі, телеві-

haraзд • net

тету націонал-соціалістичний ск... син“, – згадує сьогодні автор і творець сторінки. „Хоча по суті тут не йшлося про жодний „націонал-соціалізм“, а лише про місце, де молоді українці могли б спілкуватися українською мовою. На „Гаразд“ може зайти кожен, і тут не треба нікому нагадувати про ІІ Світову війну, УПА, просити в когось вибачення, або самому прощати“, – стверджує Сидор.

Портал для розпорошеного середовища

Мірко Шумський, який був організатором рейду „Карпати“ (щорічних студентських мандрівок, початок яких сягає 70-х), ще тоді вирішив заснувати інтернет-архів цієї акції. Зустріч у мережі двох проєктів наштовхнула на думку створити незалежний портал, який міг

не сподівалися на масштаб розголосу, який отримали. „Ейфорія!“ – одностайно визначають вони настрій, який супроводжував появу сайту.

Сайт відвідує кількасот користувачів щодня. Пересічний відвідувач є лицеїстом, або студентом, зазвичай – мешканцем півночі та заходу країни, рідше – півдня і сходу. Присутні на сайті також гості з Канади, США та Британії – емігранти з Польщі, які намагаються утримувати стосунки з рідним середовищем. Останнім часом помітити можна також зацікавлення сайтом з боку громадян України, зокрема студентів, які прибуваючи до Польщі, шукають контактів.

„Гаразд“, як його задумали автори, мав стати джерелом суспільно-культурної інформації для української молоді. Портал подає актуальну інформацію

зійної програми „Теленовини“. Час від часу сайт замалим не вибухає від гарячих дискусій, скажімо, про спілкування польською мовою, про ставлення до громадських заходів, чи рівень якогось концерту. Та чи свідчить це, що портал здатен формувати суспільну думку? Богдан Сидор переконааний, що гараздівський форум віддзеркалює стан духу громади. Він вважає, що існує прямий зв'язок між критичним налаштуванням людей і їхньою активністю на форумі. Затишшя на сайті означає стагнацію в середовищі, а велелюдність полеміки – свідчить про зацікавлення якоюсь живою проблемою. Якщо це справді так, то доводиться констатувати, що українська громада в Польщі достатньо лінива і фрустрована. Адже форум не презентує по-справжньому критичного аналізу суспільних проблем дописува-

чами (що переважно задовольняються рефлексіями в максимально лаконічному вислові), а більшість гострих дискусій та інцидентів свідчить лише про те, що молодь реагує на болючі проблеми різко полемічно, однак часто беззмістовно.

Спробою надати в „Гаразді“ простір для альтернативних способів вислову було створення розділу Думайте, читайте – для публікації розлогіших, письмових форм. Доводиться, на жаль, констатувати, що це не найпродуктивніша ідея для зміцнення авторитету сайту. Непокоїть відсутність знаних прізвищ та актуальних тем. З’являється враження випадковості. Подібно і розділ Камо грядеші, Україно не викликає довіри, а публіковані там статті з мюнхенського журналу „Християнська Україна“ – не адекватні подіям в Україні. Про репрезентацію місцевої української думки годі й згадувати. А шкода, бо популярність порталу, сама впізнаваність бренду „Гаразд“ уповноважують до масштабнішої ролі у відображенні та формуванні світогляду користувачів. Адміністраторам сайту могла б придатися фахова допомога, наприклад, з боку „Нашого Слова“, але, як каже

Сидор, портал не отримав від редакції згоди на використання чи передрук газетних матеріалів. І це, здається, найповажніше питання для порталу на початку його другої п’ятирічки.

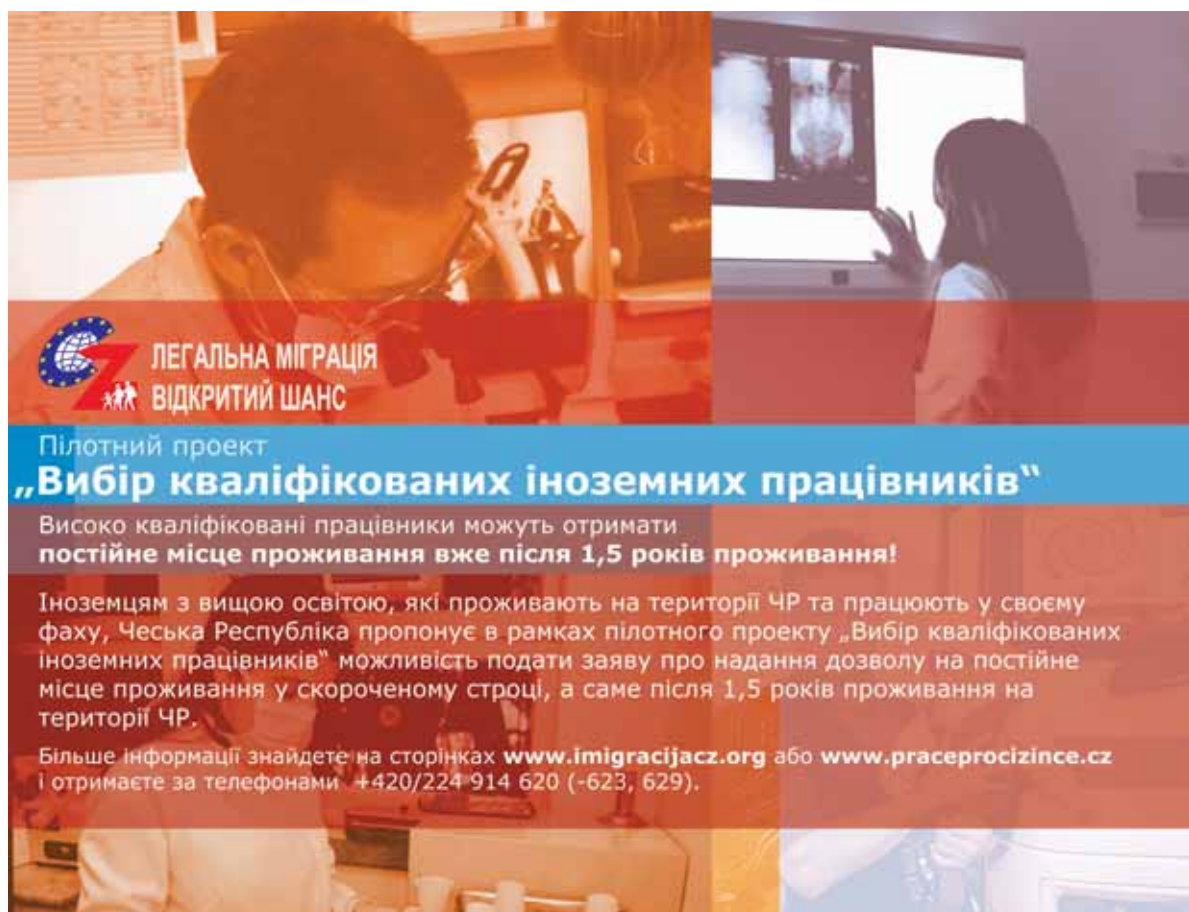
Змін нема, а мережа не спить

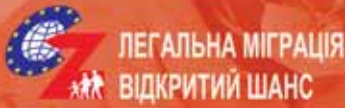
„Гаразд“ потягнув за собою розвиток української мережі в Польщі. Це безсумнівно. Не лише своїм прикладом, але і тим, що надає свій сервер для незалежних проєктів, які вже декілька років вільно виростають в інтернеті. Фактично, саме зараз твориться щось на кшталт „українського Інтернет-середовища“. Однак разом із ростом популярності мережі, збільшуються вимоги, і з’являється контестація. Найчастіше чути закиди, що творці порталу неефективно використовують його потенціал. „Від понад двох років сторінка майже не змінилася. Після 2006-го очікувалися зміни, але поки що – цвинтар. Нічого не діється!“ – Петро Потребка, творець сайту перемиського відділу Об’єднання Українців у Польщі (oupper.harazd.net), не приховує здивування, що портал не працює над інтерфейсом і пропонує нічого нового. „Може хтось врешті візьметься за зміни!“ – додає Петро.

Спробою змін були і створення рубрики Гаразд музика безперестанку (музичного гіт-параду, реалізованого спільно з Радіо Ольштин) чи запровадження фотосервісу, однак розвиток інтернет-середовища – це також і функціонування в умовах конкуренції. Портал, хоч і визнаний лідером, втратив у мережі монополію на тематику, якою займався. Так, масову популярність здобув, наприклад, сайт Znimku.net, який презентує світлини та відеозаписи з суспільних заходів. Власні сайти відкривають відділи ОУП, музичні гурти, часописи.

Автори „Гаразду“ не перестають думати над змінами, і мають вже декілька цікавих задумів. Як от, наприклад пропозиція для всіх охочих відкрити на сервері власну, приватну сторінку, з перспективою (у випадку успішного функціонування), перерости в офіційний сервіс „Гаразду“. „Гаразд“ постійно працює, але працює і мережа. Матіх не спить. Інтернет-середовище змінюється безперервно і за користувачів треба боротися – часи партизанщини давно минули.

Петро Бачик, Варшава





Пілотний проєкт
„Вибір кваліфікованих іноземних працівників“

Високо кваліфіковані працівники можуть отримати постійне місце проживання вже після 1,5 років проживання!

Іноземцям з вищою освітою, які проживають на території ЧР та працюють у своєму фаху, Чеська Республіка пропонує в рамках пілотного проєкту „Вибір кваліфікованих іноземних працівників“ можливість подати заяву про надання дозволу на постійне місце проживання у скороченому строці, а саме після 1,5 років проживання на території ЧР.

Більше інформації знайдете на сторінках www.imigracijacz.org або www.praceprocizince.cz і отримаєте за телефонами +420/224 914 620 (-623, 629).

Анна Гурська: „Українські вибори не дають можливості вибору“

➤ Про проблеми української політики, українського вибору та українських перспектив ми поговорили з Анною Гурською – аналітиком Центру Східних Студій у Варшаві, експертом з українських питань, яка з червня 1991 року працювала в Генеральному Консульстві РП у Києві, де стала свідком народження української державності та моменту, коли Польща першою з країн світу визнала незалежність України.

Пані Анно, ви були свідком виникнення незалежної України, визнання її Польщею, а тринадцять років по тому ви спостерігали за Помаранчевою революцією. З перспективи часу з'являються суперечливі відгуки про заангажованість польської дипломатії та політичних середовищ – і навіть самого президента А. Квасневського – в українській події. Як ви оцінюєте помаранчеві події та польську участь у них?

Я вважаю, що події в Україні відбулися б незалежно від подій у самій Польщі, чи від стану польсько-українських стосунків. Адже хід подій в Україні виникав із суспільної ситуації, яка формувалася від моменту вбивства Г.Гонгадзе, суспільного спротиву такій формі влади – ігнорування людини, громадянина.

Однак незалежно від того, якою була влада в Польщі, польсько-українські стосунки були на добромум рівні. В той момент, коли криза в Україні почала затягуватися, з'явилися, на мою думку, обґрунтовані побоювання, що може дійти до серйозних зіткнень. Тоді польська сторона також наважилася запропонувати допомогу у розв'язанні кризової ситуації. Однак спочатку це не було обумовлене підтримкою помаранчевих.

Мені здається, перший імпульс включитись в українські справи виник тоді, коли з'явилися побоювання, що проллється кров. І перший постулат, виголошений Польщею, стосувався саме того, щоб не допустити кровопролиття і, незважаючи на емоції, сісти й почати розмовляти. Таким був початок. Потім вже формувалася тактика, до переговорів долучився президент Литви, пізніше – представники Євросоюзу і тоді вже жодна з українських сторін не могла відкинути пропозиції, принаймні ті, що

надходили на початку, іншими словами – почати переговори. А сама Помаранчева революція переросла у „свято“. Знову виникла атмосфера чогось великого. І, на мій погляд, це передалося ширшій групі польських політиків, особливо тих, хто раніше був пов'язаний із „Солідарністю“ і приймав участь в опозиційній діяльності 80-х.

З тієї зацікавленості багато що залишилося: наприклад, польські депутати Європарламенту, які під час революції приймали участь в українських справах, дотепер почувають відповідальність за Україну і люблять інтереси України. Це мабуть найсильніша польська група, яка діє на користь України. Більшість тих депутатів були на Майдані під час революції. І мені важко повірити, що той, хто був тоді в Україні, не „заразився“ революційною атмосферою, загальним піднесенням. Так, напевне, виглядає колективне безумство (сміється – П.А.).

Повернімося до президента Александра Квасневського. Після вбивства Г. Гонгадзе та скандалу з „Кольчугою“, коли Леонід Кучма відчув остракізм з боку західних лідерів, Квасневському дорікали, що він і далі підтримує добрі стосунки з українським президентом. Як можна оцінити таку його поведінку?
Я не маю точної інформації, але мені здається, що контакти Квасневського з Кучмою не відбувалися всупереч волі Заходу. Квасневський має талант до нав'язування контактів, його в багатьох середовищах добре сприймають. І в зв'язку з цим Квасневський міг ефективно виконувати роль посередника. Хоча це був, зрештою, польський вибір. Чим більше Захід закрякував перед Україною, тим більше певні середовища Росії та України підштовхували її в бік північного сусіда. Якщо проаналізувати міжнародні стосунки та закордонну політику України, то можна побачити, що кожна криза у стосунках із Заходом компенсувалася зближенням з Росією. Для Польщі це був важкий вибір: з одного боку слід було б піддати критиці українських політиків за їхні дії, показати, що Польща не сприймає такої політики. З іншого боку – сусідські стосунки були для Польщі надзвичайно важливими, і треба було залишити для України

європейську альтернативу. Щодо смерті Гонгадзе: всупереч думці, ніби ми багато вже про це знаємо, мені особисто здається, що нам і дотепер відомо досить мало. Ми точно не знаємо, хто саме стояв за тією провокацією (без сумніву, це була провокація, націлена на Кучму). Хоча, ясна річ, щось подібне не могло трапитися з будь-ким: особистість Кучми в цій справі відіграла не останню роль. Кучма на початку другого терміну президентства мав певний шанс розпочати реформи, і Україна могла зблизитися з Заходом. І якби не справа Гонгадзе, а пізніше – плівки Мельниченка, можливо, Кучма реалізував би прозахідну політику. Натомість те, що відбулося, перекреслило всі плани і шанси. Тепер легко спекулятивно пояснювати, хто стояв за цим, і хто отримав зиск, але зрозуміло: не Україна, і не Кучма. Можливо – ті, хто затіяв касетний скандал (тоді ненадовго спалахнула політична зірка Олександра Мороза). Може, в них було б варто пошукати відповідь на це запитання.

А як ви оцінюєте теперішню ситуацію в українській політиці?

Я скажу щось, чого, можливо – як вірний вболівальник України – говорити не повинна. Але мені здається, що українські еліти, на жаль, не досердили до перемир'я, до викликів, які поставили перед ними Помаранчева революція. Якщо проаналізувати те, що діялося з 2004 року, то побачимо лише тривалий скандал. Українські політики не займаються державними справами, не переймаються тим, як повинна виглядати Україна, в якій бік вона має розвиватися, чи повинна інтегруватися із Заходом, чи з Росією. Вони б'ються за те, хто з них персонально обійматиме владу. А коли ту владу отримає – в який спосіб зможе реалізувати власні інтереси, чи інтереси груп, які стоять за ними. І це відбувається без жодного прикриття. Людей ошукують, розповідаючи байки, хто дасть більше грошей, абсолютно не співставляючи це з реальними можливостями. Схоже, що на останніх виборах політичні партії вперше реагували на дослідження громадської думки, на суспільні очікування виборців. Однак я підозрюю, що це лише задля того, щоб



у своїх програмах докладно у відповідних пунктах відобразити якісь актуальні проблеми, не маючи жодного наміру їх вирішувати. Перманентні вибори призводять до того, що вони перетворюються на „річ у собі“. Мені здається, що в Україні без зміни еліт (чи, принаймні, часткового їх оновлення), без спільного рішення можновладців, куди саме Україні слід прямувати, без узгодження певних засад, правил, яких дотримуватимуться усі (поки що їх усі порушують), ми постійно матимемо справу з тією ж самою, колишньою Україною (що правда, бодай економічно вона розвивається).

В Україні політика часто перетинається з бізнесом...

Ми маємо справу з бізнесом, який не лише не чистий, але часто – кривавий. На початку 1990-х років ішлося про бандитські суперечки, про сфери впливу та перші гроші, з яких пізніше виростили великі статки. Парадоксально, що власне тепер цей великий бізнес, керуючись власними приватними інтересами, стає стабілізатором політичної

ситуації в Україні. Він повинен дбати про політичну стабільність, про якісь правила гри, його можна робити лише у співпраці з владою. Це і є певна надія для України, що цей великий бізнес змушуватиме політику до якоїсь стабілізаційної діяльності. А що роблять політики? Наразі комбінують. Хто кого обдурить. Зміна еліт завжди відбувається повільно, а на Україні це триватиме ще довше. Цілий комплекс проблем, куди входить виборче право, спосіб функціонування української політики, сильна персоніфікація українських партій – призводить до того, що для людей з неелітних середовищ дорога до політичних еліт, по суті, закрита. Дуже складно пробитися в керівну верхівку, оскільки кожен лідер партії сам визначає, хто увійде у велику політику. Вибори – виборами, але в Україні цей демократичний інститут, яким є вибори, власне вибору й не дає.

Ви займаєтеся стосунками України та Євросоюзу. Які, на вашу думку, перспективи України в цьому питанні?

В цій ситуації, і в ситуації, в якій знаходиться Євросоюз, його пропозиція

для України є обмеженою (принаймні в перспективі найближчих років). Вона обмежується політикою добросусідства, новою умовою про партнерство та співпрацю, лібералізацію торгівлі, вільною економічною зоною. Очевидно, всі в Україні хотіли би, щоб їхня держава стала частиною Євросоюзу. Тут немає великих розбіжностей між елітою та населенням. Це вважається престижним, таким, що Україні належить по праву, оскільки вона є частиною Європи. Натомість у ситуації, яка склалася на сьогоднішній день, коли отримання такого статусу є неможливим, для українського бізнесу є важлива економічна присутність в ЄС. Іншими словами, реальне розширення контактів, співпраці, переміщення капіталу. Український бізнес вже шукає виходу за межі України. Це необхідно для нього. Треба пам'ятати, що бізнес присутній в усіх партіях України. Такі романтики, як, наприклад, Борис Тарасюк (вони вже сходять зі сцени), все ще кричать, що найважливіше – перспектива членства України в ЄС, записана в преамбулі. Очевидно, що інші українські політики не мають нічого проти цього, але вони не будуть так гостро боротися за це і погодяться на ті пропозиції, які дає ЄС. І це реальна пропозиція, це об'єктивно правильний вибір, оскільки виникатимуть нові зв'язки, і це дозволить людям вільніше перетинати кордони ЄС. Щоправда, мусимо визнати, в цій ситуації перспектива членства в ЄС (чи радше брак її найближчими роками) не відіграватиме роль камертона в розвитку України. А серед так званих нових членів ЄС перспектива членства в Євросоюзі була найсильнішим каталізатором змін.

Слід сказати, що Україна й сама не надто виказувала прагнення членства, не „готувалася“ до лекцій, а в той же час ЄС від початку з великою пересторогою ставився до України. Тепер ЄС розширився, і до чергового розширення не готовий. Існують формальні причини, проблеми з конституцією. Так, це правда. Але правдою є також те, що від початку ЄС з різних приводів не хотів бачити України в своєму складі. Спочатку тому, що оглядався на Москву, потім тому, що невідомо було, що саме відбувається на Україні, а пізніше і власне розширення ЄС виявилось досить коштовним, не лише в економічному вимірі. Тож, на жаль, Україна і деякі інші держави залишилися поза „приймальною“ на невідомий термін. І попри те, що кажуть, ніби двері для України не закриваються, вони і не зовсім відкриті.

Успішне співробітництво та літр молока

➤ Купити та продати сьогодні можна все. В Чехії, наприклад, за останні два роки стало модним дарувати коханій особі на уродини або Різдво кілька годин водіння трактора або день на фермі, де дозволять вручну подоїти кізоньку. Але хотілося сказати про інше. Факт, що торгувати(ся) потрібно і в мистецтві – не новина. Режисери та молоді випускники кіновузів вже звикли до того, що однією з можливостей (а у деяких країнах – єдиною можливістю) профінансувати свій фільм є спільне виробництво із західним партнером.

Якщо східноєвропейські режисери бідкаються через брак фінансів, то документалісти мають для цього найбільше причин. Про їхні твори не так гучно і часто говориться, як би їм того хотілося, і можливостей вийти у прокат теж набагато менше ніж у режисерів ігрових стрічок. Одну з небагатьох таких можливостей пропонує Міжнародний фестиваль документальних фільмів (МФДФ) у чеській Іглаві, який є, поза сумнівом, одним із кращих центральноєвропейських док-фестів. Його організатори піклуються про документальні стрічки не лише під час фестивалю, а й впродовж цілого року: видають монографії, фахові журнали, збірники, допомагають діяльності кіно-театру „Око“ в Празі, де більше уваги приділяється саме документальному кіно. Більше того, фестиваль являє собою платформу для професійної співпраці режисерів та закордонних фахівців.

Ex Oriente Film

Для документалістів та незалежних продюсерів тут все починається з тренінгової програми Ex Oriente Film Workshop, яка сприяє фінансовій та виробничій підтримці авторських документальних фільмів. Загалом йдеться про три кількадевні зустрічі впродовж року, де учасники консультують свої творчі задуми та розпочаті проекти з кінофахівцями. На першому воркшопі (Шляхом спільного виробництва) вони вчаться створювати документальний проект за європейськими нормами. Друга зустріч (Стратегія незалежної продюсерської фірми) присвячена бізнесовій справі кіномистецтва. Останній воркшоп – Європейський аудіовізуальний ринок – відбувається вже у рамках МФДФ в Іглаві. Крім лекцій, майстер-класів та зустрічей стосовно маркетингу та пропагування фільмів у Європі, воркшоп цікавий зокрема завершуючим форумом East European Forum (EEF), де режисер з продюсером фільму, в рамках панельної дискусії, „продає“ представникам закордонних ТБ та кінофондів свій розпочатий проект. Атмосфера EEF та самої публічної презентації – т.зв. pitching – справді „змагальна“. Автори з настроєм здорової (принаймні, на вигляд) конкуренції намагаються вразити представників ТБ передусім сюжетом фільму. На форумі 2007 року підтвердилося, що шанси на успіх має пропозиція з чіткою структурою та емоційно сильною історією. Найуспішнішим проектом стала білоруська „Галерея Ади“ (реж. В. Колас, М. Дембінські), якій співпрацю запропонувало вісім телеканалів. Більшість представників ТБ приїхали знайти для свого каналу вдало розказану цікаву історію з сильними протагоністами. Причому бажано, щоб фільм зацікавив якомога ширше коло глядачів. Щодо тем та жанрів документів, обмежень немає. Лишень, аби було автентично та цікаво.

15 хвилин „слави“

Відразу після 15 хвилин, відведених для презентації трейлера та чіткого пояснення задуму фільму, автори стрічки та присутні глядачі довідуються, який телеканал чийм проектом зацікавився і готовий фінансово його підтримати. Одна з умов форуму – особиста участь режисера та продюсера фільму і те, щоб хоч один із них розмовляв англійською. В порівнянні з іншими європей-

ськими т.зв. pitching форумами, іглавський спрямований виключно на авторські документальні стрічки з Центральної та Східної Європи. Організатор форуму – Інститут документального фільму (ІДФ) в Празі та МФДФ в Іглаві.

Сам або з партнером...

Головне, аби вийшов гарний фільм

Інший цікавий захід у рамках МФДФ – East Silver – ринок фільмів, де, окрім презентації європейських режисерів, продюсерів, дистриб'юторів, телевізійних покупців і представників фондаций, проводяться лекції, наприклад, як успішно включитися в грантові системи. Престижним призом ринку East Silver Karavana є вибір 30 фільмів, які організатори безплатно зголосять на 15 найвідоміших кінофестивалів в Європі та Східній Америці. В цьому році серед 55 номінованих фільмів були й два українські: „Eurovision Transcarpathia“ (спільне виробництво України, Великобританії та Росії) та „Heavy water: a film for Chernobyl“. Жаль лише, що у світі вчергове виникатиме враження, що в Україні – якщо не співають, то плачуть... Та на ринку East Silver не лише українці знову повертаються до атомної та інших трагедій, про що свідчать фільми „співчутливих“ європейських режисерів: „Верись тільки ветру. Чернобыль 20 год пасья“ (реж. В. Корзун, Білорусія), „Am rande. Sechs kapitel über aids in der Ukraine“ (реж. К. Гайн, Німеччина), „Tron na Majdanie Niepodlegosci“ (реж. А. Кепінські, Польща), „Ukraine: Narodziny narodu: na wieki razem“ (реж. Є. Гоффман, Польща). Україна представила себе на East Silver доволі скромно – 11 фільмами, причому 5 із них знято спільним виробництвом. Для порівняння, Чехія представила 36 фільмів (з яких 8 спільного виробництва), Словаччина – 14 (3 спільного виробництва), Польща – 32 стрічки (6 спільного виробництва).

З 2001 року з допомогою EEF було знято понад 30 фільмів. Отже, потрапити на форум – це справді бути в потрібний час у потрібному місці. Бо для молодих документалістів повернутися додому з Іглави з обіцянкою співпраці – такий самий успіх, як для міських чехів привезти з „подарункового“ вікенду у селі літр власними руками надоєного молока. А можливо й більший...

Івана Грешлик, Прага



Страховка I, більше того, від 100 чеських крон і для Шенгенського простору

У Страхової компанії Slavia, якщо до суми Медичної страховки для іноземців в ЧР додасте всього лише 100 чеських крон, можете подорожувати до держав Шенгенського простору



Держави Шенгенського простору:

Бельгія, Данія, Німеччина, Фінляндія, Франція, Греція, Італія, Люксембург, Голландія, Швеція, Швейцарія, Португалія, Австрія, Іспанія, Ісландія, Норвегія, Чеська Республіка, Естонія, Латвія, Литва, Угорщина, Мальта, Польща, Словаччина, Словенія

Brno, Cejl 875/66 - nákupní středisko Interspar, tel.: 545 216 260 *
České Budějovice, Lidická 170/29 - poliklinika Jlh, tel.: 386 325 302 *
Děčín IV, Tržní 197/28 - tržnice, Katastrální úřad, tel.: 412 512 978 *
Hradec Králové, U Koruny 73 - parkoviště FÚ, tel.: 495 523 670-2 *
Ostrava - Vítkovice, Lidická 880/33 - čerpací st. Slovnaft tel.: 596 630 338 *
Pardubice, Perštýnská 6 - směr od náměstí k zámku, tel.: 604 211 950 *
Plzeň, Skupova 490/24 - OS Nord-Luna, tel.: 377 429 728 *
Praha 1, Na Florenci 9, cestovní kancelář WICOMT, tel.: 224 815 692 *
Praha 2, Korunní 46 (zastávka Šumavská), tel.: 222 520 755 *
Praha 3 - Žižkov, Konevova 32 - cizinecká policie, tel.: 731 371 636 *
Zlín, tř. T. Bati 31 - restaurace Myslivna, tel.: 577 011 104



Конкурс на народ: Україна у чеській полеміці

Боротьба за чужу душу IX

До самого кінця т.зв. першої республіки Бенеш так і не позбувся слави українофіла, якою повинен завдячувати своїм противникам. Але нічого чужішого для нього не було, про що свідчать і відгуки його демократичних критиків. Нова журналістська зірка першої республіки Фердинанд Пероутка у день свого 26-ліття писав: „У закордонній політиці Чехословацької Республіки існує одне туманне та неясне місце: ставлення до українського питання“, – а все ж це питання для нас не означає „сухий академічний предмет, яким цікавляться лише на університетських семінарах“ – це, навпаки, одне з найбільш практичних політичних та економічних питань. Пероутка його навіть назвав ледь не іпитом для нашого відчуття політичної реальності, і лише особливі та виняткові обставини, мовляв, спричинилися до того, що не визнається важливість цієї проблеми, і що про українські справи „мислимо дуже мало і що висновки цих роздумів залишаємо для особистих потреб“. Пероуткові заважало те, що у роздумах про ставлення Чехословаччини до оточуючих держав Україна, як „вже не дуже віддалене майбутнє“, не має місця. Бенеша він осудив за те, що той у своєму експозе, де значний простір приділявся Росії, про це питання не згадав ані словом. „Тиша у цьому куці нашій закордонної політики не відповідає славнозвісному реалістичному чуттю нашого закордонного міністра. Насправді ми вирішили замовчувати українську проблему? Перед ким її хо-

чемо замовчувати? Хіба що перед собою. (...) Ми є останній народ і остання держава, яка мала би причини великою мірою сприяти тому, щоб над українським питанням нависало *regretum silentium*, (...) зрештою, то не є справжня слов'янська політика“. Шукаючи добрі відносини з Росією, писав Пероутка, ми мусимо шукати і добрі відносини з Україною, оскільки Україна є частиною цієї Росії. „Єдина і неподільна“ Росія, як разом з багатьма вірив і сам автор, вже не існуватиме інакше, ніж федеральний союз. Наша вірна слов'янська політика мала б тільки підтримувати українські устремління до самостійності.

„Сміливими“ були уявлення Пероутки про співвідношення українського питання з міцністю більшовицької держави. „Якщо рухне більшовизм, тоді можна буде сказати з впевненістю, що у день його падіння, якщо не скоріше, постане самостійна Україна (...) Звісно, справа не обернеться таким чином, що Росія звільниться і потім дасть Україні свободу“.

Категоричним опонентом подібних висновків стало видання „*České slovo*“, орган (національних) соціалістів, який підтримував русофільські традиції своєї партії. Серед помилкових суджень про поразку більшовизму була також ідея падіння більшовизму спершу в Україні та інших „околицях“, що потім, за принципом доміно, повинно було вразити Москву; цю ідею поділяли і сили, що заступалися за український сепаратизм. „Це вчення було побудовано,

зокрема, з тією метою, щоб здобути західні держави та слов'янські народи для реалізації воєнного плану німецького імперіалізму для відторгнення південної, малоросійської гілки російського народу та російської держави“. У кінцевому результаті такий розвиток матиме підбадьорливий ефект для більшовиків. Редакція посилалась на авторитети, зокрема на Масарика, який у „Новій Європі“ визнав лише відторгнення Фінляндії та Польщі, очікуваний протест прозвучав також у статті професора Лубора Нідерле, написаної на замовлення газети „*Tribuna*“. Відомий археолог відштовхувався від нещодавно надрукованої статті Алоїса Крейчі, який писав: „Підступна російська та польська політика, яка не дотрималась жодного з договорів з українцями, зрештою виховала з українців тип особливого, закритого та недовірливого народу“. Але Крейчі бачив, що згодом німці реалістично засновували культурні, економічні та політичні німецько-українські організації, на що реагував із сумом: „А що робимо ми? Чи не проганяємо ми своїм холодним ставленням і нерозумінням цих людей назад до Відня та до Берліна?“

Вже вступні рядки реакції Нідерле вказували на те, що автор став на позицію полеміки. Стаття поважного академіка віддзеркалювала скрутне становище, у яке потрапив чеський науковий дискурс при конфронтації з реальністю нової Росії. Політична обережність була настільки сильною, що перешкождала

дивитися на ситуацію неупереджено та дозволяла використовувати аргументацію, що виходила із суб'єктивних суджень та почуттів. Чеське суспільство, зрештою, не було готовим прийняти настільки разючий прорив, яким би стала українська самостійність.

Спершу йдеться про те, чи українці по праву домагаються своєї національної та державної самостійності, а потім – чи справді етнографічне відношення до решти Русі є таким, як вони стверджують? Нідерле не міг погодитися з обома речами водночас. „Я щиро бажав би українцям, щоб самостійна держава, яку можливо здобудуть, принесла їм бажану свободу, блаженство та мир. Але не вірю у це (...) Навпаки, я переконаний, що самостійна Україна (...) принесе з собою небувалий розбрат та бій двох найбільших слов'янських держав (...) Велика Росія не зможе бути без Чорного моря, а якщо відносно України до тої Русі будуть такими, що нова держава буде останній перешкодою у вільному доступі до Чорного моря, то тоді виникне братовбивчий бій, гірший за інші“. Своім ідеалом опонент представив співжиття обох самостійних (sic!) держав в одному цілому. І хоч автор допускав відмінності між „Великою“ та „Малою Руссю“, але не приховував те, що для нього вони не більш ніж відмінності між чехами та словаками – недостатні для того, щоб виключити українців з „лона російського народу, частиною якого вони є так само, як білоруси та великоруси“.

Полеміка між Нідерле та Крейчі неначе підсумовувала основні рефлексії обох, відмінних у поглядах, таборів: Крейчі приписував українському державному управлінню поважну традицію. До Хмельницького Україна мала власні органи управління, армію та закордонне представництво і, як він згадував, українці вважалися за Петра Великого найкращими дипломатами і багато з них було покликано на службу до російських царів.

Нідерле (з антропологічної точки зору) припускав, що між обома народностями існують помітні відмінності, але всередині кожної з них – у першу чергу української – існують настільки великі відмінності, що „не можна проти себе поставити один український тип проти типу великоруського“. Об'єктивного іноземця, який пізнав Росію, розсмішить твердження, що мешканці „Київщини“ та „Полтавщини“ мали би бути іншим (ніж росіяни) народом.

Внесок Нідерле до дискусії вийшов поза межі сторінок газети „Трібуна“ та спричинив значний розголос. Його

погляди не залишилися непоміченими з боку Степана Смаль-Стоцького, який двома роками пізніше відпливав вченому тим, що через „негативний погляд“ Нідерле на українське національне питання не зарекомендував поважного славіста як члена вченого товариства ім. Шевченка, всупереч тому, що ім'я Нідерле фігурувало у листі-пропозиції. Нідерле, тим не менш, дочекався членства через два роки (у 1925 р.), коли українська еміграція почала пов'язувати з ним надії на власне представництво у новоствореному Слов'янському інституті.

Натомість складнощів уникнув історик Східної Європи Ярослав Бідло. Його публіцистичний доробок не відзначався стриманістю щодо українського питання. За два місяці до опублікованої статті Нідерле у заголовку своєї статті він поставив запитання „Скільки є слов'янських народів?“ До війни вчитель отримував відповідь – сім: чехословаки, поляки, росіяни, лужицькі серби, сербохорвати, словенці, болгари. Та вже тоді у вчених були розбіжності. „Хоча в моїх руках знаходилась редакція ‚Слов'янства‘, я не вимагав у окремих співпрацівників доведення їхніх поглядів; оскільки це питання мало у науці ще характер суперечливий, я залишив їм повну свободу у цій справі. Однак для мене воно суперечливим не було, оскільки я усвідомлював, що жодна сила не примусить українців вважати себе народом, тотожним з великоруським“. Він поділяв також жаль та незадоволення чеського суспільства з приводу того, що це ставить під загрозу єдність великої та могутньої Росії, але додавав, що „детальнішим вивченням російської та польської історії у поступово з'ясував, що український ‚сепаратизм‘ сягає корінням глибоко до минулого (...)“.



Фердінанд Пероутка

Таким чином, Бідло дійшов до переконання, що український націоналізм є явищем того ж походження та характеру, що і новий націоналізм чеський, словенський тощо. „Я визнав, що абсолютною нісенітницею є переконання, що якась дипломатична інтрига або махінація сама по собі могла би викликати національне усвідомлення у мас людей аж до найдальших сіл та хуторів або навпаки, що політичні сили або штучні засоби змогли би погасити та викоринити з народу його національне усвідомлення та устремління (...)“ Передусім у квантитативному питанні він зайняв цілком відмінну від попереднього оратора позицію, яка базувалася на психологічному реалізмі: вихідною думкою було переконання, що право обрати собі ідентичність належить самому народу. Якщо українці відчувають себе самостійною нацією – руйнується кожна мовознавча, етнографічна або культурна теорія: тут можна у найкращому випадку робити висновки аж потім, на підставі вже поясненого питання, чому народ, у якому мовознавець бачить лише плем'я, жадає для себе статусу народу. Історик має, зрештою, компетенцію лише пояснити „чому так діється, що шльонзак (мешканці польсько-чеського прикордоння у Сілезії – прим. перекл.) не хоче бути поляком“.

Якби свідомі не бралися за несвідомих, з них би могли розвинутися і цілком нові етноси (напр., з карпатських русинів, у Боснії тощо), але агітація змусить кожного обрати національність. Бідло прикладом такого штучного утворення наводить Югославію і ставить риторичне запитання: чи існує один південнослов'янський народ? Не інакше, ніж для роздумів, чому у Словаччині таку підтримку має Андрей Глінка. „Може наука сьогодні точно (...) відповісти на запитання, яких і скільки ж є слов'янських народів? (...) Я за те, щоб наука служила політиці, але не так, щоб для політичних акцій шукала аргументи ‚ad hoc‘ (для даного випадку – прим. перекл.) і де їх нема, там щоб їх створила, добилася, а щоб політиці подавала свої відносні об'єктивні висновки, холодний матеріал (...) Я вважаю, що якби слов'янська наука поводитися тільки науково, вона могла би покласти край численним сутічкам між слов'янськими народами у національному питанні (...)“.

Вертикальні – „на словаків“ а дециметрові – „на мадярів“...

► У закритому суспільстві, яким був Радянський Союз, все ж траплялися „вікна у світ“. Одним із таких „вікон“ слугувала преса „країн народної демократії“, розповсюдження якої – мабуть, як вияв пролетарської дружби народів, – в СРСР було чітким і регулярним.

Так, на Закарпатті багато хто передплачував угорські газети та журнали, причому надходили вони до поштових скриньок і кіосків „Союздруку“ вже наступного дня. Та щотижня був один день, коли ці газети зникали з прилавків, і щоб їх придбати, треба було мати знайомого кіоскера (давно призабуте слово „блат“), або ж до них у навантаження доводилося купувати ще кілька непроданих старих газет (теж призабуте вже поняття „купити в нагрузку“). А зникали газети з прилавків щосуботи, бо в п'ятничному випуску друкувалася програма телеканалів на наступний тиждень, причому в усіх будапештських газетах, крім національних угорських каналів, друкувалася ще й програма словацького ТБ, а в деяких – навіть югославська та румунська телепрограми. Цікаво, що преса та книги країн соцтабору коштували в СРСР дешевше, ніж у „своїх“ країнах, і за трикопійчану газету з програмою треба було заплатити копійок 25... Серед закарпатських газет програми угорського та словацького ТБ друкувала лише угорськомовна „Kárpáti Igaz Szó“ („Карпатське слово правди“), що, до речі, була не просто перекладом україно- та російськомовної „Закарпатської правди“, але оригінальним виданням, причому також трохи відкритішим (чи ошадніше цензурованим) за решту обласної преси, бо призначалася для найбільш прозахідно орієнтованого закарпатського читача...

Один мій знайомий якийсь написав до „Закарпатської правди“ листа з проханням друкувати в газеті програми угорського та словацького ТБ. Йому відповіли: сенсу в цьому немає, бо, мовляв, слов'янське населення краю не розуміє угорської. Правда, незрозуміло було, чому ж в угорськомовній газеті друкувалися програми і словацької телевізії...

Угорське ж телебачення в той час було справді „вікном у світ“ для за-

карпатців (згадаймо відомий вислів, ніби Угорщина – „найвеселіший барак у соціалістичному таборі“): тут транслювали перші західні детективні серіали, що пройшли пострадянськими телеканалами набагато пізніше, аж у 90-ті („Деррік“, „Янголи Чарлі“, „Старські та Гатч“); були тут пригодницькі серіали, зокрема, героїчний „малайський тигр“ Сандокан, саундтрек до якого (хоч слова такого тоді ніхто не знав) наспівували та награвали закарпатські підлітки; був тут „Суботній вечірній фільмовий коктейль“ з елегантною еротикою; була й перша інтерактивна гра з глядачами „Karsoltam“ („Включився...“) зі справжніми грошовими призами; ну і, нарешті, була телереклама (причому реклама якісних товарів, а не лише „Літайте літаками „Аерофлоту!“). Діти ж могли потішитися такими загальновідомими нині стрічками, як „Magilla Gorilla“ та „The Flintstones“ (в угорському прокаті – „Фреді й Бені“).

Радянська пропаганда також цінувала своїх громадян, що мешкали на західних кордонах і мали можливість дивитися телепередачі сусідніх країн: саме для них, після того, як основна програма передач Центрального телебачення близько півночі закінчувалася, а дикторка бажала більшості радянських телеглядачів „на добраніч“, розпочинала роботу т.зв. „продовжена програма ЦТ“. Вона йшла до пізньої ночі і складалася з художнього фільму (зазвичай, детективу чи дуже популярної радянської стрічки – хоча це й не були прем'єрні покази, але ці стрічки в „основній“ програмі радянського ТБ йшли рідко) та якоїсь розважальної програми.

А коли по угорському ТБ показували серії про Фантомаса, вулиці закарпатських міст пустіли, а в студентських гуртожитках шукали товариша-угорця, щоб той перекладав. Пригадую, як ми, ужгородські студенти, дивилися в прямому ефірі угорського ТБ революційно-страхотливий репортаж з Румунії про страту Чаушеску. Тоді ж з'явилася перша словацька радіостанція молодіжного FM-формату – „Rock FM Rádio“, пісні з якого ужгородські студенти-меломани переписували на касети.

На Галичині таким самим „вікном у світ“ було телебачення польське.

Пам'ятаю, як ми, солдати військової частини, розташованої під Львовом, скинулися й придбали „польську антену“, яку щоночі встановлювали, а під ранок знімали, аж поки через лінощі чи недбалість сховати її забули і, звичайно, того ж ранку її зауважив наш старшина. Ох, з якою насолодою він ганяв нас за це плацом (а сам забрав антену собі додому)!

Групові посиденьки перед угорськими телеканалами серед закарпатського студентства продовжувалися до кінця 1980-х, поки на радянському Центральному ТБ не з'явився легендарний – і вільний – „Взгляд“, і коли перебудова в СРСР запропонувала цікавіші теленовини... Потім були ще кілька днів серпневого путчу 1991-го, коли, побачивши на всіх радянських каналах безконечне „Лебедине озеро“, люди знову повернулися до західних радіоголосів, а на Закарпатті – до угорського ТБ.

А ще мешканці Ужгорода й Мукачева слухали по угорському радію погоду, вважаючи (небезпідставно), що прогноз на Східну Угорщину для Закарпаття точніший, ніж той, що його передавали з Києва чи Москви.

В ті часи ще не було кабельного та супутникового телебачення, і закарпатські села та містечка рясніли купою антен, серед яких виділялися вертикально налаштовані – „на словаків“, і дециметрові – нові на той час – „на мадярів“...

Багато хто з моїх україномовних друзів навіть починав вивчати угорську, щоб розуміти тамтешні телепрограми. А розмовна словацька за допомогою телевізії давалася напрочуд легко.

Де в Росії дивляться українське ТБ

А кажуть, що його і в Україні мало хто дивиться...

На Таманському півострові (Краснодарський край, Російська Федерація) є куточки, де приймають з десяток українських телепрограм і всього одну-дві російські. Причина цього проста. В радянській час у сусідній – через кількакілометрову протоку, але вже в українському Криму – Керчі встановили потужний ретранслятор, а два інші, такі ж – в Новоросійську та Краснодарі: хто ж тоді знав, що невдовзі Керч транслю-

ватиме щось інше, ніж московські канали!.. По станицях та селищах кабельного телебачення немає, сателітарне є не у всіх, ось і доводиться нащадкам коліть українськомовних кубанських козаків слухати новини українською і дивитися українською фільми (останнє, щоправда, набагато рідше, бо більшість фільмів транслюють російською, але це вже – інша тема). Направду шкода, що ніхто з керівників українського ТБ жодного разу не звернув увагу на цю своєрідну частку своєї аудиторії!

Тамтешня районна газета „Тамань“ щотижня друкує програми українських телеканалів – на початках програму каналу „1+1“ навіть подавали українською мовою, мотивуючи тим, що в такому вигляді її висилає дирекція телеканалу, і що „й так усе зрозуміло“. Як пояснює редакторка видання п.Олена Іовлева, недавно вони підписали договір з українською компанією, що розповсюджує тижневі телепрограми, і отримують ці програми від неї на комерційній основі. Так що в російсько-українській зовнішній торгівлі є навіть бізнесова угода про друк українських телепередач!

Мешканка селища Сінного, що на Таманському півострові, Тетяна Черняєва каже, що тут мешкає багато людей родом з України, і, переглядаючи українські телеканали, вони немов продовжують жити життям своєї батьківщини. Сама пані Тетяна завжди дивиться українські новини, документальні фільми та музичні передачі. Багатьом кримським татарам, що живуть у Краснодарському краю (сюди вони переїхали із заслання: Крим для них був забороненим місцем, а так хотілося поближче до дому!), цікаві кримські новини і, як у випадку з Закарпаттям, кримський прогноз погоди – Керч дає точніший прогноз, ніж крайовий центр Краснодар. Цікаво спостерігати, як дітлахи, повертаючись зі школи, серед яких і маленькі татарчата, сплять українськими цитатами з телесеріалів та мультфільмів, побачених на українських телеканалах. Відзначимо також, що навіть багато з російських серіалів українські канали показують раніше, ніж російські, що також додає їм популярності серед місцевого населення (цей факт – швидкість отримання інформації – є надзвичайно важливим у сучасному суспільстві: згадаймо, як піднявся вгору в самій Україні рейтинг україномовної книги після того, як переклад одного з романів про Гаррі Поттера українською вийшов на кілька місяців раніше за російський переклад – куди там усім державним програмам з пропаганди україномовної книги разом узятим!).

Проте чим далі вглиб Краснодарського краю, тим меншою популярністю користується українське телебачення. Причин цьому декілька – і своїх, російських, каналів удосталь, і мова незрозуміла (хоч, як вважає багато хто, дуже смішна!..), і новини „хохли“ подають не під тим, що треба, кутом зору. Відзначимо, що й кримські татари, які живуть у Краснодарському краю, чітко протиставляють своє сприйняття новин і те, як ці новини сприймають ті ж самі татари з Криму, мовляв, кримчани „надто проукраїнськи налаштовані“. Кілька років тому якась газета із сусідньої Анапи, що раніше друкувала українські телепрограми, провела серед читачів анкетування щодо популярності різних телеканалів, і припинила друкувати українські телепрограми, пояснюючи це низьким рейтингом українських каналів. Справді, за відсутності альтернативних медій росіянам важко толе-

рувати інші точки зору. Хоча, скажімо, головний редактор однієї з місцевих газет, сам родом з України, приїхавши на Тамань і маючи змогу дивитися тут українські теленовини, відзначив, що вперше за довгий час почув у новинах власне новини, а не „чорті-що“. А мешканка селища Сінного зауважила (все ж, мабуть, надто оптимістично), що українські телепрограми не дозволяють повністю зденационалізуватися місцевим нащадкам запорозьких козаків – адже старше покоління в багатьох станицях Краснодарського краю все ще балакає пристойною українською. Що ж, якщо ця надія хоч наполовину справдиться, і якщо росіяни Таманського півострова дивитимуться українське телебачення не лише за те, що воно в них єдине, яке можна „зловити“, то, можливо, не все так погано в українському масмедійному просторі?..

Володимир Пукіш, Анапа



КИЇВ
та інші міста України
від 6 690 крон

МОСКВА від 3 390 крон
БАКУ від 7 890 крон
ШАНХАЙ від 9 700 крон
ДЕЛІ від 12 900 крон
ПЕКІН від 14 900 крон
БАНГКОК від 16 400 крон

Ціна квитка в обидва боки без аеропортних такс та зборів

Офіс у Празі:
Husova 5
110 00 Praha 1
Тел.: + 420 224 248 828
+ 420 776 676 709
e-mail: aerosvit.prg@volny.cz

Каса в аеропорту:
Тел.: + 420 220 115 332

АероСвіт  **AeroSvit**
UKRAINIAN AIRLINES
www.aerosvit.com

Рефат Чубаров:

„...чи можна чекати розуміння проблем кримських татар з боку політиків, які виступають проти визнання ОУН-УПА?“

Про складні етнополітичні відносини, та особливості ситуації в Криму з точки зору кримських татар, спеціально для „УЖ“ розповів перший заступник голови Меджлісу кримськотатарського народу Рефат Чубаров.

В Україні, а ще частіше за кордоном, говориться про розподіл України на проросійський Схід та проєвропейський Захід. Наскільки, на Вашу думку, коректно говорити про це? Як це виглядає з перспективи Криму та кримських татар?

На мій погляд, правильніше було б говорити про особливості історичного розвитку різних територій сучасної України, що, поза сумнівом, наклало свій відбиток на ментальність населення відповідних територій.

При цьому українське населення східних і ряду південних областей України впродовж тривалого часу не тільки піддавалося посиленій русифікації, але й було суттєво розмите внаслідок масової міграції з внутрішніх областей Росії.

Інша справа – ситуація в Криму. Його природний розвиток був перерваний насильницькою депортацією кримськотатарського народу, здійсненою радянським режимом 18 травня 1944 року. Включення Криму до складу України в 1954 році практично не відбилося на особливостях управління Кримом з боку Москви. У післявоєнному Криму етнічні росіяни стали абсолютно домінуючою групою. Масове повернення кримських татар на свої землі, що стало можливим з кінця 1980-х років та співпало зі здобуттям Україною незалежності, спонукало етнічних росіян, які поселилися в Криму після війни, до політичної активності, спрямованої на відокремлення Криму від України і приєднання до Росії. Пік кримського політичного сепаратизму

припав на першу половину 90-х років. На щастя, цей етап вже залишився позаду.

Отже, можна говорити про збереження у значній частини населення вказаних областей України певних міфологем радянського періоду, які перешкоджають їм спокійно сприймати євроінтеграційні устремління України.

При цьому альтернативу європейському вибору незалежної України вони вбачають у збереженні „особливих“ відносин з Москвою. Ось у цьому сенсі їх можна назвати проросійськими...

Що стосується кримських татар, то вони, хвала Всевишньому, не ностальгують за Радянським Союзом. В нас ще дуже свіжа пам'ять про десятки тисяч жертв насильницької депортації та десятиліть принижень і репресій у вигнанні. Звідси і розуміння того, що подальша інтеграція України до європейського співтовариства, якщо хочете, – віддалення від Москви, – є гарантією того, що катастрофа, яку пережив наш народ за радянські часи, не повториться.

Крим в Україні є особливим регіоном. Як сьогодні складається в ньому етнополітична ситуація?

Сьогодні в Криму облаштовується близько 260 тисяч кримських татар, які спромоглися повернутися на свої землі. За різними підрахунками, ще близько 60–80 тисяч кримських татар знаходяться в місцях спецпоселень, зокрема в Узбекистані. Вони також намагаються повернутися до Криму,

але більшість з них не в змозі здійснити переїзд з економічних причин...

Зрозуміло, що повернення – це тільки частина кримськотатарської проблеми. Необхідні комплексні заходи, спрямовані на відновлення прав цілісного народу, який за межами України не має своєї етнічно спорідненої держави. На жаль, до цього часу в Україні не прийнято жодного законодавчого акту, яким був би врегульований увесь комплекс питань, починаючи з земельних та завершуючи відновленням історичної топоніміки.

Відсутність правових норм, що мали б забезпечувати весь процес репатріації та реабілітації корінного народу півострову, надає можливість місцевій владі відверто нехтувати вирішенням багатьох питань, які для кримських татар є вкрай актуальними.

Задля об'єктивності слід додати, що офіційний Київ також непослідовний у вирішенні проблем розвитку етнічних українців, що проживають на півострові. Скажімо, в Криму на більш ніж 400 тисяч українців, функціонує менше 10 шкіл з українською мовою навчання...

Яке співвідношення татар і слов'янського населення Криму? Чим відрізняються відносини між татарами та українцями і татарами та росіянами?

Кримські татари складають близько 13 % від населення Криму. Ми намагаємося розвивати добрі стосунки зі всіма мешканцями Криму. Але, якщо відверто, з українцями ми маємо більше порозуміння, ніж з іншими. Серед причин, якими можна було б пояснити таку відмінність, я назвав би дві основні. По перше, кримські татари є свідомими у підтримці незалежної України та виступають проти будь-яких сепаратистських рухів.

Другою причиною є те, що в наших домах, що збереглися після депортації, проживають переважно росіяни, яких поселили в перші роки після нашого вигнання. І хоча ми не претендуємо на них, оскільки розуміємо,



що винна влада, яка виселила одних та вселила в їхні домівки інших, але складається враження, що ці люди почувають себе дискомфортно. Не думаю, що їх мучить совість, швидше за все вони роздратовані тим, що раптом з'явилися справжні господарі...

Ще кілька років тому можна було прочитати у пресі (переважно в російській) статті, в яких попереджували, що Крим може перетворитись на Чечню-2. Існує на сьогодні загроза відкритого конфлікту у Криму?

Не дивлячись на вкрай непослідовну політику офіційного Києва щодо вирішення кримськотатарської проблеми, що дозволяє кримським властям часто нехтувати інтересами кримських татар, я виключаю можливість розвитку ситуації за чеченським варіантом. Не забуваймо, що Україна є єдиною на пострадянському просторі державою, яка офіційно реалізує заходи, спрямовані на можливість повернення на-

роду, якого було депортовано комуністичним режимом за національною ознакою.

В той же час, і про це також слід говорити відверто, не можна відкидати можливих спроб дестабілізації кримської ситуації з боку Москви. Скажімо, з метою створення „умов“, які дозволяють б Росії наполягати на подальшому знаходженні свого військового флоту у Севастополі після 2017 року.

Яким є ставлення кримських татар до української держави, чи не має жалю, що Україна не завжди стоїть на їхньому боці, не захищає їхні інтереси?

Зрозуміло, що серед людей є певне розчарування тим, що значна частина українського політикуму так і не усвідомила важливість не тільки своєчасного, але й справедливого вирішення кримськотатарської проблеми. В той же час, ми розуміємо драматичність сучасного етапу розвитку Української держави, який характеризується тим,

що власне в українському середовищі все ще зберігаються сили, чії зусилля по своїй суті є антиукраїнськими. Скажімо, чи можна чекати розуміння проблем кримських татар з боку тих політиків, які виступають проти визнання ОУН–УПА?

Кримські татари традиційно підтримували прозахідні політичні сили, спочатку це був „Рух“, пізніше „Наша Україна“. Ці політичні сили декларують інтеграцію України з Євросоюзом та НАТО. Як татари ставляться до цього питання? Вони підтримують такий курс держави?

Якщо дуже коротко, то відповідь можна сформулювати наступним чином – ми вітаємо прагнення України до входження в Європейський Союз та НАТО. Причини також очевидні – такі кроки України сприятимуть вкоріненню в українському суспільстві принципів демократії та загальноприйнятих стандартів у сфері прав людини та народів.

An abstract painting featuring thick, textured brushstrokes. The composition is dominated by a dark, charcoal grey background. In the upper left, there are large, expressive strokes of white and light grey, with some pinkish-red undertones. To the right, another large area of white and grey strokes is visible, appearing more layered and complex. In the lower foreground, a prominent, circular shape is rendered in vibrant red and orange tones, with a darker, almost black center, suggesting a focal point or a specific form. The overall texture is rough and tactile, with visible brush marks and some small dark spots scattered across the surface.

Тема:

ПОШУКИ ІДЕНТИЧНОСТІ

I Have a Dream

▶ Не хочете – не вірте, але минулого року, стоячи на знаменитій плиті перед входом до Меморіалу Лінкольна у Вашингтоні, я, за прикладом Мартіна Лютера Кінга, також вирішив поділитися своєю мрією. Правда, ділився я сам із собою, пошепки і без мікрофона. Мушу зізнатися, що спочатку я трохи завагався: а про що я, власне кажучи, мрію? Про більше помешкання? Про вищу зарплатню? Про новіший комп'ютер? Про американську „грін карт“? Ні, все це виглядало якось мілко й убого на тлі великої і прекрасної мрії доктора Кінга... І раптом до мене дійшло: „Господи, я ж мрію хоч трохи пожити в Україні. Тобто я мрію, щоб країна, в якій я живу, не лише називалася Україною, а й була нею. Чи я аж так багато прошу, Господи?“ Навряд чи сьогодні мені вдасться дослівно відтворити свій тодішній монолог, але бодай близько до тексту можна спробувати.

Отож, I have a dream. Я мрію про день, коли ця країна прокинеться від свого вічного лицемірства, свого хохляцького „двоєдушия“ і малоросійського „двоязичія“, про день, коли вона нарешті покаже свої справжні переконання. Того чудового дня, про який я мрію, недоєміграні сини Карпат і недотруєні метаном сини териконів, сівши за стіл, чесно подивляться одні одним у вічі і спокійно, без жодних образливих афектів визнають, що насправді вони одні одних ніколи не розуміли, не розуміють і розуміти не хочуть. Я мрію про цей стіл, за яким ми всі усвідомимо: нас об'єднує лише те, чого взагалі не повинно бути – паскудна влада, захмарний рівень корупції, обісцянні під'їзди і побутове хамство. Трохи замало для відчуття соборності. Натомість речі, навколо яких формувалися європейські нації – мова, церква, історія – у нас не просто різні, а радикально антагоністичні. Зрештою, якщо навіть припустити, що в добу глобалізації ці класичні чинники націєтворення вже дещо втратили свою значущість, все одно несумісними з життям під одним дахом залишаються „галицька“ і „донецька“ візії майбутнього. Одне слово, я мрію про те, щоб за заганим столом без застосування вогнепальної зброї відбувся приблизно такий діалог: „Хлопці, ми тут зібralися в Європу і НАТО. А ви?“ – „А ми ні, бо нам ближче до Росії і ЄЕП“ – „Ну то не бануйте“.

У зв'язку з чим я також мрію про день, коли мій Президент хоча б на п'ять хвилин прийде до тям і зрозуміє, що його мрія про Україну як соборну, унітарну, одномовну і демократичну країну з членством в НАТО та ЄС – це не одна мрія, а дві, причому абсолютно неподунвані. Я мрію, щоб мій Президент зрозумів це – і вибрав, котра з його мрій є для нього важливішою. Бо Україна в її нинішніх кордонах і з її нинішнім складом населення не може бути одночасно демократичною і унітарно-одномовною (себто власне українською). Чимось треба пожертвувати: або українськістю, або демократичністю, або ж – частиною території.

Щодо мене особисто, то мріяти про втрату українськості я, звісно, не можу, бо це означатиме продовження советської практики маргіналізації всього українського і в недалекій перспективі призведе до втрати України як такої. Але й про відмову від демократії я теж мріяти не хочу, бо, по-перше, вважаю себе більш-менш демократом, по-друге, насильницька українізація все одно нічого доброго не дасть, а по-третє, якби й дала, то через її антидемократичний характер вступ до НАТО та ЄС виявився б для нас неможливим. Як не крути, єдиний вихід – це втрата заселених антиукраїнською та антиєвропейською людністю територій. Іншого варіанту зберегти українськість, розбудувати демократію та інтегруватися в європейські структури я вигадати не можу.

Тому я більше не мрію про дерусифікацію і десовєтизацію Криму з Донбасом. Світогляд і психологія абсолютної більшості жителів тих регіонів є для мене загадковішими, ніж світогляд і психологія пілотів НЛО. Але я визнаю їхнє право називати свої міста, вулиці і площі іменами зрозумілих їм героїв та голосувати за близьких їм політичних діячів. Я лише мрію про той день, коли я перестану соромитися всіх цих Леніних і Дзержинських, Постишевих і Артемів, Януковичів і Симоненків, бо того дня, про який я мрію, вони перестануть бути моїми співвітчизниками.

Прогулянка за межі „двох Україн“

Кожне розуміння неминуче передбачає спрощення. Ми зі школи виносимо образ світу, рушієм якого є конфлікт, де є дві сторони – хороша і погана, добро і зло, „ми“ й „вони“. Коли спрощення переходить ледве відчутну межу, воно починає заважати розумінню, накидає вузду на уяву і мислення, а, стаючи предметом політичних маніпуляцій, ще й перетворюється на небезпечну зброю.

► Для мене найприкріший результат Помаранчевої революції (яку автор вистояв на дніпропетровському помаранчевому Майдані – був і такий, але його не показували по центральних телеканалах) – агресивна пропаганда тези про „дві України“. Цю тезу миттєво підхопили російські й західні мас-медіа. Чи може бути простіше й доступніше пояснення: „проєвропейський“ захід протистоїть „проросійському і антиринковому“ (це цитата з респектабельної польської газети „Rzeczpospolita“) сходу! А головне в підтексті: Україна сама не знає, чого хоче, тож світовій спільноті (а особливо, ЄС) краще нікуди не втручатися й нічого не пропонувати...

Закони журналістського бізнесу

За останні роки теза про „дві Україн“ здобула феноменальне визнання. Усі спроби її підваження чи серйозної критики не вийшли за межі вузьких фахових середовищ. Спрацював загрозливий закон журналістського бізнесу: прагнення сенсацій, страшних прогнозів й перебільшених тез, які єдині здатні привернути увагу надто заклопотаної людини масового суспільства. 1994 року нас годували прогнозами „громадянської війни“ (зокрема, „Washington Post“) і зникнення України як держави („The Economist“), за десять років нас лякають „глибоко розколотою Україною“ і „цивілізаційним кордоном“, що нібито ділить її навпіл.

Образ „розколу“ вже визначає наш спосіб бачення ситуації. Наведу лише один приклад. Після останніх виборів ми вкотре з цікавістю розглядали мапи регіонального розподілу голосів, але чомусь ніхто не пропонував подивитися на поділ голосів за віком і статтю виборців, їхньою професією або місцем проживання (село/місто). Ми самі себе привчили дивитися на ситуацію в країні крізь призму регіональних

поділів. Ба більше, сам факт постійного повернення до теми „двох Україн“ (навіть з метою деконструкції політичних маніпуляцій та надінтерпретацій) на несвідомому рівні отожднюється з фактом наявності проблеми.

Можливо, загальне обговорення питання прийаймні частково є реакцією на тривале нерозуміння й легковажне табування теми українського регіоналізму. Досить очевидна тема відмінностей між регіонами найбільшою за територією європейської держави стала майже сенсацією. Хоча, чи знаємо ми хоч одну державу таких великих розмірів, як Україна, де регіони не відрізнялися б одне від одного? Цікаво, що може бути природнішим за такі відмінності? Але, на жаль, цю доречну й нагальну розмову спрямували до конфронтаційного руслу, перетворили на чергову „страшилку“.

Простір проблем

Тому вважаю надзвичайно важливим підкреслити, що за межами схеми „протистояння двох Україн“, що її так нав'язливо підтримують медіа і політики, залишається величезний простір проблем:

ми не бачимо засадничо важливих відмінностей всередині двох уявних мегарегіонів (згадаю лише, що на останніх президентських виборах за Ющенка в Донецькій області проголосувало 4,2 % виборців, а в Дніпропетровській – понад 30 %, що становить 650 тисяч осіб; відповідні результати Януковича склали 93,5 % у Донецькій та 61,1 % в Дніпропетровській областях – чи був цей нюанс відображений на розмальованих в два кольори мапах електоральних переваг?);

ми не усвідомлюємо динаміки розвитку українського суспільства (ще 1998 року Сумська, Кіровоградська, Полтавська і Чернігівська області голосували за Кучму і комуністів, тепер там

перемагає БЮТ; на наших очах синьожовтий прапор нарешті набув легітимного статусу державного символу для всіх основних політичних сил, і саме під ним, а не під російським триколом проходять мітинги Партії регіонів);

ми не розуміємо, що попри різницю в політичних симпатіях, мешканців усіх регіонів України об'єднує пострадянський патерналізм, тобто сподівання економічної і соціальної підтримки від держави, а також, як би сумно це не звучало, корумпованість наших органів влади і соціальних служб;

ми не здаємо собі справи, що українська ідентичність, яка є і може бути предметом внутрішніх дискусій, є чимось цілком очевидним перед зовнішніми викликами (згадаймо реакцію на будівництво Росією дамби і долю острова Тузла; замислимося над тим, що за даними соціологічних опитувань у липні 2006 року 73 % населення всієї України не вважали відмінності між сходом і заходом істотними, або такими, що мають цивілізаційну природу, а 62,5 % вважали, що конфлікт йде не з суспільства, а пов'язаний із протистоянням бізнес-еліт, або протистоянням Росії і США за впливи на Україну);

ми вперто не хочемо відкрито й рішуче констатувати, що російськомовність в Україні зовсім не дорівнює політичній проросійськості чи антиєвропейським настроям. Хоча для зрозуміння цього достатньо подивитися на ситуацію в Києві. Пригадую публічну дискусію у Варшаві за участю одного з впливових українських інтелектуалів, який заявив, що, на його думку, Донбас треба віддати Росії. На відміну від вельмишановного колеги, мешканці і Донбасу, і Львівщини, як свідчать соціологічні опитування, вважають варіант поділу України найменш бажаним й не думають, що їхня доля була б кращою в складі інших держав;

ми не розуміємо, що антагоністичний опис співіснування „двох Україн“ позбавляє нас і наступні покоління українців нормальної європейської перспективи, адже він послідовно використовується для представлення України як нестабільної держави, яка надалі значною мірою перебуває у зоні „російських впливів“ й сама не визначилася щодо своєї геополітичної орієнтації (не можу не згадати, з яким подивом чимало моїх західноєвропейських співрозмовників дізнавалися, що в тому-таки Дніпропетровську ново-відкриті торговельні центри через один мають назву „Європа“, вже не кажучи про тотальну присутність „євроремонтів“, „євровікон“, „євроклінік“ і навіть „європарканів“).

Неминучість взаємодії вितворює українську свободу

Тут варто наголосити засадничу хибність логіки, за якою одні регіони України мали би взоруватися на інші й повністю уподібнитися. Такий сценарій (на щастя, дуже малоімовірний) несе в собі поважні загрози, про які в нас радше не прийнято говорити. Йдеться про те, що теперішній політичний плюралізм в Україні, який видається просто безпрецедентним у порівнянні з Білоруссю чи Росією, значною мірою впливає з факту наявності кількох потужних регіональних центрів впливу, які мусять взаємодіяти між собою на загальнодержавному рівні. Оця неминучість взаємодії й витворює специфічно українську свободу (але поки що не демократію).

Іншими словами, всупереч настирливому переконуванню, що регіональні поділи – це загроза і небезпека, виявляється, що наша відносна свобода і безперечний плюралізм – це, значною мірою, плоди тих поділів. А отже, і на цілу справу взаємодії регіонів можна (і треба!) подивитися також, як на наш шанс, як на невикористане й неусвідомлене багатство, як на можливу запоруку збереження в Україні публічного простору дискусій і суперечок.

Це передбачає рішучу критику дуже сильних дотепер дискримінаційних конотацій тези про „дві України“. Невже справді всі біди нашої держави локалізовані в певних регіонах? Невже схід, де набагато вища концентрація капіталу і виробництва, справді „антиринковий“? Невже (чудово усвідомлюю >

Під синьо-жовтим прапором, а не під російським триколом проходять мітинги Партії регіонів.





» провокативність цього питання) україномовність автоматично дорівнює європейським цінностям громадянського суспільства і демократії? Припускаю, що частина електорату дуже чітко висловила свій спротив проти такого „іншування”. Але чи „помаранчеві” намагалися докласти серйозних зусиль, аби змінити це (звісно, значною мірою, стереотипне) враження?

Помаранчева революція – ілюстрація неспроможності інтелектуалів

Міфи мають властивість породжувати соціальні наслідки, незалежно від своєї достовірності чи правдоподібності. Теза про „антагонізм двох України”, попри свій очевидний дискримінаційний потенціал, зробила блискучу кар’єру в інтелектуальному середовищі, перш ніж опанувати масовий дискурс. Юрій Андрухович, наприклад, якось написав: „мій Станіславів все-таки, слава Богу, відрізняється від Дніпропетровська, Кривого Рогу чи Запоріжжя, які, своєю чергою, нічим не відрізняються між собою”. Прочитавши це, я запросив письменника відвідати Дніпропетровськ. Мені здається, що його думка змінилася, принаймні, відтоді він був у цьому місті неодноразово.

Найвітшніший для мене результат Помаранчевої революції – те, що вона стала блискучою ілюстрацією неспроможності інтелектуалів спрогнозувати і передбачити розвиток України. Ми були заскочені революцією зненацька (пишу це з цілою відповідальністю, як вдячний слухач надрепрезентативної дискусії про майбутнє України за участю всіх „зірок”, що відбулася за день до другого туру президентських виборів 2004 року в італійському містечку Гаргняно). Але ми почали одразу переконувати себе й інших, що давно її передбачили. Оцей брак відчуття власного суспільства і набагато глибше розуміння сподівань західної публіки видається мені однією з найцікавіших рис наших інтелектуальних еліт. І я дуже хочу, аби вони (ми) вкотре помилилися, а наше суспільство вкотре нас здивувало!



Теперішній політичний плюралізм в Україні значною мірою випливає з факту наявності кількох потужних регіональних центрів впливу, які мусять взаємодіяти між собою.



Створений вручну політичний важіль

► Про дві України і коректність такого поділу, про читачів на Сході і Заході та про спільні українські інтелектуальні і наукові проекти спеціально для „УЖ“ висловив свою думку Любко Дереш, який нещодавно разом з Юрієм Андруховичем і Сергієм Жаданом їздив з промотуром по Східній Україні.

Питання про поділ України не є простим. Ми можемо сказати, що насправді існує не дві, а принаймні п'ять Україн – західна, східна, південна, центральна, буковинська і так далі. А поділ на Захід і Схід, як певне протиставлення одне одному, є штучно сформульованим і штучно транслюється через ЗМІ, через можливі політичні технології. Це створений вручну політичний важіль, яким можна в потрібний момент спрямувати суспільну думку. Хоча, безумовно, є психологічні відмінності між Східною та Західною Україною, соціальні, культурні, але так само їх можна знайти, наприклад, між Східною і Південною, чи між Західною і Центральною. Такий самий розподіл, протиставлення, при певному вливанні коштів та технологія, можна спровокувати будь-де.

Я народився на Західній Україні і на Східну вперше поїхав з рекламним туром книжок, це сталося два роки тому. У мене були якісь стереотипні уявлення про Схід України, як про таку собі мигу для західного українця. Я їхав туди з певним острахом. Хоча і відправлявся не зовсім на Схід – у Дніпропетровськ

та Запоріжжя. А східніше – у Донецьк і Луганськ я поїхав лише рік тому. І вперше, і вдруге ці дурні стереотипи розсипались. Можливо, приязне ставлення до мене було викликано тим, що я приїхав з книжкою, з культурною місією. Може тому, що я приїхав до людей, які на мене чекали, які були так чи інакше причетні до української культури. Але кожного разу я зустрічав там теплі вітання. Навіть йдеться не тільки про людей, які мене зустрічали, а про публіку, яка приходила на читання, а це були студенти, молодь. І я не вірю, що вони були на 100% підготовлені, що вони всі читали мої книжки чи були зацікавлені українською літературою. Я просто бачив, що вони ставляться дружно, відкрито, і головне – із зацікавленням до того, що їм привозять із Заходу, з Центральної України. У мене таке враження, що на Сході України бракує української книжки і що там є люди, яким вона цікава. І коли ви приїжджаєте до них, вони дають вам певний кредит, певний аванс довіри, і з ними легше знаходити спільну мову. Оскільки на Заході з початку 90-х років варяться у цій українській культурі, українській літературі, можуть дозволити собі перебирати – це я читаю, а оце я не читаю. І навіть трохи зверхньо ставитись. Зверхність виникає тоді, коли ви маєте досить. А на Сході України такої позиції немає, там все і вся приймають з великим задоволенням.

Мої зацікавлення не обмежуються лише літературою. Мені цікаво, що від-

бувається у сучасній українській науці. Ще у 70–80-х роках за часів Радянського Союзу в Україні був сформований серйозний прошарок науково-технологічної української еліти. Було зроблено велику кількість технологічних напрацювань, було зроблено багато інновацій, які не отримали подальшого розвитку через те, що вони були надто передовими, або тому, що Радянський Союз розвалився і не було структур, які б фінансували їх. Але у Донецьку є багато українських науковців, які продовжують цікаві розробки – історичні, історіофілософські, дуже модні тепер так звані холистичні (цілісний підхід до науки, наука у системному розгляді). Це Василь Моргуль, автор психоісторії, Володимир Шевченко, автор універсального природного циклу з таких фундаментальних відкриттів в українській науці, які не отримали популярності у широких колах. Є достатньо багато імен, які підтверджують, що потенціал України цілий (я проти того, щоб говорити окремо про Західну та Східну) – він є скрізь. Єдине, що немає спільного проекту, який зібрав би інтелектуалів з усієї України в якусь інтелектуальну програму, і за її рахунок відбувся би певний поштовх. Ось цей маховик – вчені та інтелектуали, обертаються собі, але вони ніби коліщатка у годиннику, які не зачіпають інших коліщаток. І відсутність спільної програми не дозволяє їм робити впливів на всю Україну.

Любко Дереш, Львів

Ми або вони?

У Луганську, в продуктовому магазині, група україномовних молодих людей звернулася до продавця по шоколад з горіхами та родзинками. Їх не обматюкали і не відмовилися обслуговувати, лише сказали, що „такого нет: есть с орехами и с изюмом“. Це не було проявом славнозвісної донбаської українофобії. Тут просто погано розуміють українську.

» Весь трагікомізм сьогоdnішнього діалогу між сходом і заходом України полягає в тому, що обидва мислять, в принципі, в однаковому руслі, але не хочуть і не можуть сформулювати свої думки і пропозиції загальнозрозумілою мовою.

Все буде Донбас!

У 1924 році тодішню Юзовку, нинішній Донецьк, перейменували на честь Леніна – на Сталіно. Кривавий грузин Джугашвілі до цієї назви не був причетний жодним чином. „Стальной локомотив революции“. Саме таку роль Володимир Ілліч відводив пролетаріатові, який на той час вже став найпотужнішим прошарком промислового сходу України.

Радянський Донецьк – а іншого, по суті, не було – формувався головним

чином саме під впливом покладеної на нього місії „стального локомотива“ – революції, індустріалізації, виконання п’ятирічки за чотири роки. Тут любили казати, що Донецьк – місто не перше, але і не останнє. І в Радянському Союзі, з його економічними і соціальними пріоритетами, це було правдою. Розпад СРСР і постання незалежної України своєю брутальною несподіваністю призвели до багаторічної соціальної та культурної агонії старого Донбасу, спостерігати яку ми приречені ще тривалий час.

Саме в силу своєї суспільно-економічної специфіки схід України завжди був лояльним до радянської влади. Тому природно, що політичним центром нової України стала бунтівлива антирадянська Галичина з центром у Львові. При цьому Донбас аніскільки не втра-

тив своїх лідерських амбіцій. Основний національно-культурний потенціал був зосереджений на заході України, основний промисловий, економічний і, відповідно, науково-технічний – на сході. Як східні, так і західні еліти, майже однаково потужні, і на додаток до всього цього ще й однаково завзяті та радикальні, прагнули володіти столицею, тобто бути центром прийняття загальнодержавних рішень.

Це і поклато підвалини подальшому регіональному розколові країни, яким сьогодні, між іншим, користуються більшою мірою саме східноукраїнські політики. Через брак матеріальних ресурсів і свою надмірну консервативність західна еліта була майже повністю витіснена на маргінес з центрального рівня, а її місце посіли колишні радянські номенклатурники, перейнявши в останньої



Ринок у Львові...



Ринок у Донецьку...

естафету впливу на місцевий електорат. Лідером по чисельності в Києві сьогодні є донецька політична діаспора, значний вплив іще зберегла за собою витіснена „донецькими“ Дніпропетровщина, певного впливу набуває Харківщина. Але в органах державної влади майже не задіяні вихідці з Львівщини, Тернопільщини, Івано-Франківщини.

Немає сенсу розмірковувати тут про чесність і коректність заяв і дій ставлеників обох регіонів. Головне – і ті, кого обзивають агентами Кремля, і ті, кого призначили американськими шпигунами, змагаються саме за ЦЮ країну, за владу в ній. Різняться головним чином навіть не пропонувані ними моделі держави, а інструменти отримання дієвих механізмів для їх реалізації.

Такими інструментами стали взаємосуперечливі регіональні культурно-історичні цінності. Тобто, для закріплення своєї влади і мобілізації електорату регіональні еліти виокремили найяскравіші маркери для позначення „своїх“ і „чужих“.

„Ми можемо миритися навколо інтересів, адже ми люди раціональні. Але ми перегриземо один одному горло, коли мова заходить про цінності, наприклад, про ту ж мову, або історичну пам'ять... Тут не йдеться про знання мови як такої або про те, що ніде розмовляти цією мовою. Для багатьох російська мова – це цінність. І коли їх

мова не має того ж статусу, що й українська, їм здається, що їх прирівняли до громадян „другого сорту“, – пояснив мені колись в інтерв'ю доктор історичних наук, професор Львівського національного університету ім. І. Франка Ярослав Грицак.

„Ми або вони“

В день останніх парламентських виборів центром Донецька курсувала машина з гучномовцем, звідки донецьчан закликали взяти участь у голосуванні. „Ми або вони!“, – лунало з гучномовця.

Член ізольованої групи має тільки три способи реагування на зневагу та ненависть поза її межами: 1) відвертий конфлікт, що неминуче призводить до поразки, з огляду на переважаючі сили супротивника; 2) пасивне сприйняття такого ставлення або 3) демонстративний перехід на ворожий бік.

Протистояння сходу і заходу України поки що ще нагадує гру у перетягування канату – „ми або вони“ – між Донецьком і Львовом. Але результати останніх виборів показують дві важливі тенденції. Перша – до західних поступово приєднуються центральні й частково південні області України, і тому канат зі спортивного спорядження неминуче перетворюється для сходу на аркан. Друга – найстрашніші звинувачення, які лунають сьогодні в Україні на адресу до-

неччан, належать тим-таки вихідцям із Донеччини.

Донбас потрапив у, значною мірою ним самим створену, пастку. Приміром, він не може виправдати бійців Української повстанської армії. Визнання їх (або їх ватажків) на державному рівні героями, на сході сприймається як смертельна образа. За тутешньою логікою героїзація УПА виглядає як мінімум запереченням доцільності Великої Вітчизняної війни, пам'ять про яку багато в чому тривалий час формувала місцеві культу. УПА воювала з Червоною армією, відстоюючи незалежність України. В Червоній армії були ми. Вони були національними героями, воюючи з нами. Хто ж тоді були ми? Якщо тлумачити історію за існуючою вітчизняною традицією, вбачаючи в ній тільки два протилежні кольори без жодних відтінків, то національні герої в лавах двох ворогуючих сторін – це відвертий абсурд.

Визнавши сьогодні правоту опонентів, Донбас остаточно визнає таким чином свою інтелектуальну та культурну вторинність у порівнянні з багато в чому відсталою, за „офіційною“ ідеологією сходу, Галичиною. І найсумніше те, що на рівні місцевої молоді він давно вже погодився з їх правотою, і в донбаських школах і вузах ніхто вже не розповідає про „бандерівців“, як про бандитів та головорізів, а місцеві батьки з усіх сил намагаються влаштувати своїх дітей

у класи з українською мовою навчання, яких на сході досі ще обмаль.

Трагедія Донбасу в тому, що він не хоче і не може вже бути „антиукраїнським“. Але стати українським, чи навіть проукраїнським, значило б для нього підтвердити свою неповноцінність. І тому, загнаний у глухий кут і зражений своєю елітою, він вперто лишається просто – Донбасом... І, пручаючись, все сильніше затягує на своїй шиї випущений з рук канат.

Мобілізуєчий фактор: місія виконана

Сьогоднішні заклики донецьких „регіоналів“ до інших східних та південних регіонів України об’єднатися та підтримати „антибандерівський“ фронт або намагання зібрати другий северодонецький з’їзд – не більше, ніж прояви істерики. За рік свого володарювання Партія регіонів втратила значну кількість симпатиків. У „покращення життя вже сьогодні“, після катастрофічного зростання цін і череди резонансних катастроф, після підвищення цін на житлово-комунальні послуги поряд із подальшим зниженням їх якості, вже мало хто вірить. Єдине, що ще можуть протиставити своїм конкурентам і пред’явити виборцям „біло-блакитні“ діячі та їх сателіти – це заперечення подвигів УПА і підтримка державного статусу російської мови. Тобто – речі зовсім не утилітарні. Але, налякані привидом розрухи, яку ще надто добре пам’ятає Донбас, місцеві виборці вже значно менше стурбовані питаннями регіональної честі та гідності. Такі невдоволені виборці – троляський кінч у таборі „біло-блакитного“ електорату.

Схід України зіграв свою трагічно-героїчну історичну роль у розбудові держави. Довготривала суперечка між ним та заходом призвела в остаточному рахунку до налагодження взаємозв’язків між різними регіонами України, розірваних під час історичних трансформацій і катаклізмів.

„Донбас – це регіон, який примушує Україну бути мобілізованою. Це добре. Це фактор, який колосально впливає на те, якою нація буде в майбутньому“, – вважає асистент кафедри історії і теорії соціології Львівського національного університету ім. І.Франка Віктор Сусак.

У дружбі проти себе Донбас спровокував на обговорення найбільш важких питань сьогодення, створив базу для формування загальнонаціональної ідеології. В дружбі проти себе Донбас об’єднав Україну.

Як її ділять поляки

Поняття „двох Україн“ протягом останніх декількох років зробило запаморочливу кар’єру. Микола Рябчук, пишучи 2001 року першу статтю про дві України, певно, й не підозрював, що за кілька років цей термін стане поняттям-ключем, а його полеміка з Ярославом Грицаком розростеться до таких розмірів. Хочу спробувати подивитися на це питання з польського боку і побачити, яке відлуння мала в Польщі ця інтелектуальна дискусія і що для поляків означають дві України. Бо, здається, в польській колективній уяві поділ України на дві чи більше часом означає щось цілком інше...

Українські суперечки про кількість Україн не залишилися в Польщі непоміченими. Але спочатку вони відбилися луною переважно у вузьких колах осіб, зацікавлених українською проблематикою. Лишень події Помаранчевої революції привернули до цього питання увагу ширшої громадськості. У Польщі рецепції Рябчукової теорії збіглась із наголошенням у медіа „революційних“ подій, а тому дві України означають для поляків найперше „помаранчеву“ і „блакитну“ Україну. Ця перша, що підтримує Ющенка, є прозахідною, прогресивною, хоче демократії, говорить доброю українською та боротьби за незалежність. Деся там несміливо озивається пам’ять про те, що вона гризеться з Польщею, мов кіт із собакою, за Цвинтар Орлят, але в довколареволюційній ейфорії ця пам’ять відійшла на другий план. Друга Україна, ота „блакитна“, голосувала за Януковича, тужить за добрими часами Країни Рад, поглядає в бік Росії і загалом є нецивілізованим, російськомовним молохом, що складається переважно з донецьких шахтарів. Ту першу Україну треба підтримувати, надсилати посилки, леліяти її на міжнародній арені, другу ж – або охопити програмою прискореної освіти (хай навчатись говорити українською і навернуться до пошанування європейських цінностей), або ж тихцем і без жалю віддати Росії.

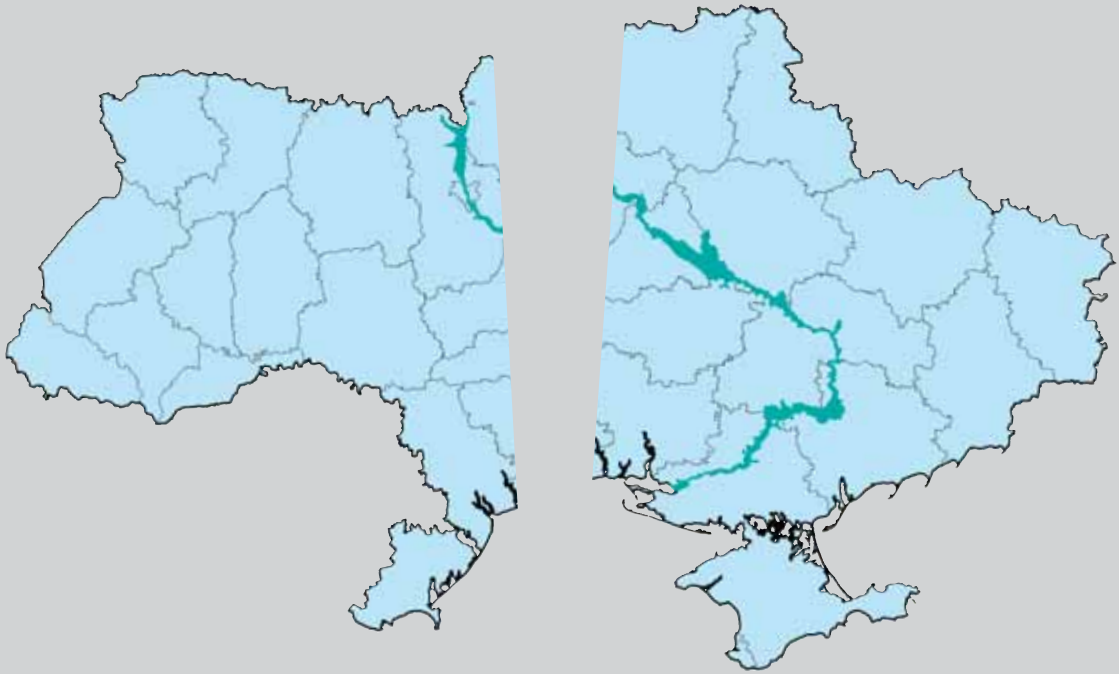
Звісно ж, це дуже спрощене бачення, але воно дає уявлення про те,

в яких тонах польські медіа висвітлювали українські події 2004 року і який образ двох Україн міг вирости на такому ґрунті. А медіа – як і всі медіа – надають перевагу яскравим барвам. Здається, поляки радо підхопили Рябчукову схему двох Україн, але деє поділася друга, засаднича частина полеміки Рябчука з Грицаком, повідомленням якої було констатування, що цей незвично місткий конструкт є метафорою, що означає два протилежні полюси українських ідентичностей, між якими може знаходитись безліч проміжних цінностей.

Те, що в польській рецепції міфу про дві України було нового, це віразна оцінковість: у польському варіанті міфу виразно видно, що одна Україна добра, а друга – погана. Польський наплив спостерігачів досконало вписувався в традицію польської „цивілізаційної місії“ на сході, хоча це була вже не цивілізаційна, а демократизаційна місія, що поважає право сусіда вирішувати власну долю. Чи, може, радше право кращої української половини наполягти на своєму і переконати в своїй правоті ту гіршу половину.

Історія, література і символи

Певно, варто було би замислитися над тим, чому теорія двох Україн, потрактованих географічно, впала в Польщі на такий благодатний ґрунт. Мені здається, що витoki цієї ситуації треба шукати в історичному контексті польських зв’язків із Україною. Спад-



щиною І Речі Посполитої був дуже виразний оцінковий поділ України в польській свідомості на дві частини: „нашу“ (знану, цивілізовану, культурну) та „чужу“ (поза досяжністю наших впливів, незнану і небезпечну). „Наша“ частина України (ця добра) охоплювала територію, що довший чи коротший час входили до складу польсько-литовської держави, на яких вдалося прищепити польську та латинську культуру, поставити обійстя, замки і костели. „Чужа“ Україна – це землі бунтівні або ніколи не завойовані, Дике Поле, де живуть козаки і татари.

У політичному розумінні „наша“ частина України поступово скорочувалася від середини XVI століття, поступалася „чужій“ Україні, щоби остаточно зникнути разом із Річчю Посполитою як незалежною політичною формацією наприкінці XVIII століття. У символічному просторі саме втрата українських земель поклала початок кар’єрі міфу Кресів і Дикого Поля – двох протилежних символічних реальностей. Виплекані романтиками образи всіяної обійстями та вишневиими садочками „нашої“ України та сусідської їй „чужої“, дикої степово-козацької України надовго вросли в нашу національну уяву, підживлювані з часом романами Сенкевича й інших співців польських Кресів.

Сьогодні сила впливу цих образів значно менша бодай же тому, що дедалі менше людей читають літературу доби романтизму, поволі відходить і останнє покоління поляків, що народилися на українських землях. Романтичну візію Кресів і степу в сучасній рецепції піддано значній модифікації на рівні і змісту, і оцінковості. Щораз далі зменшується чи й зовсім зникає

ревізійністськи забарвлена ностальгія за Кресами. Сентимент залишається, але постає радше як спокійна ностальгія, ніж колись дошкульне відчуття браку. Змінюється і уявлення про ту другу, „не-нашу“ Україну. Якщо раніше це був страх, змішаний із захватом, відчуття чужості, не позбавлене, проте, зацікавлення – засмагли козаки, що мчать галопом через степ, і інші деталі цього мальовничого літературного комплексу – то сьогодні їхнє місце зайняли так само сильно демонізовані, але значно менш вдячні образи шахтарів із Донецька. Ними захопитись якось значно складніше, ніж козаками, може тому, що вони менш естетичні, а може тому, що живі й справжні, не літературні.

Стереотипи й інші конструкти національної уяви

Історичний контекст і давня традиція символічного поділу України навіплі спричинилися до того, що міф про дві України впав у Польщі на сприятливий ґрунт. Потужне коментування в медіа легко наклалося на набутки колективних літературно-символічних уявлень, і ось що з цього вийшло: помаранчево-блакитний дуалізм, що ясно і просто говорить, кого треба любити і підтримувати, а кого – ні. Такий образ України в польських очах є неповним і неправдивим, але, однак, це вже є кроком уперед, порівняно зі стереотипним уявленням пересічного поляка про Україну перед Помаранчевою революцією. „Дореволюційний“ стереотип метався між сентиментом до напівреальної України кресів із минулого та нехиттю в ставленні до сучасних українців, що асоціювалися переважно із

торгівлею на базарі з початку 90-х років. У цілком іншому вимірі, але це теж була схема двох Україн – кращої і гіршої, доброї та поганої.

Після 2004 року соціологічні дослідження почали показувати раптове потепління почуттів поляків до українців. Соціологи пов’язували це почасти з емпатією, що виростала з польського досвіду „Солідарності“, а почасти – із особистим заангажуванням безлічі молодих поляків у революцію. Українці дуже виростили в наших очах, особливо, якщо взяти до уваги їхнє місце майже в самому кінці рейтингів до 2004 року. Треба визнати, що позитивний образ України в польській уяві є сильнішим, і, коли треба, він переважає негативний. Цьому сприяє і популярна в Польщі сентиментальна туристика, оздоблена численними літературними листівками з подорожжя до Львова, Дрогобича чи Софіївки, повними позитивних описів, а ще нам готують чергову порцію позитивних емоцій, пов’язаних із EURO-2012.

Кожна з польських візій двох Україн – історична, літературна, революційно-виборча, нелогічно змішувана – є, звісно ж, тільки суспільним ментальним конструктом. Часто чим витоптаніша стежка, тим більше людей її обирає. Завжди менше тих, хто ходить власними стежками, тож поки що добре, що з образів двох Україн більш знаним і містким, а тому сильнішим, є образ України, що є „нашою“ і любленою, навіть якщо це не до кінця правдивий образ. До правдивого треба докластися поїздкою в Україну не слідами героїв Сенкевича, польських кресів чи революції, а просто – в гості.

Мої чотири України з тисяч можливих

Я не громитиму сепаратистів. Я песимістично
намалюю кілька шкідливих культурно яскравих частинок
нашої країни, аби насамкінець виявитись оптимістом.

► Кінець 2004 року. Два величезні на-
товпи довкола харківського Оперного
театру. Ми кепкуємо одне з одного, ви-
гукуємо ритмізовані гасла. Ось уже кіль-
ка днів, як одне з їхніх улюблених гасел
– „ав-то-но-мі-я!“. Вони смішні й незграб-
ні по суті, але оця автономія з характер-
ною наліпкою „пісуар“ нас особливо
смішить. Чарівна наївність тих днів і є їх-
ньою особливою цінністю, а хто цього не
розуміє, тому я щиро співчую.

Початок 2005 року, Львів. Я розплачу-
юсь за листівку ювілейною монетою „200
років Харківському університету“. Прода-
вець уважно її розглядає, а потім виголо-
шує: „О, то це гроші вашої республіки?“.
Львів'яни помирають від сміху. А ще мі-
сяць по тому мене саркастично питають,
чи не довго тримали нашу маршрутку
Харків-Черкаси „на кордоні“...

Із часом усе це стало викликати мен-
ше сміху, а тема, здається, втратила го-
строту. Та я переконаний, що вона до
нас іще повернеться, бо нікуди не ділося
те, що насправді поділяє Україну. Я ніко-
ли не повірю, що „розкол“ могли просто
так вигадати політики й політехнологи
– вони радше використали давно підго-
товлений ґрунт.

На мій батьківщині, в Харкові, за-
вжди багато хто не любив „западців“.
Коли мій сусід, родом з Рівного, свари-
вся зі своєю харківською тещею, вона
обов'язково називала його, цілком ро-
сійськомовного, „бандерою“. Біля дому,
де я живу, є дешевий продуктовий ринок
– Кінний базар, а в одному з його закут-
ків завжди стоїть десяток буковинських
фур із яблуками. Не купувати в „бан-
дер“ час від часу переконують харків-
ські „яблучники“ з інших секторів ринку.
Ви скажете, що все це звичайні побуто-
ві проблеми, а я скажу, що продавців
з Херсона, Полтави чи навіть Криму так
не виділяють. Тисячу разів правдиві сло-
ва про виняткову роль Харкова й інших
східних областей в українській культурі,
я перевіряв на собі. Бути українським
письменником тут навіть почесно (пев-
ною мірою, звісно, й у певних колах).
Але не можна не помітити й того, що
мені, як цілком україномовній людині,
значно важче спілкуватися з широкими

колами городян, ніж русофонам чи бі-
лінгвам. Не можна не помітити й того,
що саме на Сході розташоване місто
Сіверодонецьк, яке по „ящику“ чомусь
називають Северодонецьком. І саме на
Сході активно працювали наймаститі-
ші, хоч і непослідовні сепаратисти на
кшталт товариша Артема, Євгена Куш-
нарьова та Бориса Колесникова, якого
по „ящику“ чомусь називають Борисом
Колесніковим.

Південне нечорномор'я

І все-таки добре, що України насправ-
ді не дві, а значно більше. Інакше 2004
рік, можливо, закінчився б зовсім інакше.
Є, наприклад, Південь. Із майже зовсім
іншою країною Кримом, із незбагнен-
ною Одесою, зі спогадами про махнов-
щину, козаччину і Дніпрогес, із русифі-
кованими містами й двомовними селами.
Якщо для степової частини Півдня бодай
суто умоглядно питання „української єд-
ності“ вирішується однозначно пози-
тивно, то з приморською частиною все
значно складніше. Чи створила Україна
свою яскраву морську культуру? Мор-
ську міфологію? І взагалі щось таке, на
що було б зручно в цих краях оперти
якусь українську ідентичність, відмінну
від теперішніх локально-середземно-
морських та постімперських? Можли-
во, щось знайдеться в архівах, але під-
озрюю, що назагал таки ні. „Майстер
корабля“ Яновського, окремі твори
українських письменників про відпочи-
нок у Криму, трішечки кіно, епос козаць-
ких чайок, живопис, котрий майже ніхто
не вважає українським, сайт „Українське
життя в Севастополі“, дипломатична ві-
йна за острів Зміїний, ну а ще – одвічна
тема для жартів: український флот. Грубо
узагальнюючи, це і є Морська Україна
в культурному розумінні. Якщо ж пере-
лічити явища культури, де море й примор-
р'я не екзотизуються й не відчужуються,
перелік іще скоротиться. Дай мені Боже
помилятися, та коли я не помиляюся, то
з таким набором артефактів примор-
ської української ідентичності неможливо
на рівних співіснувати з пафосом і силою
російської постімперської та радянської
морської культури й міфології, із загаль-

ними середземноморськими й роман-
тичними кримськотатарськими та іслам-
ськими тенденціями.

Натомість український Південь, за ви-
нятком Криму, видається миролюбним,
спокійним і консервативним. Для його
єдності з рештою країни вирішальною
може бути навіть звичка жити в державі
з назвою Україна. Що ж до Криму, то,
на моє переконання, там тепер не на ча-
сі самодостатні культурологічні роздуми.
Що відбувається в кримському суспіль-
стві насправді, важко зрозуміти, і осо-
бливо важко зрозуміти на місці. В цьому
агресивному до України і до себе само-
го регіоні потрібні негайні, але й делікат-
ні дії: достатньою підставою для них був
би сам лише факт появи на слов'янських
масових заходах „козаків“, а на крим-
ськотатарських – поки що поодиноких
чоловіків з характерними формами бо-
рід і стилем одягу. Не кажучи вже про
останні „земляні“ сутички.

Дивний Захід

Наша, сказати б, „серйозна“ частина
медіапростору вже не потребує розвін-
чування міфів про Західну Україну. Са-
ме тому за деякими з цих міфів я тепер
із чистим сумлінням можу визнати ра-
цію. Принаймні, значною мірою. Напри-
клад, не можна заперечити ролі Галичи-
ни в доцентрових тенденціях. „Галицький
сепаратизм“ у сьогоденній Україні ли-
шається екстравагантною метафорою,
і саме тамтешні мешканці, здається,
найбеззастережніше ототожнюють се-
бе з Україною.

Але чарівна і неповторна галицька
специфіка – водночас рідна і несподіва-
на, культурна і ментальна – провокує ха-
рактерну галицьку замкнутість. А та, сво-
єю чергою, відштовхує інші регіони від
дивакуватих, зарозумілих – то надто го-
норових, то надто кугутуватих, „собі на
умі“ – „бандер“. Чи сприяє порозумін-
ню те, що україномовну немолоду жін-
ку зі Сходу з трішечки недо-львівським
акцентом, яка прожила у Львові майже
все доросле життя, її подруги-вчительки
й досі постійно називають „східнячкою“?
Чи викликає повагу те, що горді оборон-
ці рідної мови так часто й беззастережно

переходять на смішну російську не лише в Донецьку, а й у Харкові чи навіть у Києві? Можливо, їм здається, що вони потрапили за кордон? Чи не задвогм був митний контроль над Збручем? Об цю специфіку Галичини розбилася не одна закоханість у Львів пафосних патріотичних україномовних дівчат і юнаків зі Сходу. А особисто мені зберегти інтимне ставлення до Галичини допомогли тільки великі дози терпіння та уваги.

Ну, та не Галичиною єдиною. На ті Буковини з румунськими паспортами та Закарпаття, де на окремих сільрадах можна побачити як український, так і угорський прапори, тут усе ідеально. Як і на Сході, в Буковині та у Закарпатті держава застосувала лише половину розумної версії ліберального підходу до культурно й соціально орієнтованих назовні громад. Вона дала певну свободу користуватися не-українською мовою і культурою, але не прищепила поваги до культури й мови української. А тим паче – її знання.

Пригадую красиве містечко Виноградів на Закарпатті, що трапилося мені дорогою влітку все того ж 2004 року. Чудовий місцевий колорит: високий готичний костел, бароковий монастир, приємні низенькі будиночки, руїни замку на горі, суміш української та угорської на вулиці... Ночував я в милої бабусі-матері в старому романтичному будинку з колонами. Там була дірка в стелі, тому, коли йшов дощ, посеред кімнати ставилося мидницю, куди велично, наче у фільмі Тарковського, спадала згори вода. Так от ця жінка дивилася тільки угорське телебачення, мала тільки угорські книжки, стіни квартири було обвішано рекламою якоїсь партії, що балотувалася до угорського парламенту. Українською вона зі мною розмовляла досить стерпно, але була свято переконана, що говорить... російською. А коли дізналася, що я з Харкова, спитала дві речі: в якій країні знаходиться це місто, і чи є там що їсти?

Центр відвойовано?

Центральна Україна – класика перехідного жанру. Східняки на Заході й західняки на Сході, мешканці Центру, втім, можуть зійти за своїх і тут, і там. А ще в Центрі знаходиться столиця. Вже ці два чинники роблять даний регіон засадничо несепаратистським в усіх вимірах.

Хоча і тут є деталі. Насамперед – хронічно, як на мене, закомплексоване ставлення дуже багатьох мешканців Центральної України до української мови та культури. Чи не для більшості україномовних житомир'ян, черкашан та киян українська залишається головно мо-



Харків? В якій країні знаходиться це місто? А є там що їсти?

вою для „хатнього вжитку“. Щоправда, не можна не помітити певних змін. Порівняно з якимось 1996 роком, української мови на вулицях Києва побільшало в кілька разів. Подібні, хоч і не такі виразні тенденції я спостерігав і в інших центральних містах. А так оптимістично було не завжди. „Українські симпатії“ Центру в електоральному сенсі були під сумнівом аж до 2002–2004 років, політтехнологи-„розкольників“ ще донедавна марили про Київ у „східній половині“, аргументуючи це невеликою ностальгією наддніпрянців за СРСР.

Невпинно зростає сьогодні роль Центральної України у творенні сучасної української культури. І мова не лише про, наприклад, феноменально потужний і невичерпний потік талановитих літераторів із Житомира та Ніжина-Конотопа. Митці з усіх закутків країни разом з людьми інших інтересів та професій масово з'їжджаються до Києва. Перетворення Києва на українську Москву, своєю чергою, посилює динамічність громад навколишніх областей. Багато хто переконаний, що саме цей дивний і не завжди „здоровий“ конгломерат має найбільші перспективи в розбудові об'єднувальної ідентичності. А з іншого боку – Київ, як країна-в-країні (за мо-

деллю „Москва–СРСР“), завжди залишатиметься і чинником відцентровості.

Що ж, я згадав лише чотири частини України, у чомусь схожі, у чомусь відмінні, а в чомусь – драматично протилежні. Розмови про їхню несумісність перебільшені, але й небезпідставні. Найсумніше те, як мало ці регіони знають одне одного. Як і те, що їхній майже єдиний спільний культурний простір – пострадянська попса в усіх варіаціях. І якою мірою для багатьох із них умовна спільноукраїнська ідентичність. Зміцнити єдність країни в царині культури допоможе тільки взаємодія, взаємообмін і взаємне знайомство. Як не дивно, важливим кроком у цьому напрямку мені видається Помаранчева революція. Власне там і тоді люди з різних регіонів країни побачили одне одного саме як носіїв специфічних поглядів, культур та ідентичностей. Як показав Майдан, така зустріч має й певні ризики. Познайомившись зі своїм родичем ближче, у ньому можна розчаруватись. Але не познайомившись, ніколи не станеш повноцінним родичем. Десь так. І ще одне: потрібна логічна, красива і зрозуміла ідеологічна концепція. Таких в Україні, здається, немає взагалі. І від того, хто перший її віднайде – „сборники“ чи „сепаратисти“ – залежатиме багато що. ◀

Конфлікт пам'яті з реальністю

Початок 1990-х років приніс на польський книжковий ринок велику кількість книжок про все, про що за часів компартії не говорилося. Легко здогадатися: в той час багато писалося і про землі, що їх поляки після Другої світової війни змушені були покинути — в тому числі й про Львів.

➤ 1990 року з'явилися щонайменше дві книжки, в назві яких знаходимо слово „путівник“ (перевидання довоєнних путівників залишаємо осторонь). Від видань такого роду користувач, як правило, чекає передусім актуальної інформації про різні туристичні послуги, але й — не в останню чергу — об'єктивної історико-культурної довідки.

Автори першого путівника („I zobaczył miasto Lwów...“), Адам і Ева Голлянек ретельно обговорюють скупі на той час можливості знайти ночівлю, пристойний ресторан чи кав'ярню, а також підказують, де найвигідніше... купувати годинники й фотоапарати. Нині більшість практичної інформації вже сама по собі стала музейною пам'яткою — минуло сімнадцять років, вулиці, кнайпи, готелі змінили назви, змінилися й реалії: ми можемо з ностальгією згадувати ті „туристичні“ каравани, що намагалися врівноважити попит і пропозицію по обидва боки кордону.

В тексті наголошується на мультикультурності міста, неодноразово йдеться про його значення для українців. Переходу від таких загальних тверджень до деталей немає. Автори послідовно ведуть читачів вулицями „того“, польського, довоєнного Львова, дбаючи лише про те, щоб хтось не загубився поміж нових назв і змінених реалій.

Друга книжка — „Nie ma jak Lwów. Krótki przewodnik po Lwowie“ — тільки в заголовку видається путівником. Автор, Єжи Яніцький, відверто говорить: „Цей путівник — для таких як я, що й розбуджені посеред ночі, зможуть ніби молитву назвати всі бічні від Личаківської, всі кінотеатри та всі зупинки першого трамвая...“, і продовжує: „та для невігласів, яким сорок років калічили знання, відрубуючи ті досягнення науки, культури і внесок у рідну історію, невід'ємною часткою яких (...) був Львів“. Тут слово „путівник“ слід розуміти нестандартно: ані про об'єктивізм, ані про актуальність навіть не йдеться. З іншого боку, якщо

залишити ці питання осторонь, читач отримує дуже милі, безумовно цікаві й ерудовані, ностальгійні спогади, що складають своєрідний „сентиментальний путівник по минулому“ для втаємничених, для „своїх“.

Справжні пізнавальні труднощі почалися дещо пізніше, коли до Львова через позірно відкритий кордон (хто ще пам'ятає всі ці ваучери, печатки АВ, фальшиві відрядження?..) вирушили молоді, для яких Львів був уже подвійним еством: польським, надхмарним спогадом їхніх бабусь і дідусів та, в той же час, живим українським містом, яке намагалося скинути з себе тягар советизації. Зіткнення цих двох іпостасей інколи бентежило, деколи навіть відлякувало, але значно частіше змушувало зупинитись і замислитися. Колективна пам'ять „польського Львова“ змагалася з потребою осмислити Львів сучасний, український; процес, як не парадоксально, додатково ускладнювала присутність потужного міфу „мультикультурного Львова“.



На такому тлі стає зрозумілим карколомне поєднання всіх цих аспектів у короткому (12 сторінок) ескізі, включеному в популярний путівник видавництва Pascal „Ukraina. Szczęść zachodnia, Kijów i Krym” (2001). Спершу автор, Адам Дилевський, пропонує читачеві стилістику польських ностальгійних штампів: розповідь розпочинається цитатою з популярної пісенки „A gdybym się kiedyś urodzić miał znów, to tylko we Lwowie...”, щоб перейти до національно-історичних кліше: „Semper fidelis Речі Посполитої...”. Далі все ж таки з’являється спроба врівноважити картину: „...немає міста більш заслуженого у справі української незалежності”.

Назагал, інформація про Львів у цій книжці скупа і поверхова, що спричинено також і оглядовим характером видання. Фактичні помилки не настільки серйозні, щоб приректи путівник на заслання в макулатуру. Та попри цей, немовби за інерцією переписаний патетично-польський вступ, маємо справу зі спробою описати реальний Львів на зламі ХХ–ХХІ століть – живий і цікавий не лише як свідцтво прекрасного минулого.

І нарешті пора розповісти про справді приємну несподіванку, якою стала поява в 2003 році II-го (виправленого, справді виправленого!) видання путівника Александра Стройного „Lwów. Miasto Wschodu i Zachodu”. Видавництво „Бездрожжя” так озвучило свою мету: „Для багатьох поляків Львів – це місто-міф. Пам’ятаючи і шануючи таке ставлення,

хочемо, щоб Львів постав перед Читачем цього путівника як місто, що виросло з непростой історії багатонаціональної Речі Посполитої, але – і як сучасне українське місто. (...) Місто, побудоване русинами, поляками, вірменами, євреями та іншими; їхні сліди будемо шукати тут. Воно не може розділяти – воно повинно об’єднувати”.

Увагу привертає дбайливість, з якою видавництво поставилося до першого видання. Версія 2001 року приваблювала авторським ентузіазмом і бажанням показати місця, характерні для сучасного культурного життя міста – як, наприклад, Театр Ляльок або Мистецький Центр „Дзига”, – проте відлякувала мало не всіма притаманними тому періоду недбалостями: неточними й нечитабельними мапами, безсистемною інформацією про готелі, кав’ярні і т.п., жахливою транслітерацією українських назв. Проте у II-му виданні, що з’явилося 2003-го року (а нині вже маємо і п’яте), більшість помилок виправлено, туристичну інформацію впорядковано, мапи оновлено, і вони справді помічні у мандрах. Авторський текст добре читається, варто відзначити цікаві, насичені інформацією фрагменти про Львів єврейський та вірменський. Увагу привертає і ретельний план Личаківського цвинтаря зі світлинами вибраних надгробків. Автор провадить читачів не лише до могил відомих поляків, але й – між іншим – до Івана Франка, Георгія Гонгадзе та до Меморіалу коло Цвинтаря Орлят. Тут заслуговує відзнаки коментар, що віддзеркалює

думки багатьох, зокрема молодих, поляків: „Польські орли та українські соколи лежать поруч. Шкода тільки, що сороки з львівської ратуші немудрим галасом порушують їхній спокій”.

До речі, про цвинтар. Його образ у путівниках і досі, на жаль, – як у продукції польській, так і в українській (про що варто б написати окрему статтю) – все ж не може знайти міжнародної рівноваги. Ніби всі ми знаємо, що там поховано видатних діячів багатьох, не лише двох названих народів, але усвідомлення цього важко й повільно переходить у текстову сферу. На бачення, що спиралося б тільки на об’єктивні критерії – мистецьку вартість скульптур, історичне значення померлих – ще доведеться почекати.

Так само хотілося б побачити у текстах Стройного хоч трішки більше непольського, нестандартного підходу. Цитата з Вітліна – це добре, але ще краще, якби вона була б поруч із цитатою з Андруховича, наприклад. А мистецькі галереї – невже їх у Львові немає? Чи, може, вони надто швидко виникають і занепадають?

Поляки завжди шукатимуть у Львові передусім польських слідів: надто велике значення мало це місто для польської історії. Проте варто не втрачати з поля зору ні українського сьогодення, ні українську (і єврейську, і вірменську, звісно) історію міста. Будемо сподіватися, що ті зміни в творенні путівників, свідками яких ми вже стали, на цьому не закінчаться.



Плюралістичний радикалізм

Редакція звернулася до мене з проханням висловити кілька зауваг з приводу поляризації суспільних позицій. На мою думку, сьогодні ми є свідками повсюдного зростання радикалізму, але я радше назвав би це не поляризацією, а увиразненням кордонів між різними середовищами.

► Безумовно, спостерігається черговий сплеск націоналістичних настроїв, у яких самоідентифікація зводиться до „проблеми крові“ (себто походження), що, своєю чергою віщує агресивність стосовно „чужих“. Цей схематичний підхід зводить багатовекторність стосунків зі світом до простої схеми „ми – і всі решта“.

Звісно, такий погляд є облудним. На щастя, галасливі групи нацистів залишаються нечисленими, натомість поміркованіші націоналістичні угруповання (що не демонструють публічно своїх зв'язків з агресивними течіями цього напрямку) зазвичай не здобувають на виборах більше 10–15 відсотків голосів.

Набагато серйознішою проблемою мені видається така радикалізація суспільних позицій, що призводить до відособлення та поділу суспільних груп на ворожі табори, діалог між якими майже унеможливується.

Політична боротьба в умовах молоді демократії схиляє політиків до дій, що загострюють фіктивні, накинуті сепаратистські настрої в суспільстві. Останніми роками подібні процеси стали помітно виразнішими як у Польщі, так і в Україні.

Політична боротьба, як засвідчили нещодавні події, лише невеликою мі-

рою стосувалася вибору стратегії розвитку чи способів вирішення актуальних суспільних проблем. Основна мета політичних баталій – стати „володарями дум і душ“, привернути на свій бік якомога більшу кількість прихильників і викликати максимальну антипатію до супротивників.

В Україні це було класичне протистояння з апелюванням до символіки, до кольорів – відповідно, помаранчевого й блакитного – так, ніби просто-та символів може цілком пояснити різницю між добром і злом. Дуже швидко з'ясувалося, що така біполярна схема хибує неприпустимим спрощенням, що дійсність – набагато складніша, а помаранчевої хустини замало, щоби справді стояти на боці добра, справедливості і демократії.

Подібну ситуацію маємо нині і в Польщі. Коли два роки тому перемогу у виборах здобула партія з підозрілою назвою „Право і справедливість“, дискусії про способи розв'язання насутих проблем заглушило барабанним боєм та військовими парадами. Чому я кажу, що назва „Право і справедливість“ видається мені підозрілою? Бо надто вже нагадує гасло „право і порядок“ – традиційний лозунг націоналістів

усіх гатунків, а отже, від партії з такою назвою природно очікувати ужиткового трактування права і партійної інтерпретації справедливості. Дворічне владарювання цієї партії призвело до загострення поляризації: польське суспільство розкололося на прихильників „Права і справедливості“ та його противників, ба навіть ненадовго вдалося, ніби інші поділи взагалі втратили сенс. Подібними ситуаціями, навіть короточасними, не можна нехтувати, адже вони часто призводять до довготривалих наслідків. З'являється спокуса ілюзорного, чорно-білого бачення дійсності. Раніше ми вже мали досвід такої ілюзії – у восьмидесятих, коли переживали фінальну стадію комунізму. Тодішні надії, пов'язані з табором „Солідарності“, зводили суспільні погляди до абсурдистського схематизму.

Багатьом здавалося, що достатньо начепити значок „Солідарності“, щоб потрапити до сонму ангелів – за визначенням добрих і компетентних, – які облястувать рай на землі, як тільки-но виженуть з нього демонів комунізму. Проекція всіх проблем на єдиного ворога призвела до того, що зігнорованими залишилися розбіжності у власному таборі, а також забулося про той очевидний



Фото: Богдан Колмак

Другу Україну можна на мить побачити дорогою до Верховної Ради з вікна „лексуса“ чи найновішої моделі „тойоти“.

факт, що свобода – непросте й важливе випробування.

Багатьом із нас здавалося, що демократія зводиться до кількох засадничих свобод: вільних виборів, свободи слова, свободи політичних об'єднань, права на приватну власність та вільне господарювання. Формальне запровадження цих свобод не складало великого труду. Однак далі починалися проблеми, з яких більшість із нас просто не давала собі ради. З'ясувалося, що правом на приватну власність може скористатися, скажімо, організована злочинність, приватизуючи власність колективну; що свобода господарювання не може бути безконтрольною; що свободу слова може обмежити не лише цензура, але й монополія на засоби масової інформації; що вільні вибори та свобода політичних об'єднань не регулюють політичної арени автоматично, бо для цього необхідне, крім іншого, законодавче врегулювання виборчого права, а боротьба за форму виборчого права відразу перетворюється на поле битви різних груп інтересів.

У Польщі більш-менш присутня дискусія про ці проблеми розпочалася допіру тоді, коли стало очевидно, що міф про „Солідарність” – як про товариство добрих і компетентних ангелів, – м'яко кажучи, перебільшення.

Стало очевидним, що єдність в рядах „Солідарності” була позірною, що серед політиків цього табору нерідко траплялися люди не надто чесні, а взаємні звинувачення в нечесності та злочинних діях швидко стануть найпопулярнішим способом політичної боротьби між ними; що з моменту перемоги „Солідарності” розпочалася жорстока битва поміж угрупованнями, які вийшли з цього табору, а в битві цій домінували заборонені прийоми та відверте небажання дотримуватися правил чесної і прозорої гри.

Тож немає нічого дивного, що в польському суспільстві спостерігаємо втрату надій, опертих на прості схеми, та схильність суспільних поглядів до радикалізації. На щастя, двовекторна, біполярна модель дала збій, і партія, схильна до такого роду поляризації, дострокові вибори програла. Нині маємо підстави сподіватися, що більшість поляків відновить здатність сприймати дійсність у всій її повноті, а отже, не лише зникне тенденція до поляризації суспільної думки, але й радикальність поглядів не стоятиме на заваді нашій спільній, колективній справі.

Анджей Корашевський, Варшава

Пошуки пропалого ковчегу

» Двох Україн не знайдеш на мапі, їх складно помітити і мандруючи по цій державі. Та достатньо переглянути вечірні новини або телеканал „Рада”, де транслюється засідання парламенту, як почуєш про суперечки між сходом і заходом країни. Перед виборами у 2004 та 2006 роках політики лякали поділом. У 2007 клялися не допустити роз'єднання країни, за який несли б відповідальність, звісно ж, їхні опоненти.

Я наслухався від політиків, що їхні противники вже не будуть говорити про бандерівців на заході та темний народ з-під Луганська, чи змушувати одних розмовляти російською, а інших – українською. Нібито хтось когось до чогось змушував! Відомо, що тим, хто заговорить у Донецьку українською загрожує стільки ж, як і тим, хто у Львові заговорить російською, тобто майже нічого. Не заперечую, що у попкультурі домінує російськомовність, однак це не тема цього фейлетону. Викликає сміх впевненість частини українських патріотів, частіше за все, імпортованих з-за кордону, що російською розмовляє лише криміналітет і советизований дурнуватий натовп. Хоча, за великим рахунком, більшість мешканців української провінції і так комунікує за допомогою суржика. Коротко кажучи: тут не мова визначає свідомість, а радше існування.

Значно більшою, ніж різниця між Владіміром з Донецька та Володимиром зі Львова є прірва, яка ділить політиків – людей, наближених до влади – від решти мешканців України. Такого презирства до простих людей, як в Україні, важко деінде побачити. Часом здається, що воно навіть більше, ніж у Росії, де влада кидає „толпі” більше недоїдків добробуту. Українські ж політики думають, як поділити своє добро, сперечаються не про закордонну політику (як, наприклад, хотіла б бачити це Варшава), не про те, піде держава на схід чи на захід, а про те, що повинно бути предметом приватизації. Між іншим, саме тому минулого року не виникла „помаранчева” коаліція. Бруд на вулицях, епідемія туберкульозу та СНІДу, балаган у пенсійній системі та у службі здоров'я хвилюють мало кого з політиків. Це і є, власне, та друга Україна, яку на мить можна побачити дорогою до Верховної Ради чи ресторану з вікна „лексуса” чи найновішої моделі „тойоти”. Немає іноземця, якого б не вразила величезна кількість дорожніх машин на вулицях (і не лише Києва). Мій товариш з варшавської ратуші не міг зрозуміти, як представник київської міської влади може в одному реченні сказати, що в його уряді обмежено зарплати до однієї гривні і zarazом підтвердити, що він мешкає у найдорожчих апартаментах Києва. Мій товариш тут ще недовго і не знає про „відкат” і доходи з інших джерел. Чи такі люди можуть зрозуміти Владіміра або Володимира, які їздять переповненими маршрутками і входять до брудних під'їздів своїх „хрущовок” у Донецьку чи Львові?

Хоч я і не дотримуюся лівих поглядів, однак з приємністю побачив би в Україні справжній лівий рух, який ішов би з мас і який не спонсорував би Володимир Бойко чи інший олігарх. Рух з власне тої іншої України, який зміг би пояснити політикам, що насправді відбувається в їхній державі (дослівно в „їхній”). Цієї проблеми не подолає ані екзальтовано-патріотичний популізм Юлії Тимошенко, ані холодний популістичний патріотизм Віктора Януковича та його власника Ріната Ахметова. Звичайно, певна частина помаранчевих так само, як і частина біло-блакитних зможе вигадати нову лінію поділу своєї держави, аби тільки Донецьк і Маріуполь, Мукачеве і Львів однаковою мірою не зорієнтувались, що вони сидять у тій самій дупі.

Між тим, у закордонних поїздках, скажімо, у Москві, завжди можна сказати, що нам чогось не дозволяє зробити Західна Україна, а у Брюсселі чи Вашингтоні, що всі проблеми – на Сході.

Пйотр Пьогожельскі,
кореспондент Інформаційного
радіоагенства „Польське Радіо”, Київ

До порозуміння українців ведуть політичні реформи

Коли я починав писати цю статтю, то гадав, що проблема існування двох Україн і тотального непорозуміння між ними — це, радше за все, проблема, яка живе у головах людей старшого покоління, роз'єднаних як об'єктивною історією, так і міфотворчістю радянської влади. Втім, інтерактивне інтернет-спілкування зі знайомими та знайомими знайомих із різних регіонів Східної України продемонструвало, що проблема розколу України має не лише вісь минулого, але й вісь майбутнього.

▶ Певна частина сучасної української молоді потрапляє під вплив новітньої міфотворчості маргінально налаштованих політиків. Це стосується як економічно орієнтованих міфів для східняків, так і ура-патріотичних — для західняків. А результат один — через політичну вигоду купки маргіналів, порозуміння між українцями стає все більш важкодосяжною метою.

Що нам заважає порозумітись?

Чи можна говорити, що через існування в Україні чималої кількості різних ментальностей, різних культур та безлічі світоглядів існує дві України, які ворогують між собою? Чи можна поділити всіх українців на україно- і русофілів? Так може мислити лише дуже обмежена людина, яка насправді не знає України, або яка не хоче її знати. Так можуть мислити політики, бо їм так вигідно. Ділити Україну на два непримиренні табори це те саме, що заперечувати усі найкращі взаємовідносини чоловіка і жінки через відмінність їх статей.

Однак насправді існує не проблема двох Україн, а проблема непорозуміння між українцями. Непорозуміння, яке виникло через різні історичні шляхи, якими пройшли українці та через те, що до сьогодні не подолано стереотипів, які були насажені для роз'єднання народу. Тому одним із ключів до подолання протиріч між українцями є освіта, яка б давала об'єктивний і неупереджений погляд на минуле, вчила поважати героїчний шлях предків і закладала підвалини спільного майбутнього.

А ще українці не можуть порозумітись, бо не спілкуються між собою.

Україна — не маленька країна, в якій дотепер не вирішена проблема між-регіональних зв'язків. В Україні немає швидкого сполучення між крайньо-віддаленими областями (а тільки відносно швидке зі столицею), а тому пересічні українці мало подорожують на протилежний берег Дніпра. Звичайному мешканцю Харкова значно швидше можна потрапити, скажімо, на курорт в Анталію, аніж у Карпати. В Україні дуже мало проектів, які б сприяли спілкуванню українців. І нарешті, навіть сучасні технології телебачення та радіо, що спричинили світову глобалізацію, не мають великої кількості телепередач, які б розповідали українцям про Україну. А тому зустріч пересічного галичанина та донеччанина це неабияка подія для обох, яка, зазвичай, після довгих світоглядних суперечок закінчується святкуванням. Знання один про одного через безпосереднє спілкування — це ще один ключ до порозуміння.

Принагідно хочеться подякувати Партії регіонів та Віктору Федоровичу особисто за те, що в ході виборів президента вони організували чи не найбільший сеанс міжрегіонального спілкування шляхом приїзду на Західну Україну чималої кількості спостерігачів. Внаслідок добового спілкування українців з різними політичними переконаннями назад у Макіївку, Єнакієве чи Харцизьк поверталися троянські коні політики національного роз'єднання, яку намагалась і намагається посягати Партія регіонів. Заради справедливості, варто подякувати також і помаранчевим польовим командирам за організацію Майдану як зони цілодобового спілкування українців. Однак, все ж та-

ки їхня заслуга є меншою у порівнянні із жертвним кроком регіоналів.

Очима львів'янина

Як виглядає Львів через призму проблеми порозуміння між українцями? Переважно львів'яни заражені месіанством. У них є непереборне бажання душевного возз'єднання з братами-східняками (на Галичині усі знають, що брати-східняки є людянішими, відкритішими, щирішими, тобто кращими), однак тільки за умови відновлення історичної справедливості. У кожного є своє бачення меж цієї справедливості і кожен несе свою місію по-різному. Втім, усі сходяться на необхідності однакового бачення героїчних і трагічних сторінок історії України та необхідності вивчення української мови. Цікаво, що сама проблема вивчення української мови має в галичан чимало рішень. Від радикального через політику масової і насильної українізації до максимально толерантного, через поступовість і освіту. Нерідко прихильники останнього підходу у розмові з російськомовним українцем переходять на російську, щоб останній не почував себе ущемленим, коли його переконуватимуть, що УПА — це все ж таки герої України.

Існують у Львові також і ті, які не заражені месіанством, а натомість сповідують ідеї федералізму, а то й сепаратизму. Втім, по-перше, таких є небагато, а по-друге, галицький сепаратизм, який виник багато століть тому у зовсім іншій державі, в сучасних умовах зберігається лише як тема для розмов у кнайпах. Його особливістю є те, що він за межі кнайп ніколи не вийде.

Цікавою характерністю галицького месіанства є те, що східняки, які

приїжджають сюди навіть ненадовго, досить часто ним заражаються. Що вже говорити про тих, які приїжджають в Галичину на тривалий термін. Яюсь мій одногрупник, родом із Керчі, який спочатку погано говорив українською, на четвертому курсі заявив нам, що в нього змінився менталітет. За десять років нашого з ним знайомства я можу підтвердити, що такі змінився. І таких випадків чимало. Натомість галичанин, який переїжджає на Схід, несе із собою оте месіанство із його відновленням історичної справедливості.

Дискримінаційні кола політиків

Через політику виникає також проблема ворожнечі між регіональними елітами, які насправді мали б бути зацікавлені у співпраці. В країні діє зав'язана на Києві суперцентралізована бюджетна система, а всі області фінансуються за залишковим принципом, шляхом розподілу невеличкого бюджетного „пирогога“, між 24-ма охочими його з'їсти. За таких умов змагання еліт переростає у нездорове для країни протиборство з метою урвати найбільший шматок. У цій ситуації економічні еліти, які мали б сприяти порозумінню народу і першими стати на цей шлях, перебувають на шляху постійного протистояння. Про необхідність бюджетної реформи з метою посилення фінансової незалежності як областей, так і самоврядних одиниць, говориться вже більше десятиліття. Однак на шляху цьому стоїть Київ, який розчиняє в собі всі регіональні еліти.

Окрім того, українські політики часто плутають загальнонаціональні інтереси з місцевими. А гальмування розвитку місцевого самоврядування на політичному рівні тільки згущує барви і сприяє непорозумінню.

Чому виникло месіанство зрозуміти неважко. Українці постійно відчували себе дискримінованою, ущемленою нацією на своїй землі. Тому виникнення месіанства – це закономірний процес, коли українці хочуть відчутти повагу до себе. Втім, в умовах, коли держава мало-по-малу, але все ж проводить політику українізації через протекціоналістські заходи щодо кінематографа, книговидавання, освіти тощо, коли російська мова все більше маргіналізується, а українська набуває рис елітності, активне відновлення колись дискримінованої гідності українців сприяє зменшенню почуттів гідності тих українців, яких намагаються „звербувати“. Ось тут проходить головна лінія сучасного фронту порозуміння між українцями. Адаже до цього часу



Існує не проблема двох Україн, а проблема непорозуміння між українцями через різні історичні шляхи та неподолані до сьогодні стереотипи. Шахта ім. Калініна, Донецьк.

західними інтелектуальними елітами не було запропоновано шляху до порозуміння, шляху, на якому вчать новій історії і новій мові. На найвищому рівні, немає демонстрації готовності шукати компроміси, а відтак на Сході все частіше галицьке месіанство сприймається з ворожістю.

В поширенні такої ситуації в першу чергу винні політики, які гальмують бюджетну, самоврядну та інші реформи. Окрім того, винні не тільки чільники комуністів та Партії регіонів, які публічно розпочали ділити Україну, насильно вказуючи на два крайні полюси. І не тільки праві та ліві радикали, завдяки яким поширюється проблема взаємнепорозуміння навіть між молоддю.

Але й ті, які так безграмотно проводять політику українізації. З одного боку, вона проводиться досить в'яло в економічній сфері, а з іншого, занадто агресивно – в гуманітарній. Адаже українцям Сходу політики не пропонують альтернативи, окрім тієї, як різко відмовитися від свого і пристати на поки що чуже. Проблема використання розподілу українців політиками є кон'юнктурною і через десятиліття вона зникне через невідповідність тим самим політикам. Втім, не зникне проблема порозуміння. Тому саме західна еліта винна в тому, що досі немає загальнонаціонально визнаної і прийнятої для Сходу моделі порозуміння українців.



Сірі кардинали української політики

У 2007 році ми стали свідками чергового етапу політичної кризи в Україні. Нагадаємо, навесні цього ж року стався відкритий конфлікт між президентом і так званою антикризовою коаліцією та урядом. Президент вирішив, що їх агресивні дії є загрозою його позиції і наважився на радикальний крок, яким став розпуск Верховної Ради. Конфронтація завершилась проголошенням дострокових парламентських виборів, що більшість експертів визнала перемогою президентського табору. Сам президент отримав у своїх громадян

репутацію дієздатного та рішучого політика. А це не дрібниця, якщо взяти до уваги, що після президентських виборів 2004 року, а особливо, після парламентських 2006 року, його почали вважати слабким політиком. Що призвело до такої зміни в особі та вчинках президента? Все вказує на те, що Віктор Ющенко скористався досвідом свого попередника – Леоніда Кучми. Політична криза-2007, рішучі дії президента та дострокові парламентські вибори пов'язуються лише з однією особою з його найближчого оточення, – шефом Секретаріату

Президента Віктором Балогу. Антикризовиком, який прийшов з Міністерства надзвичайних ситуацій, аби зайнятися розв'язанням кризових ситуацій у політиці.

Сьогодні Віктора Балогу вважають одним з головних „сірих кардиналів“ української політики. Очевидно, він не перший і не єдиний. В українських реаліях їх було достатньо. Вони були і є присутні при президентах, у лавах урядовців, в окремих партіях. Однак власне „кардинали“ з оточення українських президентів викликали



Фото: УНІАН

Перший і, наразі, останній „сірі кардинали“. Справа: Дмитро Табачник, Віктор Балога.

з використанням нових виборчих технологій, за які відповідали „свіжі“ молоді люди. А очолив їх Дмитро Табачник, молодий керівник виборчого штабу Кучми. Особа талановита і працююча, судячи хоча б з кількості опублікованих наукових праць під час роботи у державному апараті. У віці 32 років Табачник стає доктором історичних наук. Йому не бракувало великих амбіцій – впливати на процеси, що відбувались у державі, яка лише формувалася. Разом з допомогою Леоніда Кучми він стає керівником його адміністрації.

Табачника часто називають „типовим представником епохи Кучми“, про яку колись шеф президентського Секретаріату висловився так: „Це політично стабільний режим з елементами авторитаризму, який характеризується успішним реформуванням та високими темпами росту економіки й соціальних гарантій, що забезпечує формування та поступовий розвиток громадянського суспільства впродовж десяти років, та перетворив Україну з держави де-юре на державу де-факто“. З особою Дмитра Табачника пов'язана „технологія“ використання телефонного права, політичні закулісні інтриги, боротьба за „доступ до тіла Даниловича“.

На чолі адміністрації Кучми він залишиться до 1996 року. „Всемогутнього Діму“, як називали його з огляду на політичний вплив, який він намагався здійснювати, згубила надмірність. Під час першої каденції президента Кучми один із депутатів Верховної Ради публічно розповів анекдот, що президент Кучма працює в адміністрації Табачника. Кучма під час першого терміну боявся будь-яких потенційних опонентів у своєму оточенні. Він ще деякий час користується послугами Табачника, щоправда, лише на посаді радника. Головне завдання Табачника полягало на становленні відповідних відносин між ЗМІ та президентом. Однак подекуди вважали, що Табачник насамперед працював над підпорядкуванням цих відносин собі.

Попри те, що кар'єра Табачника в адміністрації Кучми закінчилася вже під час першого терміну Леоніда Даниловича (а можливо, власне й тому), він не зникає з політики. Перед виборами 2004 року він заангажований у виборчій кампанії Віктора Януковича. З цим пов'язаний скандал, коли Табачник намагався змусити „Урядовий кур'єр“

найбухливіші емоції і реально мали найбільший вплив на формування політики президента (читай: політики держави). Чи є у тому, що Віктора Балогу „нагородили“ високим саном також заслуга мас-медіа? Щоб відповісти на це питання, варто придивитись, ким були його „відомі“ попередники.

„Сірі високопреосвященства“ з'явилися в Україні разом із Кучмою. Шефи його адміністрації відігравали велику роль, впливаючи на перебіг подій в Україні. Їх було п'ятеро, вони створили Президентську адміністрацію – орган влади, який офіційно (конституційно)

таких повноважень не мав. З точки зору результатів та впливу, який вони мали на президента, та вочевидь, власних амбіцій, роль своєрідних прототипів Балоги виконали дві людини – перший та останній шефи кучмівської адміністрації.

Всемогутній Діма

Леонід Кучма у 1994 році виграв президентський поєдинок з першим президентом незалежної України – Леонідом Кравчуком. На користь його перемоги, як згодом висловлювався сам Кравчук, зіграла динамічна кампанія

21 листопада За даними Організації Об'єднаних Націй, в Україні різко зростає захворюваність на синдром набутого імунodefіциту людини (СНІД). Зі 150 тисяч нових інфікованих вірусом імунodefіциту людини (ВІЛ) в країнах колишнього СРСР 24 % припадає на Україну. Головною причиною захворюваності є вживання наркотиків за допомогою ін'єкцій. Найураженішими регіонами в Україні є південний схід і Київ. У Донецьку ВІЛ-позитивно є кожна четверта повія, а рівень інфікованості серед наркоманів, які вживають наркотики через ін'єкції, в деяких містах півдня України може сягати 90 %, мовиться в останньому звіті ООН. Якщо не посилять боротьбу з поширенням епідемії СНІДу в Україні, то вже за 7 років загальна кількість ВІЛ-інфікованих може сягнути 800 тисяч.

21 листопада Президент України Віктор Ющенко звертає увагу президента Росії Володимира Путіна на ситуацію, що склалася навколо єдиної в Російській Федерації Бібліотеки української літератури. Інформація про наміри реорганізувати бібліотеку та певні складнощі в її діяльності, пов'язані, зокрема, з кадровими змінами персоналу, викликала глибоке занепокоєння української громадськості, численної української громади в Росії та світових організацій закордонних українців, зазначає Ющенко у листі.

22 листопада Українця Андрія Лужецького визнали у Німеччині „Кращим вченим“ в галузі генетики. Лужецький – уродженець села Бусовисько Старосамбірського району, випускник Стрільківської школи-інтернату, закінчив Львівський національний університет ім. І. Франка, працював на кафедрі біології. Останні вісім років кандидат біологічних наук Андрій Лужецький працює завідуючим лабораторією Франкфуртського університету ім. Альберта Людвіга.

23 листопада Екс-спікер Верховної Ради Олександр Мороз відкрив засідання Верховної Ради шостого скликання. На засіданні присутні прем'єр та члени Кабміну, колишні керівники держави Леонід Кучма та Леонід Кравчук, голови Конституційного та Верховного суду. Текст присяги народних депутатів зачитав найстарший депутат комуніст Іван Герасимов. Депутати її слухали стоячи. Після цього хор виконав „Боже великий, єдиний“.

23 листопада Депутат від Партії регіонів Рінат Ахметов заявив,



Фото: Петро Андрусенко

„Сірі високопреосвященства“ з'явилися в Україні разом із Кучмою. Шефи його адміністрації відігравали велику роль, впливаючи на перебіг подій в Україні.

надрукувати інформацію про перемогу Януковича у виборах. А оскільки Янукович відомий лояльністю до відданих йому людей, в його уряді знайшлося місце і для Дмитра Табачника.

Князь темників

Можливо, Табачнику поталанило, що він не був останнім з шефів кучмівської адміністрації, а можливо, він не мав такого потенціалу, як його наступник Віктор Медведчук – юрист, зірка якого вперше спалахнула радше негативно у 1980 році, коли він виступав на боці захисту Василя Стуса. У тому процесі Стуса засудили на десять років ув'язнення, дехто натякав, що саме завдяки його адвокату.

У незалежній Україні Медведчук розвинув свою адвокатську практику і зайнявся бізнесом. Як багато інших, він звернув увагу на можливість, які дає політика. У 1994 році спробував створити власну партію, а згодом увійшов до лав Соціал-демократичної партії України, яку зобов'язався фінансувати разом з Ігорем Суркісом. Медведчук

пройшов до парламенту у 1997 році під час дострокових виборів в одному із закарпатських виборчих округів. Це власне Закарпаття кілька наступних років будуть вважати розсадником СДПУ, – партії, яка переживе відчутні зміни, зокрема, перейде під цілковитий контроль Медведчука (він усунув з її лав засновника – Василя Онопенка). Цікаво, що через партію пройшли і „любий друг“ майбутнього президента Ющенка – Петро Порошенко, і двоє наступних голів Секретаріату президента Ющенка – Олександр Зінченко та не хто інший, як Віктор Балага.

Під кінець 1990-х років Медведчук зав'язує відносини з Кучмою, головним аспектом яких стає призначення Медведчука шефом адміністрації президента у 2002 році. Щоправда, був і короткий період охолодження взаємних стосунків. Як підкреслюють спостерігачі, причиною була спроба Медведчука проштовхувати свою кандидатуру на місце наступника Кучми. Отримання посади голови адміністрації показало, що Медведчук погодився

Віктор Ющенко скористався досвідом свого попередника – Леоніда Кучми. Політична криза-2007, рішучі дії президента та дострокові парламентські вибори пов'язуються лише з однією особою з його найближчого оточення, – шефом Секретаріату Президента Віктором Балогою.



Фото: архів

з виконанням своєї впливової ролі, але в тіні. Очолоюючи адміністрацію, Медведчук фактично досить швидко став другою (неофіційно) особою після президента. Пам'ятаймо, що це був час кризи, пов'язаної з боротьбою за впливи окремих кланів, і час, коли позиція Кучми слабшала. Медведчук, ставши „сірим кардиналом“, взяв на себе більшість негативу, пов'язаного з епохою кучмізму. Без сумніву, в кучмівській владній машинерії він виявився успішним менеджером, який зумів подбати про свого шефа і випрацювати різні варіанти дій. Пам'ятаймо також, що це Медведчук разом із Морозом стояли за політичною реформою, яка тепер є головним кризовим чинником в Україні.

Адміністрація президента під керівництвом Медведчука докладно фільтрувала приплив інформації і доступ до президента. Адміністрація особливо цікавилася ЗМІ. Відомі так звані „темники“, які перед виборами 2004 року готувалися в адміністрації президента і поставлялися в окремі редакції. Під час виборчої кампанії 2004 року та самої революції його вважали однією з головних негативних постатей режиму. В 2005 році, в інтерв'ю сайту „Главред“ він так окреслював свою роль голови адміністрації: „Ні глава адміністрації, ні керівник Секретаріату, та як завгодно можете назвати його, не має права на публічну позицію. Він працює у Президента України, він створює умови для виконання ним конституційних функцій, і не повинен публічно висловлювати свою позицію“.

Медведчук вважає, що з усіх шефів Секретаріату він був найвдалішим, ефективно використовуючи надані йому механізми. Натомість про голів секретаріату Ющенка, – Зінченка та

Рибачука, – він був невисокої думки. На думку Медведчука, в роботі з президентом його помічники не повинні думати про власну кар'єру. „Сьогодні механізму адміністрації чи Секретаріату не існує, і він не допомагає Президенту. Та й сам Президент, фактично, поки не почав по-справжньому виконувати функції Президента. Ющенко став Президентом, але він ним не працює“. В цьому контексті його партійний колега – Віктор Балоба – здається значно ближчим до ідеалу головного помічника президента, створеного Медведчуком.

Антикризовик

Балоба надзвичайно талановито вишукує відповідні моменти. Початки його політичної кар'єри пов'язані з СДПУ та Медведчуком. Однак у потрібний момент він залишає партію (2000 рік), аби долучитись до „Нашої України“ перед виборами 2002 року і набрати для неї голоси в „аванпості“ СДПУ – Закарпатті. Голосною прелюдією до президентських виборів 2004 року стали події у Мукачеві, де Балоба балотувався на посаду мера міста. Скандальні вибори стали своєрідною апробацією „технологій“, які згодом використали під час президентської кампанії. Після виборів 2004 року Ющенко віддячує Балобі і призначає його губернатором Закарпаття, а далі – Міністром з надзвичайних ситуацій. На цій посаді з невеликою перервою він перебуває до 2006 року.

Водночас конфлікт між Віктором Ющенком та антикризовою більшістю і урядом Віктора Януковича все більше загострюється. Президент, на думку більшості, втрачає ініціативу. Йому вкрай потрібна людина, яка зможе змінити ситуацію, і антикризовик Балоба виявляється ідеальним кандидатом. ▶

що президент Віктор Ющенко під час літніх переговорів у розпал політичної кризи не обіцяв створення широкої коаліції після виборів. Він також сказав, що готовий до перебування в опозиції.

23 листопада Вісім депутатів від блоку НУ-НС не підписали угоду про створення демократичної коаліції. Депутати пояснили свою позицію тим, що мають застереження до тексту угоди. Водночас рішення про створення коаліції з БЮТ та фракції НУ-НС напередодні було ухвалено одностайно. В тому числі його підтримали вищезгадані депутати. Напередодні підписання угоди було узгоджено позиції БЮТ та НУ-НС в питанні переходу української армії на контрактну основу. Компроміс полягає в тому, що перехід на контрактну основу буде здійснюватися без фіксованої дати - у міру фінансової й організаційної готовності. Раніше БЮТ заявляв, що армія перейде на контрактну основу з 1 січня 2008 року.



24 листопада Президент Віктор Ющенко заявляє, що в 2008 році у Києві повинен бути створений пам'ятник жертвам голодомору. Про це він сказав журналістам після участі у висадженні третьої черги калинового гаю на Дніпровському спуску в столиці. На думку президента, пам'ятник „повинен з'явитися“ на Дніпровських схилах у районі висадження першої черги калинового гаю (була висаджена 2 роки тому), тут же повинен бути споруджений і музей пам'яті жертв голодомору. У заході також взяли участь Юлія Тимошенко, В'ячеслав Кириленко, Юрій Луценко, Раїса Богатирьова, Арсеній Яценюк та другий президент України Леонід Кучма.

26 листопада Половина капіталізації українського фондового ринку, що складала

\$110 млрд на 7 листопада, припадає на підприємства шести провідних бізнес-груп. Зокрема частка СКМ Ріната Ахметова склала 19 %, групи „Приват” – 12 % і компанії Віктора Пінчука – 7 %, корпорації „Індустріальний союз Донбасу” склала 4 %, Костянтина Григоришина – 4 %, Костянтина Жеваго – 3 %.

26 листопада Президент Віктор Ющенко звільнив з посади секретаря Ради національної безпеки і оборони України Івана Плюща, у зв'язку з обранням його народним депутатом.

27 листопада Податкова система в Україні визнана однією з найбільш обтяжливих у світі – країна займає передостаннє 177-е місце за простотою системи оподаткування. Нижче тільки Білорусія. Підприємцям в Україні доводиться платити 99 податків і витратити на це понад 2 тисяч годин – при цьому в держказну іде 57 % доходу громадян.

27 листопада Україна і Сербія 2007 року продемонстрували найгірший розвиток рівня реальних зарплат в Європі. В Україні зарплати зросли на 10 %. Однак їх повністю з'їла інфляція, яка, за даними Міжнародного валютного фонду, 2007 року також становитиме 10 %. Утім, більшість українських і міжнародних фахівців прогнозують Україні інфляцію на рівні 12-13 %.



27 листопада Україна входить до групи країн із середнім рівнем розвитку людського потенціалу. Про це йдеться у доповіді про розвиток людини 2007-2008, що презентував у Києві координатор системи ООН і постійний представник ООН в Україні Френсіс О'Доннелл. За його словами, Україна посідає 76-е місце за рейтингом індексу розвитку людського потенціалу. Індекс розвитку людського потенціалу оцінює рівень розвитку людини, використовуючи показники очікуваної тривалості життя, грамотності дорослого населення або освіченості, рівня доходів. До цієї ж групи країн із середнім рівнем

Адже перед цим він зробив чимало корисного для „Нашої України” у рідному Закарпатті.

Балога розробляє план протидії, а президент його реалізує. Як наслідок – розпуск парламенту навесні 2007 року і примус політичних опонентів до прийняття ініціативи президента, а саме – дострокових парламентських виборів. Президента називають сміливим та рішучим. Без сумніву, причиною цього є закулісна гра шефа секретаріату. Багато говорили про контакти Балоги з Борисом Колесниковим, приятелем та правою рукою Ріната Ахметова (вони разом оглядають футбольні матчі „Шахтаря”). Власне Ахметов мав „змусити” Партію регіонів погодитись на дострокові вибори. Останні однак не принесли президенту очікуваного

– голосування за кандидатуру Юлії Тимошенко на посаду прем'єра. Хоча жодних доказів (принаймні, поки що) немає, з'явилась інформація про поломку системи голосування „Рада” хакером. Нагадаємо, що під час голосування у Верховній Раді, не спрацювали дві картки для голосування. За інформацією Олесь Донія, систему зламав хакер, який раніше працював у міністерстві Надзвичайних ситуацій за часів Балоги, а тепер ніби у Секретаріаті президента. Сам Доній визнав, що жодною мірою не звинувачує у цьому Балогу. Відомо, однак, що Доній досить критично ставиться до шефа президентського Секретаріату. Подібно як і Борис Тарасюк, який на пряму звинуватив Секретаріат в участі в інтризі, спрямованій проти формування демократичної коаліції. Так само

Незабаром після виборів розпочинається трилер під назвою „демократична, а можливо, й широка коаліція”. Сценарій написано на Банковій, у головній ролі – Президент, режисер – Балога. Згодом трилер переформатовують у серіал і не виключено, що продовження доведеться оглядати в наступному 2008 році.

результату, – пропрезидентський блок отримав значно менше голосів, ніж хотілося. Лише на Закарпатті через двоюрідного брата шеф Секретаріату зумів „забезпечити” „Нашій Україні” відповідні цифри. З'явилися навіть думки, що Балога, який відповідав за виборчу кампанію, заплатить за це своєю посадою. Однак виявилось, що уміння антикризовика надалі дуже потрібні президенту в новій ситуації.

Незабаром після виборів розпочинається трилер під назвою „демократична, а можливо, й широка коаліція”. Сценарій написано на Банковій, у головній ролі – Президент, режисер – Балога. Згодом трилер переформатовують у серіал і не виключено, що продовження доведеться оглядати в наступному 2008 році. На думку спостерігачів, саме Балога стояв за зняттям кандидатури В'ячеслава Кириленка на посаду спікера парламенту. Від самого початку виборчої кампанії говорилося про конфлікт між Балоگو та Кириленком, причина – боротьба за вплив у пропрезидентському блоці. Серед депутатів, які тягнули з підписанням коаліційної угоди, було двоє, безпосередньо пов'язаних з головою Секретаріату. У черговій серії епопеї

вважає Давид Жванія, говорячи, що причини „задержки” треба шукати у Секретаріаті. А Балога, якому бракує одного – харизми – шукає лише найкращого розв'язання для свого шефа, іншими словами, безпосередньо для себе. Пам'ятаємо, що іде гра навколо наступних президентських виборів 2009 року.

Балога, щоправда, немає таких можливостей і повноважень, які колись були у Медведчука (щоб там не говорили, часи змінились). Однак порівняння цих двох постатей стає не таким вже й необхідним. Балога ідеально пасує до портрету першого помічника президента, який часто змальовував Віктор Медведчук: шеф Секретаріату в стані переконати Ющенка у своїй відданості, а той віддає йому величезною довірою. Балога дістав право на написання сценаріїв для президента. При цьому він усвідомлює, що його кар'єра пов'язана з Віктором Ющенком, хоча власні амбіції голови Секретаріату сягають значно далі, деякі кажуть, що його цікавить посада прем'єр-міністра. Однак поки що він діє в тіні, будучи майстром дій, істотних для української політики.

Петро Андрусечко, Київ

Два царі

КОМЕНТАРІЙ

► „План Путіна“ відбувся. Якщо мати на увазі конституційну більшість „Єдиної Росії“, успіх на виборах політичних партій, що не сумніваються в історичній ролі діючого президента та приниження ліберальної опозиції. Тепер Путін може зі спокійним серцем залишити президентську посаду, перетворюватися на прем'єр-міністра або ж просто на національного лідера і закликати росіян голосувати за свого спадкоємця – першого заступника голови уряду Дмитра Медведєва. Однак, чи виглядає таким вже стабільним російське політичне майбутнє?

Це якраз і є головним політичним питанням наступних кількох місяців російського „нового політичного року“. Події розгортаються так швидко, що про парламентські вибори вже ніхто й не згадує – вони здаються частиною призабутої історії. І те, що влада намагалася на цих виборах отримати максимальний результат і використовувала для цього всі резерви, тепер стає зрозумілим. Вони нервували, тому що готувалися до появи спадкоємця. Кожний губернатор бажав продемонструвати свою участь у великій виставі передачі влади. Кожний чиновник з „Єдиної Росії“ намагався зрозуміти, якими будуть побажання влади до конституційної більшості – і робив все, щоб цю більшість забезпечити... А тепер, коли все відбулося, знову не можна нічого зрозуміти.

Добре, Дмитро Медведєв висунутий на посаду президента Росії. Все відбулося за найпростішим варіантом. Оголошували про двох наступників – і одного з них запропонували. Добре, Володимир Путін очолить уряд Російської Федерації – він сам говорив про це на з'їзді „Єдиної Росії“, коли повідомляв про рішення очолити її передвибірчий список. Добре, перерозподілу повноважень між президентом і головою уряду не буде – це також говорив Володимир Путін. Так що нічого нового у російському політичному житті не відбуватиметься. Медведєв на виборах перемає. Володимир Жириновський та Геннадій Зюганов створюють ілюзію змагання за владу. Демократичні кандидати – Володимир Буковський чи там Борис Немцов – безнадійні маргінали, отримують свій один відсоток курам на сміх, „Єдиній Росії“ і новому президенту на радість. Але далі, що? Як все це функціонуватиме? Як національний лідер, який своїм авторитетом забезпечив перемогу „партії влади“ на парламентських виборах і збирається забезпечити перемогу Медведєва на президентських, збирається приходити із доповіддю до нового президента і розповідати йому, своєму колишньому вихованцеві, про проблеми з економікою і повільне зростання ВВП? А ВВП російською мовою – ВВП. Тобто газети знущатимуться: ВВП доповів про ВВП?

У Росії вже колись були два царі. Цар Петро правив після стрілецького заколоту зі старшим братом Іваном. Однак національним лідером тоді вважалася царівна Софія. Як тільки один з царів став підлітком і жадавав справжньої влади, він запроторив національного лідера до найближчого з монастирів і повністю усунув від влади брата. Так що той факт, що у Петра був брат-соправитель, важливий хіба тому, що у Івана залишилися нащадки, які згодом претендували на московський трон і змагалися за нього із нащадками Петра. Однак два царі – це був варіант, який призвів до класичного самодержавного управління у Росії, появи імперії і повної ліквідації впливу вельмож на першого її імператора. Як все це виглядатиме у новому варіанті? Ким має стати Дмитро Медведєв? Петром чи Іваном? І наскільки ця постать задовольнятиме представників різних політичних угруповань сучасної Росії?

Це зовсім не байдужі питання. Адже саме від відповіді на них залежатиме, як розвиватиметься Росія у найближчому майбутньому. І якщо суспільство, загіпнотизоване телебаченням, ще не усвідомило, що наближається до якихось нових історичних випробувань, то еліта вже сьогодні перебуває у стані серйозної заклопотаності. Еліта чекає відповіді на питання „що робити“? Кому реально присягати – Дмитру Медведєву чи все ж таки Володимирі Путіну? Змінювати Конституцію країни чи все ж таки ставитися до неї як до священної корови? Змінювати риторичку на „ліберальну“ – бо ж Медведєв, здається, великий ліберал? Чи залишатися на жорстких путінських нотах, принаймні у зовнішній політиці? Абсолютно не зрозуміло, що робити. Не зрозуміло міністру, не зрозуміло регіональному лідеру, не зрозуміло експертам і політехнологам. Тому що ніхто ще не вигадав варіанта – як піти з влади і при владі залишитися. Як перестати бути президентом і вважатися кимось авторитетнішим за президента? Як займати другу посаду в країні – але щоб всі думали, що вона перша? І якщо таку формулу знайти неможливо – залишається тільки хвилюватися...

Віталій Портников, Москва

розвитку людського потенціалу входять, зокрема, Китай (81-е місце), Вірменія (83) і Туреччина (84).

28 листопада Європейський союз висунув останню вимогу щодо вступу України до Світової організації торгівлі. Зокрема, мова йде про перегляд регулювання по експортному миту.

28 листопада Депутат від блоку НУ-НС, заступник голови партії „Наша Україна“ Ігор Криль, який є близький до голови Секретаріату Президента Віктора Балоги, заявляє, що підпише коаліційну угоду з БЮТ за умови, що один із лідерів блоку В'ячеслав Кириленко відмовиться від спікерства. Його підтримали інші невідомі підписанти.

29 листопада На посаду спікера Верховної Ради може бути висунутий член блоку НУ-НС, в.о. голови МЗС Арсеній Яценюк. В'ячеслав Кириленко взяв самовідвід і зняв свою кандидатуру з посади спікера Верховної Ради. Представник НУ-НС Борис Тарасюк запропонував фракції звернутися до президента з вимогою щодо звільнення з посади голови Секретаріату Президента Віктора Балоги. На переобрання Тарасюка Балога має піти з посади як один з організаторів скандалів всередині НУ-НС.

29 листопада Усі члени НУ-НС, окрім Івана Плюща підписали коаліційну угоду. В парламенті створено коаліцію у складі фракцій БЮТ та НУ-НС, що налічує 228 із 450-ти депутатів.



29 листопада Лідер БЮТ Юлія Тимошенко заявляє, що погодиться на те, щоб в її уряді віце-прем'єром був представник Партії регіонів. „Ми підемо на це, якщо Партія регіонів проголосує за закон про опозицію, який ми зараз пропонуємо, і який їм як майбутній опозиції потрібен. Цей закон передбачатиме і посаду віце-прем'єра, який контролюватиме діяльність уряду“, – заявила Тимошенко.

ОГЛЯД ПОДІЙ

29 листопада Начальник генерального штабу Збройних сил України Сергій Кириченко вважає, що для повного переходу армії на контрактну основу з 2010 року необхідно понад 40 млрд. гривень. „Таке фінансування буде можливим, якщо воно буде здійснюватися на рівні 2 % ВВП в 2008, 3 % від ВВП в 2009 й 2010 роках“, – сказав він.

29 листопада Рада міністрів Європейського Союзу схвалила угоди Україна-ЄС про спрощення візового режиму і про реадмісію. Для того, щоб угоди набрали сили із січня 2008 року, необхідна їхня ратифікація Верховною Радою.

29 листопада Харківська обласна рада визнала ОУН-УПА „воюючою стороною на боці фашистської Німеччини“. Депутати визначили, що на території Харківської області ОУН-УПА – „це формування, які підпорядковувались командуванню фашистської Німеччини та використовувались ним під час Другої Світової війни проти Радянського Союзу і держав антигітлерівської коаліції“.

30 листопада В Україні близько 300 тисяч дітей молодшого шкільного віку не мають доступу до освіти. У країнах Центральної і Східної Європи, а також Центральної Азії кількість дітей, які не відвідують початкову школу, скоротилося з 3,1 мільйона в 1999 році до 2,4 мільйона. При цьому Росія, Україна і Туреччина „лідують“ у регіоні за кількістю дітей молодшого шкільного віку, які опинилися поза системою освіти. У кожній з цих країн нараховується більше 300 тисяч таких дітей.

30 листопада Служба безпеки України оприлюднила документи про спеціальні групи Міністерства державної безпеки СРСР, які видавали себе за воїнів ОУН і УПА й діяли в західних областях УРСР в 1944-1954 роках. До кінця 1945 року органи внутрішніх справ і держбезпеки УРСР використовували 150 вищезгаданих груп, до складу яких входили 1800 осіб. Згідно з документами, станом на 1 липня 1945 року вищезгадані спецгрупи ліквідували 1980 учасників підпілля, 1141 особу взяли живими, вилучили понад тисячу одиниць зброї.

1-3 грудня На шахті імені Засядька сталися 2 вибухи. У результаті вибуху п'ять гірників смертельно травмовані, 3 гірників госпіталізовані з травмами різного ступеня тяжкості, ще 4 госпіталізовані в реанімацію з отруєнням продуктами горіння. Президент Віктор Ющенко наполягає на негайному повному

Заручниця історії

Імперський спадок надалі замулює росіянам очі

„...Саме за часів його (Сталіна) керівництва територію країни розширено до розмірів колишньої Російської Імперії“ – так закінчується розділ про період сталінізму в новому посібнику з новітньої історії для російських учителів.

Ім'я автора, Олександра Філіппова, донедавна нічого не говорило викладацьким колам.

Однак за протекцією Кремля можна написати ще не один такий підручник.

» Коли в 1997 році було опубліковано „Основи геополітики“ – книгу-маніфест про формування євразійської потуги нової Росії, мало хто вірив у її успіх. Проте чимало росіян, розчарувавшись політикою ельцинської десовєтизації, сприйняло заклики автора майже тисячасторінкового трактату Олександра Дугіна, як бальзам на зранену душу. У 2000 році під євразійську ідею створено суспільно-політичний рух, що назбирав більше 25 тисяч своїх прихильників. У російській Думі існувала міжфракційна група „Євразія“, яка об'єднувала 32-х депутатів переважно із пропрезидентських партій. Вчення, що мало шанси стати безпрограшним у Росії, наразилося, однак, на певний спротив у консервативних колах, і певною мірою навіть породило нових прихильників російського неоімперіалізму – пов'язаних із радикальним православ'ям слов'янських шовіністів. Їм не сподобалося те, що Дугін закликав силами простих росіян залучити докупи всіх російських „інородців“, підтримуючи російське мусульманство, „підкормлюючи“ малі народи Сибіру, Півночі і Кавказу, щоб розпочати формування „євразійської“ єдності. Не дивлячись на те, що основною ідеєю дугінського проекту було „повернення до джерел“, консерватори затаврували його, визнавши, що він „відводить патріотичний рух від власне „русских“ насутичних проблем“.

Поки іменем Дугіна продовжують лякати дітей у свідомості балтійських, українських чи грузинських сім'ях, з'явилися нові люди, течії, ідеї, здатні зіграти головну роль у путінському баченні розвитку країни, опираючись на „потрібні“ історичні факти. За словами відомого дисидента й письмен-

ника Володимира Войновича, в Росії сьогодні панує гібридна ідеологія, а її символічним виразом є повернення до радянського гімну, лишень з іншими словами. „Сьогодні пересічна радянська людина вважає, що треба ходити до церкви, молитися, ставити свічки, не забирати Леніна з мавзолею, повернути пам'ятник Дзержинському на колишнє місце, перепоховати царя за старим обрядом, а потім канонізувати, розстріляти олігархів, усім робітникам видати по півлітра, а кожній жінці – по чоловіку“, – каже Войнович. Автор „Основ геополітики“ не вписується в цей дивний архетип, він, на думку неоімперіалістів, „шкодить Російській національній ідеї не менш енергійно, ніж ліберальне західництво“.

Тому, мов гриби після дощу, з'являються нині нові організації, які через свою пресу закликають звернути євразійський корабель Росії в суто „русское“ русло. Приміром, Православний центр імперських політичних досліджень видає журнал „Імперское возрождение“. Допишують до видання як професійні історики, так і депутати Держдуми. Придбати його можна чи не в усіх знакових осередках Російської Православної Церкви: у Троїце-Сергіївській Лаврі, у видавництві Московської Патріархії, в представництвах Валаамського монастиря. Незрозумілим чином журнал розповсюджується також в Російській Академії Наук, у Московському Держуніверситеті ім. Ломоносова та в Союзі письменників, – останніх, як подейкують, оплотах ліберальності. Там же постає ще один прегарний часопис під запиляною назвою „Вестник Юго-Западной Руси“, призначений для нас із вами. Присвячений він проблемам „України“ та „українства“, тобто, в розумінні авторів-ідеологів, – проблемам реставрації загальнооруськості. Серед авторів є й громадяни України. Під такими рубриками як „Преодоление „украинства““ чи „Мифы „украинства““ можна прочитати, що, „Київщина і Львівщина – такі ж значимі центри руського життя, як Косово для сербів“, що „українцями“ не народжуються, ними стають після довготривалої обробки“, або ж що Україна „в майбутньому напевно перетвориться на подобу сучасних Сполучених Штатів – таку собі слов'янську Амери-



Фото: Філін Морзеєвсі

Сьогодні російська демократія та лібералізм недалеко відійшли від імперського трактування історії.

ку”, з тією, щоправда, різницею, що „в культурному плані це будуть Сполучені Штати, де перемогли не білі, а індіанці”.

Від лібералізму до імперіалізму...

„Будь-яка російська демократія, як і будь-який російський демократ, закінчується, коли постає українське питання”, – писав у позаминулому сторіччі Олександр Герцен. Цією формулою не гребували ні українські націоналісти, ні російські шовіністи. Бо на ній, як і на теорії Дугіна, можна переконливо звести і конструктивні, і деструктивні ідеології. За словами публіциста „The Wall Street Journal” Ілана Бермана, дискутуючи над довершеністю євразійства, „політична еліта Росії залишається в рамках дугінської парадигми, а саме: впливовістю Росія завдячує своїй геополітичній позиції, а змістом цієї позиції є експансія. Експансія завжди була для Росії засобом виживання”. Тобто, про що б не говорили росіяни, вони ніколи не забувають про російські стратегічні інтереси: підпорядкування й керуван-

ня іншими. Цей підхід до болю схожий на радянську теорію „справедливих” і „несправедливих” війн, згідно з якою розв’язані СРСР конфлікти були „справедливими”, а спрямовані проти нього – „не зовсім”. Те саме стосується й радянського трактування визвольних рухів: чорношкірі мешканці Південної Африки, палестинці в Ізраїлі, баски в Іспанії – це герої, а литовські „лісові брати”, азійські „басмачі”, українські „петлюрівці” – бандити.

Сьогодні російська демократія та лібералізм недалеко відійшли від імперського трактування історії. Як каже грузинський експерт Малхаз Мацаберидзе, в російській концепції фігурують, для прикладу, „невдячні грузини, що два століття тому запросили росіян на Кавказ, змусили їх боротися, проливати кров, а зараз їх відштовхнули, а Грузія як єдина держава, за цією версією, була створена під егідою Росії за радянських часів”. Визвольні рухи в Україні сприймаються аналогічно: „мазепинці” й „бандерівці” – це скупність найгірших рис українців, майже „маніхейська загро-

закриті шахти ім. А. Засядька до з’ясування усіх обставин та причин трагедії. За результатами засідань технічних рад на шахті імені Засядька в Донецьку ухвалено рішення затопити аварійну виробку, в якій сталися вже три вибухи.

4 грудня Арсенія Яценюка обрали головою Верховної Ради. За нього проголосували 227 депутатів. Лічильна комісія зарахувала зіпсований регіоналами бюлетень бютьця Сергія Терьохіна. За його словами, регіонал Кисельов порвав бюлетень на чотири частини і кинув їх в скриньку для голосування. Новообраний спікер Арсеній Яценюк пропонує віддати керівні посади парламенту опозиції. „Я думаю, що це буде проявом нового українського парламентаризму, якщо ми всі разом запропонуємо опозиції відповідні посади у керівництві Верховної Ради. Це буде по-європейськи, по-демократичному”, – сказав Яценюк.

5 грудня Депутати БЮТ та НУ-НС ініціюють створення в парламенті слідчої комісії з розслідування фактів порушення Конституції та законів України мером Харкова Михайлом Добкіним та секретарем Харківської міськради Геннадієм Кернесом.

5 грудня Вирішальним фактором того, що Україна погодилася на ціну російського газу в \$179,5 за тис. куб.м., стало те, що російська сторона пішла на деякі поступки і погодилася підвищити тариф на прокачування газу територією України з \$0,1 – до \$1,7.

6 грудня Головний тренер збірної України з футболу Олег Блохін прийняв рішення піти у відставку. Він продовжить свою кар’єру в ФК „Москва”.

7 грудня Генпрокуратура підготувала пропозиції щодо звільнення низки суддів, що ухвалювали заздалегідь неправосудні рішення по майну найбільшого виробника лікарських препаратів ЗАТ „Фармацевтична фірма „Дарниця”.

7 грудня „Я читала заяву Литвина про те, що якщо коаліція врахує 100 % програмних засад, вони голосуватимуть за уряд і прем’єр-міністра”, – заявила Тимошенко. „Ми вивчили їх програму, кожен пункт, і я сьогодні можу сказати, що кожен пункт цієї програми 100 % буде включений до програми діяльності уряду”, – додала вона. Втім Литвин описав заяву, що це не конкретно і що це політичний хабар.

8 грудня Країни Балтії та Південно-Східної Європи, в тому числі й Україна, можуть стати місцем наступної крупномасштабної економічної кризи, попереджає директор європейського департаменту Міжнародного валютного фонду Майкл Демплер. Тривожним симптомом, на думку економіста, є дефіцит поточних рахунків, який фінансується за рахунок іноземних коштів, а також зростаючий рівень боргу приватного сектора. „До того ж, окремі країни з найгострішими проявами цих симптомів дотримуються режиму фіксованого обмінного курсу“, – зазначає Демплер.

9 грудня Народний депутат від НУ-НС Юрій Єхануров вважає, що БЮТ „поглинає“ його політичну силу.

10 грудня Заступник голови фракції НУ-НС Руслан Князевич, не виключає, що Іван Плющ буде виключений з фракції в разі неголосування за прем'єра Тимошенко.

10 грудня Екс-спікер Верховної Ради третього та п'ятого скликань Олександр Мороз як і раніше ходить у Верховну Раду, хоч його партія на виборах не пододала бар'єр для вступу у ВР. У відповідь на уточнююче питання, як довго він має намір ходити у свій парламентський кабінет, Мороз сказав: „Поки не покличуть у залу“.



11 грудня Європейський банк реконструкції й розвитку має намір інвестувати 700-800 млн. євро в проекти в Україні в 2008 році.

11 грудня В ході голосування за кандидатуру Юлії Тимошенко на посаду прем'єр-міністра України відбувся збій електронної системи „Рада“, в результаті голоси 2-ох депутатів, які проголосували „за“ не були зараховані, про що ці депутати одразу заявили та написали відповідні заяви. Відтак за Тимошенко проголосували 225 депутатів, тоді як мінімальна кількість для прийняття рішення – 226. Переголосування було зірване

за“ з боку „синів пітьми“. Натомість росіяни активно підтримують сепаратизм Абхазії, Південної Осетії, Придністров'я, а також... русинів Закарпаття. При цьому, набираючи вигляду найпрогресивніших демократів, повчають Україну, що робити з „курдами Центральної Європи“. „...Українці часто обвиняють русских в том, что Россия долго не признавала існування українського народу, ні його мови, ні його культури“. Тепер же Україна знаходиться в аналогічному положенні по отношению к русинам, потому карпаторусский вопрос приобретает для нее характер и моральной проблемы“, – пише на сторінках журналу „Русин“ московський історик Олег Неменський. Політемігрант Володимир Войнович не перестає дивуватися звичці росіян доводити свою правоту, повчаючи всіх, – чи то буде антисоветчик, чи імперіаліст. Войнович наводить, як приклад, дисидента, котрий „вчив“ Захід, як уникнути концтабору радянського зрзска. „А вам хіба вдалося уникнути цього, аби вчити інших?“ – питає Войнович. На сторінках того ж „Русина“ у розумуваннях про „курдів Європи“ віднайдемо і таку „ліберальну“ сентенцію: „Русины... русины... Будто я слышал, в тех краях они живут. Да кто ж такие? Почему имя русское носят? Русские, что ли?“

Новий старий підхід до історії

У червні цього року на всеросійській конференції педагогів (за участю міністра освіти Андрія Фурсенка та заступника голови президентської адміністрації Владислава Суркова) було презентовано методичку для вчителів „Новітня історія Росії. 1945–2006“. За словами однієї з учасниць, вона почувалася на цьому зібранні, мов „колгоспниця на засіданні Верховної Ради СРСР“. Підручник під редакцією Олександра Філіппова підготував авторський колектив, до складу якого входить і шеф-редактор видання „Кремль.орг“ Павло Данілін. Останню главу, про роки правління Володимира Путіна, названо „Суверенна демократія“, – цей термін взято безпосередньо з концепції згаданого вище путінського чиновника Суркова. При цьому упущено особистісну характеристику „життя за Путіна“, що зроблено в книзі стосовно кожного з попередніх кремлівських можновладців. За даними журналу „Власть“, підручник замовлено в адміністрації Путіна. Після зливи критики в опозиційних виданнях, Павло Данілін публічно проголосив: „Ви можете як завгодно поливати

мене брудом, випускати жовч, але дітей навчатимете за такими книжками, які вам видадуть, і так, як того потребує Росія“.

В основі підручника відсутні методичні поради, натомість автори максимально спрощують подачу того чи іншого лідера. Умовно це можна передати такою схемою: Сталін – хороши (укріпив владну вертикаль, але не було приватної власності); Хрущов – поганий (ослабив вертикаль); Брежнев – хороши (за тими ж критеріями, що і Сталін); Горбачов і Єльцин – погані (розвалили країну, але за часів правління останнього виникла приватна власність); Путін – найкращий керманіч. Прикладом обілення образу Леоніда Брежнева є фраза: „...ключова проблема Брежнева співпадала із секретом його політичного успіху. Назвою цього секрету була стабільність“. Те, що в українських підручниках з історії все ще називається „застоем“ і „регресом“, у Москві пропонують назвати „стабільністю“. Чому ж тоді дивуватися, коли з російських міністерств до Києва надходять пропозиції спільно відзначити перемогу в Полтавській битві – по суті, перемогу над українською незалежністю, чи створити спільний російсько-український підручник. Довголітній учасник українсько-польської комісії з узгодження підручників Станіслав Кульчицький переконаний: „Спільний підручник – це відмова від права на власну історію [...]. Нема навіть відповіді на те, який спільний підручник має бути написаний з історії Росії, чи з історії України?“

Очевидним є факт, що історії наших країн переплетені густим мереживом подій і фактів. І те, що українські вчені (і прості люди) ще вважають російських царів чинником своєї історії, ба навіть зараховують до пантеону видатних діячів власного минулого (як це, наприклад, є у випадку з Петром Першим), так російським історикам усе ще важко писати історію Росії в її сучасних кордонах. Однак незалежність України як така є новим пунктом відліку для історій обидвох народів. А визнавати незалежність України – це також визнавати й борців за цю незалежність. У цьому сенсі російській історіографії залишається лише побажати власної незалежності.

Роман Кабачій, Київ

Крим – внутрішня проблема України та об'єкт геополітичної гри

► Розмова з Володимиром Притулою, кримським кореспондентом Радіо „Свобода“ та головою Кримського Незалежного Центру Політичних Досліджень і Журналістів.

Наскільки Крим відрізняється від решти України?

Крим є досить специфічним регіоном України. Крим і кримське населення надзвичайно політизоване. Це використовується кримською владою, яка розуміє, що це є її шанс залишитися владою і при поганій роботі. Вона максимально використовує мовні, релігійні та інші проблеми, всіляко стимулюючи їх. Помітно, наскільки великою є політизація населення. Якщо, як кажуть кримчани, поставити запитання, що важливіше: погано заасфальтована дорога, погана якість послуг, медичного обслуговування або низький рівень освіти, чи, наприклад, статус російської мови або виділення землі кримським татарам-репатріантам, вочевидь, для них важливішим буде друге. Мовні проблеми для кримчан чомусь важливіші. Крим відрізняється від Донбасу чи від сусідньої Миколаївської області, де також більшість населення російськомовні. Специфікою Криму є те, що в радянський час тут вдалося створити так званий радянський народ. Проводилася цілеспрямована політика радянської влади, радянського керівництва, коли переселяли сюди специфічний контингент населення: ідеологічно випробуваних людей, колишніх радянських військово-службовців, або кагебістів, або колишніх міліціонерів, чи представників колишньої радянської еліти – директорів заводів. Виходячи на пенсію, вони мали можливість тут оселитися, оскільки Крим вважався елітним регіоном Союзу. Адже просто так переїхати до Криму було неможливо. Таким чином формувалося населення Криму, виховувався радянський народ, російськомовний. До проголошення незалежності у багатьох районах Криму не вивчалась українська мова, не було жодної україномовної школи. Якщо переселяли простих робітників чи селян, їх також перевіряли. Це мали бути надійні люди, без ідеологічних ухилів. І водночас тут було (як для



Фото: архів В. Притули

радянських часів) хороше постачання продуктів, завжди можна було купити м'ясо. Надходили великі інвестиції до кримського бюджету з центрального. Будувалися пансіонати, санаторії. У Криму не було колгоспів, лише радгоспи і тому тут були в радянські часи високі зарплати. Саме тому ці часи добре згадують тутешні росіяни, українці або євреї. А з поселенням татар тут почалися проблеми. У Криму високий рівень ксенофобії до людей неросійської національності. Для інших регіонів більш спільними є соціальні проблеми, для Криму ж на першому місці – політичні, мовні, релігійні. Тут дуже багато радянських людей.

Порівнюючи ситуацію з початком 1990-х років, коли Київ мів втратити контроль над даною територією, як тепер виглядає ситуація?

Є багато спільного, але відмінність полягає у тому, що на початку 1990-х років українська держава була вкрай слабкою. Сьогодні Київ не має чіткої політики щодо кримських татар. У Києві два центри влади і різна політика щодо кримських проблем. Колись дійсно була серйозна перспектива втрати Криму, хоча й тепер існує така

опозиційними партіями. Зокрема, спікеру Яценюку поламали мікрофони і забрали карточку для голосування. БЮТ та НУ-НС наполягатимуть на притягненні до кримінальної відповідальності та знятті депутатської недоторканності з депутата від Партії регіонів Владислава Лук'янова за викрадення картки голови Верховної Ради Арсенія Яценюка під час голосування.

12 грудня Бізнесмени Рінат Ахметов та Віктор Пінчук мають намір взяти безпосередню участь в ініціативі президента України Віктора Ющенка щодо благодійної допомоги багатодітним родинам.

13 грудня Заступник голови Служби безпеки України Микола Герасименко заявляє, що СБУ не може остаточно відповісти на питання, чи було зовнішнє втручання у систему „Рада“.

13 грудня Фракції Верховної Ради розподілили майже всі комітети між собою. Згідно із проектом, Партії регіонів відійшло 10 комітетів, Комуністичній партії – 3, Блоку Литвина – 1 (з питань бюджету), Блоку Юлії Тимошенко – 10, а Блоку НУ-НС – 4.

14 грудня Слідче управління СБУ порушило кримінальну справу за фактом привласнення бюджетних коштів посадовими особами Міністерства транспорту і зв'язку, зокрема самим міністром Миколою Рудковським. Сума, про яку йдеться, - близько 400 тисяч гривень. Епізод, за яким викликається Рудковський в СБУ, стосується поїздки „Київ – Париж – Київ“ на приватному чартерному літаку, яку він здійснив з 9 по 12 червня цього року, оплативши цей рейс за рахунок Мінтрансу. Цю поїздку Рудковський здійснив разом з однією з колишніх „Міс Україна“. Допит міністра транспорту Миколи Рудковського тривав понад три години. Рудковському було оголошено підписку про невізд.

14 грудня Верховна Рада змінила процедуру обрання прем'єр-міністра. Нова процедура передбачає, що кожен депутат знаходиться на робочому місці і після того як голова за алфавітним списком зачитує його прізвище піднімає руку і каже „так“ на знак згоди, якщо депутат не згоден – він не піднімаючи руки, говорить, що проти. За це проголосувало 253 депутати, зокрема фракція комуністів, члени яких в кулуарах заявляли, що зробили це з огляду.

14 грудня Верховна Рада може звільнити прем'єр-міністра, міністрів

закордонних справ і оборони без відповідного подання президента. Таке рішення оприлюднив Конституційний Суд. Також КС вирішив, що під положенням „звільнення зазначених осіб з посад” необхідно розуміти звільнення з посад як членів Кабміну, включаючи прем'єра, міністра оборони, міністра закордонних справ, так і голови Антимонопольного комітету, голови держкомітету телебачення і радіомовлення, голови ФДМ.

16 грудня Лідер УРП „Собор”, народний депутат від НУ-НС Анатолій Матвієнко вважає безперспективною ідею створення єдиної партії на основі блоку. Через низьку довіру до „Нашої України”, всі політичні сили, які до неї приєднуються, отримують низьку довіру – вважає він. Водночас, він підтвердив плани УНП, НРУ та УРП „Собор” створити єдину партію „Правиця”.

17 грудня Кількість громадян України, що вважають своєю рідною мовою російську, за рік зменшилася. Про це свідчать результати соціологічного дослідження Центру Разумкова. Відповідно до досліджень, кількість людей, що вважають рідною мовою українську, не змінилася і складає майже 52%. Кількість тих, хто визнають рідною російську мову, зменшилася з 30,7% у 2006 році до 25,7% у 2007-му. Збільшилася кількість людей, що вважають рідними й українську, і російську мови - з 15,6% до 21,5%. А 39,2% громадян вважає, що єдиною державною й офіційною мовою в Україні має бути українська мова. 31,4% респондентів вважає, що такий статус повинні мати як українська, так і російська мови. 24,3% респондентів вважають, що українська мова повинна бути державною, а російська - офіційною мовою.

17 грудня Єврокомісія підтримує будівництво газопроводів в обхід України, якщо остання не інвестує в модернізацію власної газотранспортної системи 2,5 млрд. євро, необхідні для збереження нинішнього обсягу транзиту газу в Європу – заявив керівник відділу з питань енергобезпеки Єврокомісії Фаузі Бенсарса.

17 грудня Україна в 2007 році не зможе стати членом СОТ. Рішення про прийняття України не внесено в регламент засідання Генеральної ради СОТ 19-20 грудня.

18 грудня Депутати підтримали кандидатуру Юлії Тимошенко на посаду прем'єр-міністра. За неї



Фото: архів В. Пригули

» загроза. Однак внутрішній потенціал Криму ослабкий для цього.

А зовнішній?

Він залежить від впливу Росії, з одного боку, а з другого – від контрвпливу. Європейська політика щодо Криму абсолютно ніяка, американська сильніша. І американська політика частково нейтралізує російський вплив. Намагаючись стати супердержавою, Росія свою увагу зосереджує на стосунках з Китаєм, Німеччиною, вбудовуючи політику зі США, і менше приділяючи уваги Криму. Хоча Росія може спровокувати протистояння. Багато хто вважає, що такий вплив посилиться до 2017 року, поки там залишається російський флот. Тоді ж зростатиме протистояння. Зараз для Росії немає сенсу дестабілізувати ситуацію в Криму.

А якщо у 2017 році вдасться вивести Чорноморський флот, наскільки це помінє ситуацію?

Це значно послабить Росію, багато в чому радикально змінить ситуацію в сторону стабільності. У Севастополі, наприклад, ситуація загрозлива,

бо ж Чорноморський флот напряму втручається у справи Криму. Багато колишніх військовослужбовців мають подвійне громадянство – українське та російське. Вони зберігають зв'язок з російським командуванням і втручаються. Якщо Флот вийде, звільняться величезні ділянки земель, будуть нові можливості для пасажирського порту. Відкриються величезні можливості для туризму у Севастополі, для європейських туристів, яких цікавить історичний та військовий туризм. Севастопольська влада зацікавлена у цьому, хоча й налаштована проросійськи.

Щодо кримських татар. Мені особисто здається певним феноменом те, що вільна Україна запросила татар до Криму. Які основні проблеми татар сьогодні?

Земля, земля, земля. Це вам скажуть усі експерти. Татари вважають себе несправедливо виселеними. Цілий народ було вивернуто з його ґрунту. Закрили їхні бібліотеки, мечеті, спалили їхні книжки. Зараз їх не реабілітували, перед ними ніхто не вибачився. Ці 270 чи 260 тисяч населення, – вони озлоблені, вони ображені. Їм не ли-

ше не допомагають, їх надзвичайно ображають, залякують. Тому серед них зростає агресія. Вони кажуть, що „нам не потрібно повертати будинки, але дайте можливість збудувати інший будинок“. Тоді земля стає ідеєю-фікс. А вже бізнесменам з Києва направо і наліво роздають землю. Українська держава, щоправда, протягом цих років виділяла багато коштів. Київ лояльно ставився до татар, гуманно, однак на місцевому рівні, на рівні кримської влади це величезна проблема.

Наскільки сильна радикалізація серед татар? Це може призвести до відкритого конфлікту?

Лише тоді, якщо в цьому будуть зацікавлені наші сусіди, сили, які розраховують на керований конфлікт. Щось де-небудь можна відпустити, де-небудь можна змоделювати. Але внутрішнього потенціалу немає. Небезпека полягає в тому, що зростають радикальні антиукраїнські настрої. Колись татари були лояльною проукраїнською силою. Тепер вони розчаровані. Є небезпека, що кримських татар зроблять антиукраїнською силою. А татари є впливовими, у світі ж позитивно ставляться до кримських татар.

Меджліс (орган етнічного місцевого самоврядування татар – П.А.) має реальний авторитет серед татар?

Звичайно! Хоча він певним чином зменшується. В тому й справа, що немає серйозної альтернативи. Хоча навіть зараз цифри показують, що Меджліс є поважною силою. Наприклад, у Бахчисарайському районі за „Нашу Україну“ проголосувало 18 % виборців. Другий виборчий округ, який входить у Бахчисарайський район, дав 14 %. І цей результат забезпечив Меджліс. З другого боку, він не має серйозної альтернативи.

У 2000 році я розмовляв у Бахчисарайі з представником татарської спільноти, він говорив про загрозу емісарів, які пропагували радикальні настрої...

Така загроза справді була, особливо у 2002–2004 роках, тепер менше. Чому? Кримська влада заговрала з цими емісарями (з Саудівської Аравії, наприклад). Сюди приходили ваххабіти, їм вдалось змобілізувати близько 30 автономних громад. Ваххабіти діяли серед зареєстрованих громад. Татар використовувала й українська влада (наприклад, Віктор Янукович) для залякування місцевих етнічних росіян – ніби татари представляють для них

загрозу. Але після зміни влади, коли прийшов Віктор Ющенко, помінялось керівництво СБУ, служби перекрили надходження фінансових коштів, і емісарів вигнали з Криму. Таким чином, вплив ваххабітів зменшився.

А яким було зацікавлення самих татар?

Розумієте, це все робилося через гроші. Емісари говорили, що „ви мусульмани і ми мусульмани, ми маємо гроші, ви не маєте, давайте ми вам збудуємо мечеть“. Більшість кримських татар не підтримують тих мусульман. Татарський іслам – це такий собі європейський, світський іслам. Навіть більш світський, ніж у Туреччині. Отже, є протидія радикалізму. Мустафа Джемільов говорив про це на останньому Курултаї. Так ось, навіть ці секти, які діють, не втручаються у політику. Найрадикальніше, що я чув про них, це те, що на початку іракської кампанії вони провели мітинг, куди прийшло близько 500 осіб, які тримали плакати з надписом „Смерть американцям!“. Це було найрадикальніше. Жодних акцій, мітингів, публічних заяв, які суперечать законодавству. Як правило, це просто групи, які відрізняються у теологічному плані. Наприклад, ведеться теологічна суперечка з ісламськими групами ліванського спрямування. Але з іншого боку, кримські татари відчувають тиск зі сторони Свідків Єгови, які намагаються залучити їх до своєї релігії.

Які ваші прогнози щодо інтеграції Криму в Україну?

Маю два, обидва оптимістичні. Перший: з часом розвиток економіки, євроінтеграційні процеси не дозволять Росії впливати на Крим, і ситуація стане стабілізованою. Звичайно, загострюватимуться певні проблеми, але вони будуть другого плану, на перший вийдуть загальноукраїнські проблеми.

Інший варіант – стриманіший і драматичніший. Кримське суспільство не зможе знайти порозуміння, і для подолання ненависті потрібний буде якийсь кривавий конфлікт, який змусить кримчан протверезіти і поверне увагу Києва та самих українців до Криму. Через цей конфлікт суспільство зможе очиститись. Я особисто схильно до другого.

Спілкувався
Петро Андрусечко, Київ

проголосували 226 депутатів демократичної коаліції. Від голосування по кандидатурі Тимошенко утримався один депутат – член фракції НУ-НС Іван Плющ. Ще один член НУ-НС Іван Сподаренко знаходиться у реанімації.

18 грудня Верховна Рада України затвердила склад Кабінету Міністрів 227-ма голосами. „За“ затвердження складу уряду шляхом підняття рук проголосували всі 156 депутатів від фракції БЮТ та 71 депутат від фракції НУ-НС, включаючи Івана Плюща. Не голосував тільки депутат Іван Сподаренко, який знаходиться в реанімації. Таким чином, було призначено: першим віцепрем'єром Олександра Турчинова (БЮТ), віцепрем'єром Івана Васюника (НУ-НС), віцепрем'єром Григорія Немирю (БЮТ). Міністром освіти і науки України Івана Вакарчука (НУ-НС), міністром транспорту та зв'язку Йосипа Вінського (БЮТ), міністром культури і туризму Василя Вовкуна (НУ-НС), міністром економіки Богдана Данилишина (БЮТ), міністром праці та соціальної політики Людмилу Денисову (БЮТ), міністром оборони Юрія Єханурова (квота президента), міністром охорони здоров'я Василя Князевича (НУ-НС), міністром Кабінету Міністрів Петра Крупка (БЮТ), міністром регіонального розвитку та будівництва Василя Куйбіду (НУ-НС), міністром з питань житлово-комунального господарства Олексія Кучеренка (НУ-НС), міністром внутрішніх справ Юрія Луценка (НУ-НС), міністром аграрної політики Юрія Мельника (НУ-НС), міністром промислової політики Володимира Новицького, міністром юстиції Миколу Оніщука (НУ-НС), міністром закордонних справ Володимира Огризка (квота президента), міністром у справах сім'ї, молоді та спорту Юрія Павлика (НУ-НС), міністром фінансів Віктора Пинзеника (БЮТ), міністром вугільної промисловості Віктора Полтавця, міністром палива та енергетики Юрія Продана (НУ-НС), міністром охорони навколишнього природного середовища Георгія Філіпчука, міністром з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи Володимира Шандру.

Дмитро Лазуткін: „Дивитися люблю православний телеканал „Глас’...“

Поет-двотисячник Дмитро Лазуткін – дуже своєрідна постать у наймолодшій українській літературі. Бодай вже тим, що він є водночас поетом-лауреатом літературних премій „Смолоскип“, „Гранослов“, „Літературний Олімп“, „Русская премия“, „Культрешанс“ та бронзовим призером Кубка світу з кікбоксингу і кік-джитсу, чемпіоном України з козацького двобою. Дмитро народився 1978 року в Києві, здобув вищу технічну освіту і встиг попрацювати металургом, тренером з карате і журналістом. Його три українські книжки „Дахи“ (2003), „Солодощі для плазунів“ (2005), „набиті травною священні корови“ (2006) та російська збірка „Паприка грез“ (2006) – це дуже емоційна й лірична поезія, переповнена, однак, специфічною іронією, блискучими ребусами соціальних стереотипів, пошуками екзистенційних прірв і гучних афористичних фраз та зазвичай доречними маленькими зірочками масової культури.

Дмитро Лазуткін в останні декілька років є одним із тих молодих поетів, кого найчастіше можна побачити на різноманітних літературних фестивалях по всій країні, а ще – в Росії, Польщі та Білорусі, а також одним із тих, хто викликає найжвавішу реакцію публіки. Від багатьох людей випадало чути, що деколи кострубата й розхристана, але надзвичайно потужна енергія Лазуткіна і як поета, і як особистості часом просто заворожує, а часом дозволяє вибачити будь-яку витівку. До речі, про витівки. У вузьких мистецьких колах Дмитро Лазуткін має славу неперевершеного Дон-Жуана. А в кожній розмові з цим поетом на тлі смішних і абсурдних декларацій завжди виникає свіже враження від, здавалося б, давно затертих речей...

Скажи, Діма, як усе-таки в одній людині поєдналися поезія, журналістика, металургія та карате?

Взаємодоповнення є основною перевагою цього поєднання. Я вampirічно п'ю енергію з нібито важкопоєднуваних видів діяльності. Хоча щодо металургії, то про неї, мабуть, варто говорити вже в минулому часі, адже професійні навички втрачено й швидше за все – назавжди.

Чи є якась „універсальне послання“, що його передає людству сучасна українська поезія, і чи потрібне воно? Порядок слів, який став поезією, – уже це послання саме по собі унікальне. А щодо універсальності, то тут не варто смішно намагатися навмисно і кон'юнктурно досягнути її, я переконаний, що настане час і український поетичний код співпаде з пазлами інтуїтивного осягнення культурної дійсності як такої – просто і ненав'язливо.

Що загалом ти сказав би про стан сучасної літератури?

Як на мене, зараз попит на сучасну літературу в Україні перевищує здатність самих письменників видати „на-гора“ відповідну кількість якісного матеріалу. Але намагатися треба, суспільство не завжди настільки сприятливо ставиться до вітчизняного товаровиробника. Отже – це подвійна відповідальність.

Як можеш визначити стиль і „філософію“ своїх творів?

Я пишу іноді зовсім різні речі, я маю на увазі, стилістично – тому однозначно важко дати визначення стилю і ще важче – так званій філософії. Тут є бунт і смирення, тут є пристрасть і цинізм. Усі людські слабкості у вимірі сили слова.

Неодноразово траплялося читати й чути таку тезу, що, мовляв, для будь-якого українського митця найкращим шляхом до визнання є отримати якусь реакцію за кордоном, і тоді вже його радо помітять і в нас. Чи ти це підтвердиш? Адже ти півроку провів у Варшаві на літературній стипендії тамтешнього міністерства культури, а ще регулярно виступаєш у Росії, береш участь у литовських проектах, можна також пригадати й нашу з тобою феєричну подорож до Білорусі...

Мене це радше розважає, ніж приносить якусь особливе визнання. Хоча, звичайно ж, авторитетність тих чи інших міжнародних проектів відіграє, мабуть, свою роль. Важливо інше – можливість набути унікальний досвід, який здатен розширити свідомість. Та й пра-



цюють за кордоном переважно якісно і з повагою до митця, відчувається комплексний підхід фахівців і не випадковість людей, які беруть на себе організаційні зобов'язання.

У якій країні тобі сподобалося найбільше?

Всюди по-своєму добре. Збираюся до Таїланду. Сподіваюся, там буде найкраще. Щоправда, мета мого візиту не дуже стосується літератури – планую відвідати Чемпіонат світу з сумо.

А як сприймають власне нашу літературу, зокрема твої вірші, в інших країнах? Це для них просто екзотика чи все-таки екзистенційні, образні моменти теж відчитуються?

Це сприймається, як українська європейська поезія, яка є частиною повноцінного літературного діалогу. Екзотика – це коли б, наприклад, я почав декламувати вірші Сулеймана Стальського – дуже крута екзотика вийшла б! А так – найрадше йдеться про взаєморозуміння, про спільні больові точки, на які випадає натискати.

В Україні ти завжди публікуєш україномовні вірші, але я знаю, що в тебе

Слем – це для мене поштовх і виклик. А про культурну перспективу поговоримо пізніше, адже зараз слем має певну небезпеку опинитися за межами саме культурного процесу, стати такою собі рольовою грою, тимчасовою веселухою під час п'ятики в барі – на зразок того ж російського слему.

є і російські тексти, котрі навіть вийшли в Москві окремою книжкою. Чим для тебе є така творча двомовність?

Це для мене, як спорт і металургія, – шанс не зациклюватися на чомусь

окремому. Ну, а щодо скептичних закидів з приводу білінгвізму, мені приємно, що й у Росії я теж отримую доволі престижні літературні премії (наприклад, „Русскую премию“, спеціальну відзнаку журі на „Дебюті“ та деякі інші) – мабуть, це все тому, що не маю першої мови і другої мови, а маю свою – поетичну – мову. Й експериментую зі способами самовираження через слово.

Розкажи, навіщо тобі так часто їздити й виступати у різних містах? На відміну від учасників рок-концертів, якогось помітного матеріального захоплення ти, читаючи вірші, скажімо, в якому клубі Одеси, театрі Ужгорода чи на гуляйпільському стадіоні, не одержиш. А попри те, ти об'їздив із виступами вже, мабуть, півкраїни. Напевно, вже більше, ніж півкраїни. Ну, по-перше, я просто люблю подорожувати і намагаюся не втрачати нагоду відкрити для себе щось нове. По-друге, особистий контакт із публікою на якомусь енергетичному рівні – це завжди водночас і адреналін, і тест, і просто неабияке задоволення.

Ти береш участь у такому досить модному для сучасної літератури на-



► **прямку, як відеопоезія. Що це така – просто новий вимір кліпмейкерства чи щось більше?**

Цікава форма, до речі, не така вже й нова – пам'ятаєш, іще при Союзі були десятихвилинки декламації під відео. Додаткові засоби завжди допомагають загострити відчуття слова. Щоправда, іноді хороший кліп можна зробити і на зовсім бездарний текст.

Мені цікава твоя думка про слем. Слем-турніри відбуваються в Україні вже другий чи третій рік поспіль, і от на останньому такому заході у Львові навіть затятий апологет слему Толік Ульянов висловився в тому дусі, що слем опинився на межі самопоглинання...

Ну, це радше така розвага. Коли все починалося, в нас у країні дуже мало поетів читали свої тексти добре, ще менше – робили це цікаво. Тому порвати це поле мені (тобі, думаю, теж) було по кайфу. Зараз ситуація змінилася на краще: автори не бояться публіки – і в цьому, думаю, є наш позитивний вплив.

Слем – це для мене поштовх і виклик. А про культурну перспективу поговоримо пізніше, адже зараз слем має певну небезпеку опинитися за межами саме культурного процесу, стати такою собі рольовою грою, тимчасовою веселухою під час пиятики в барі – на зразок того ж російського слему.

Чи не бракує тобі як бійцю і поету справжніх гучних літературних теоретичних та організаційних сутичок і дискусій, подібних до тих, що були, скажімо, в 20-х роках минулого століття?

Мені не бракує. Просто іноді одна критична маса тексту породжує контррух, який у певний момент теж буде врівноважуватися ще чимось ін-

шим. Це природно. А влязати в теоретику не бачу сенсу. Сьогодні я пишу верлібром, завтра схилиюся до силабо-тоніки – головне, щоби це не була реакція на моду, а потреба душі. Проблема не у формі, це точно.

Один із приводів для дискусій сьогодні – ненормативна лексика у художній літературі...

Якщо дуже хочеться, то можна і висловитися, так би мовити, ненормативно. Важливо тільки, аби не з'являлися матюки заради матюків – це гріх і взагалі некрасиво якось.

Я хотів би трохи зачепити суспільну тематику. Різноманітні оглядачі й аналітики не втомлюються повідомляти, що наша громадськість геть втратила надію на те, що політичні еліти здатні хоч якось сприяти розвитку суспільства (хоча я процитував би тут радше Коробову про те, що народ і влада завжди з одного, м'яко кажучи, „тіста“). Ось, і тому багато поглядів тих аналітиків звертаються до „творчої інтелігенції“ – мовляв, саме культурно-інтелектуальні еліти можуть забезпечити прогрес громади. Тут можна навести приклади, з одного боку, деяких наших західних сусідів, що в них мені ввижаються тенденції політизації мистецтва, а з другого боку, є приклад Білорусі, де мистецтво, навпаки, активно деполітизується. Як тобі це все? Чи відчуваєш якусь соціальну відповідальність? Суспільні амбіції?

Певну соціальну відповідальність відчуваю, але маю на увазі не політику, бо це спокуса, котрої варто уникати, йдеться про небайдужість до країни, у якій ми спільно з більшістю моїх читачів живемо.

Які ти маєш, окрім згаданих на початку нашої розмови, цікаві заняття й інтереси?

Люблю слухати етнічну музику, люблю комусь допомагати просто так, люблю іноді побути на самоті. Ну, і, звісно ж, – секс, бокс, джаз – як без цього?

Що читаєш, слухаєш і дивишся у вільний час?

Читаю різне – від Костянтина Сімонова до Ерленда Лу, слухаю зараз здебільшого фінську „Вартіну“ і монгольський гурт „Хун Хуур Ту“. Дивитися люблю православний телеканал „Глас“ – справді якісна кльова продукція, просто неможливо відірватися. А ще мені дуже подобається азійське порно. ◀

Дмитро Лазуткін

* * *

чим тонше повітря – тим довше лунає
чим довше лунає – тим більше азарту
ти телефонуєш нікого немає
чи є
і це сплутує твою карту

ми вийшли на світло нам очі сліпило
ми спрагу відчули кіоски на рейді
ти сила я сила вони – також сила
розмаж мої губи по глини чи крейді

мов хтось розчесав неслухняне волосся...
технічні озера – і хвилі як дози...
мої катакомби твої верболози
мов хтось розчесав – а воно заплелось!

люби навзікайю купуй маракайю
запрошуй на гоюю живи під мостами...
жартуєш? насправді? так само жартую
так само жартую
а ще – не так само...

і кожну хвилину проковтуєш двічі
і мова смачна прилипає до слини...
торують шляхи мов спокують відчай
в нічних капілярах небесні рослини

ще світло тремтить між кварталів невірних
й мовчання найкраще з того що почуєш...
за кілька годин до великої прірви
ти телефонуєш
ти телефонуєш

* * *

в цю ніч
нібито випадково
десь поруч
грає улюблена музика мого дитинства

і лідери електрозварювання замовкають
щоб випити молоко
і найдивніші чоловіки цього світу
прикурюють приму від радіоприймачів

а я все одно думаю що я не можу
просто фізично не можу
кохати ще когось крім тебе
це шокує моїх друзів
це дратує їх подруг
але розумієш
моє щастя вперлося пикою
в тролейбус який

спить собі у депо
і там добре всім
навіть тим
хто знаходить собі місце
між рейок
між пунктів призначення
у вагонах які зайобують своїми мантрами

ти кажеш – гроші
а я думаю – насправді – гроші

ти кажеш – де-інде
пізніше

і обличчя людей які походили на учнів
тепер походять на обличчя чужих учнів

і наш зіпсутий менталітет
і наші недобрі передчуття
весь час підказують –
це і є як не ховайся твоя любов
і моя любов
і нічия любов
і розчавлений плід
і пігулки радості на пересадках
все одно я пробачу
все одно я покаюся
все одно я буду боятися за тебе за себе за всіх
і я буду молитися
навіть
знаючи
що ніхто мені не вірить
і не повірить ніколи
і правильно мабуть зробить

що тут ще скажеш –
зістрибують зоряні іскри з верхніх поверхів новобудови
вимикаються телевізори повертаються птахи
поштові скриньки переповнюються
рекламними оголошеннями
а смітники забиваються презервативами
будь-які докази зайві і слова також зайві

відповідайте смайликами
надсилайте ці безнадійні смайлики

чекатиму
вашевсе
вашеніщо
насправді -
все
все
ваше

* * *

зірки навесні між краплинами – дощ мені...
слова в повідомленнях тануть від сполохів
плоти на ріці льодоставом потрошені
як пам'ять розхитана вітром зі споминів

тут навіть бруньки розкриваються дотиком
захриплі неначе пакунки з попкорном
кохання комусь – це вино і еротика
кохання моє – це горілка і порно

я битимусь ніби – скрізь струм – так трапляється
і риба кричить бо повз товщу преамбули...
якщо не грішив – то навіть вже каються
серця розкриваються вчасні мов ампули

драбина щоб вище а далі щоб падати
моє невиситиме нарешті насититься

вогнями водою неправдами правдами...
я взяв тебе в руки а значить носитиму

* * *

я скиглив коли ти проходила поруч
я злився коли ти улперто минала
я вибитий кегль
я розчавлений овоч...
сто тисяч людей на планеті вокзалу

але все одно
ти всебічно наскрізно
в мені поза мною у продажу квітів
ми ледве відчутні ми нібито різні...
ти стерла мене
навіть я тебе витер

і погляд римується з поглядом ледве
і не перебити і не перебути...
я падаю чуєш готовий хоч кеглем
хоч мапою бути на твоїх маршрутах

ПРИКОРДОННА ЕЛЕГІЯ

мокра глина
така м'яка що можна ліпити з неї риб'яче серце

міст яким автомобілі
перевозять всесвітню тугу що за свідченням
працівників митниці

насправді існує
і за це треба платити

скільки кохання вміщується
у коротку паузу між сигналами зуммера
в телефонному автоматі
котрий довго шукав
і нарешті знайшов біля нічного мінімаркету
на березі бензозаправки
над якою птахи стають галасливими
а небеса наповнюються рожевим кремом

ти перетнула кордон аби звільнитися

ти виговорила усі гроші
і я впевнений що навмисно
і у тебе немає більше слів

високі сосни
гасять протяги
вітер знічується

історія не починалася
ти чуєш історія не починалася

водії фур купують сигарети
тихо перемовляючись між собою
ніби не існує нічого сокровеннішого за їхню подорожню
самотність

у місцевому готелі
є тільки холодна вода
але її вистачить на всіх



На хвилі Етно

Останнім часом відродилася мода на етно. Мабуть, це чи не єдиний жанр, проти якого в суспільній свідомості немає жодних упереджень. Але якщо ви думаете, що „мода на етно“ означає дослідження й повернення національних традицій, ви дуже помиляєтеся. Це не копірвання в минулому, це прийняття й художнє опрацювання того, що дійшло до нас, попри всі перепони глобалізації, урбанізації й денационалізації. А художнє опрацювання відтак означає таку м'ясорубку, продукт на виході якої іноді істинний, іноді ні, але завжди становить дивовижну мішанину традицій, напрямків, стилів і жанрів. Сьогодні маємо можливість порівняти два альбоми, що з'явилися 2007 року на хвилі саме моди на етно.



► Франківський етно-ска гурт „Перкалаба“ випустив свій другий повноцінний альбом. Давно пора було, бо перший альбом („Горрри!“) було раз перевидавано, раз реміксовано, а раз продано російському лейблові „Vad taste“ під іншою назвою („Свято грибів і форелів“). Зразу видно, що їхній продюсер, Олег „Мохнатий“ Гнатів, намагається з кожної ноти витиснути всі гроші, які вона може принести.

„Говорить Івано-Франківськ“ – гідне продовження творчої традиції групи: веселий ска-панк із народними мелодіями, під який можна і весело поскакати на весіллі, і який можна уважно послухати в навушниках, врешті отримавши шалене задоволення від одного й другого. Хоча тільки розривки вам ніхто не обіцяє: в альбомі переплетені настрої шалено веселого вечора з горілкою і танцями, та ранку, в який похмілля намагаються подолати добрим каннабісом, причому його явно більше, так що „Перкалабу“, мабуть, не варто вважати за таку вже веселу

й радісну групу. Танцювальних треків небагато: „Говорить Івано-Франківськ“, „Розлабка“, „Полька“ й „Ау“. Всі решта хоч і виконані в традиційній для „Перкалаби“ манері, однак залишають неоднозначні враження, радше похмурі, ніж радісні. „Фігурное катаніє“ заслуговує на відзнаку за Особливо Химерну Лірику (Взимку, на ставу, серед води \ Коні скачуть в леді, як у полі, хлопці люблять їздити кіннями \ І як діти чемнії ті коні); „Коровки“ – похмурий музичний калейдоскоп із карпатських пейзажів, „Мажорний льотчик“ вдавс значно більш задумливий, аніж попередня мінорна версія. Трохи несподівана кількість обробок („Говорить Івано-Франківськ“ – на мотив позивних івано-франківського радіо, маячна „Перда“ – на мотив Інгрід „Тромба“ – на Ніно Россо) та каверів: „4 танкісти“ – польська військова, „Ясени“ – класика радянської естради та „Червона Фіра“ – єдиний однозначно зайвий на альбомі трек – на давно неактуальних „Братів Гадюкіних“.

Альбом характеризує цілком довільне поводження з мовою і пісенною лірикою, а також химерний, досить похмурий, гумор (зокрема в анекдотах-вставках про Івана Івановича поміж треками), що не так смішить, як змушує посумувати разом із музикантами. Все це разом, попри весь гуцульський драйв „Перкалаби“, виводить її з категорії розважальної музики. Це вже не „Gogol bordello“, з якими їх порівнювали раніше; тепер „Перкалаба“ настроєво потиху наближається до рівня розпачливо-веселого „Аукціону“. Але традиційна напіввесільна манера гри „Перкалаби“ до такого настрою не надто пасує, між настроєм і музикою відчутний значний розрив, який і в слухача породжує певну напругу. Тож рекомендую альбом радше для вдумливого прослуховування в дощовий день, а на гулянку з п'ятикою варто дібрати щось відповідніше.

► Дебютний альбом чернівецької групи „Гуцул Каліпсо“, що отримав назву „Рекет-гангстера“, випущений в грудні 2007 року, репрезентує ще один зразок музики, що виникла на хвилі моди на Етно. Термін „гуцулхоп-ейсід-джаз“, яким музиканти означають свій жанр, вказує, правда, не так на манеру виконання, як на кризу визначення музичних жанрів узагалі, але по-іншому цю еклектику, мабуть, назвати й не можна. Джаз-рокова, із вкрапленнями фанку й асід'у музика з речитативним вокалом а-ля ТНМК, що, до того ж, присмачений сильним гуцульським акцентом з діалектизмами. Все це творить напручу дивну суміш, правду кажучи, досить нестравну. Якість у інтерв'ю лідера гурту Богдан Федчук говорить, що „наша фішка – це контраст, класна музика і під неї соціальний текст“, однак із контрастом музиканти явно перестаралися. Інструментальні партії можна було би назвати бездоганними – фанкова гітара, заводна духова секція, цікава басова партія, народні карпатські мотиви, грамотно вплетені в загальну музичну тканину – все це звучить неоригінально, але принаймні якісно. Зате вокал і текст не викличуть огиди хіба що у зятятих любителів стилізації під карпатський рогулізм: „соціальна“ лірика викличе приємні емоції хіба що в любителів повторювати одну й ту ж тупу фразу придуркуватим голосом протягом кількох хвилин. Тому-то пісні видаються невинувато затишними за триванням, а інструментальні вставки – подарунком небес.

* * * * *

* * * * *

...і тоді згадалося мені...

Нещодавно в медіях промайнула інформація про те, що росіяни випробовують нову зброю масового знищення – так звану „вакуумну бомбу“. Промоутори від озброєнь особливо наголошували на „екологічній безпеці“ новинки. Мовляв, після вибуху доквілля не забруднюють ані хімічні, ані радіоактивні речовини, просто в радіусі скільки там сотень кілометрів усе знищується дотла, та й по всьому. І тоді згадалося мені...

І тоді згадалося мені – цілком недоречно, зрештою, – що слово „дискурс“ я вперше почув від Тараса Прохаська на одній із псевдонаукових конференцій, якими так рясніло в Україні на зламі 90-х. Тоді я не знав значення цього слова, а спроби вивести його етимологію від знайомого „екскурсу“ були приречені. Відтоді багато що змінилося. Щоправда, більшість конференцій і нині залишаються псевдонауковими, зате поняття „дискурс“, перерісши стадію модного слова-паразита, перетворилося на табу, принаймні в „порядному товаристві“.

Як і раніше, я погано розумію його сенс, але маю своє приватне визначення: „Дискурс – це той актуальний контекст-і-контент, який ми помилково вважаємо реальністю“. Чи, сказати б, який невидимі ідеологи підсовують нам замість реальності. Дискурс, у якому, як нам здається, ми перебуваємо, виникає внаслідок деформації понятійних полів. Простіше кажучи, це коли чорне називають білим, біле – кубічним, кругле – знежиреним і так далі. Контекст тут – система суспільних конвенцій і слоганів, а контент – не зміст, а вмiст.

Слогани, покликані маніпулювати нашим колективно-конвенційним баченням реальності, змінюються в міру необхідності, а з їхньою зміною змінюється в наших очах і сама реальність, позаяк актуальний дискурс передбачає горизонт бачення лише в своїх власних межах.

За часів моєї юності, коли актуальними слоганами були „холодна війна“, „залізна завіса“ і „два світи – два способи життя“, радянські ідеологи коментували винайдену тоді „американським мілітаризмом“ нейтронну бомбу як прояв невситної жаги буржуазії до збагачення, мовляв, вони навіть бомби проєктують такі, щоб знищувати тільки людей, залишаючи неушкодженими матеріальні цінності. Нині ж бермудський трикутник конвенційного бачення світу окреслює інша тріада слоганів: „загроза тероризму“, „політкоректність“, „глобальна екологія“. За допомогою цих трьох простеньких словосполучень т.зв. „демократичний світ“ без проблем обмежує свободи своїх і чужих громадян, не наражаючись на бодай мінімальний опір. Контроль на летовищах уже давно жорсткіший від прикордонного, протиправний моніторинг комп'ютерних мереж і мобільного зв'язку лише через брак специфічної правничої термінології не оскаржують конституційні суди, а камери легального відеонагляду можуть підглядати за вами не лише коло банкомату, але й у готельному туалеті, скажімо.



Однак лібералів, що обстоювали би свободу слова, свободу пересування, конфіденційність листування тощо, сьогодні не чути. Адже „свобода слова“ чи „свобода пересування“ – це гасла вчорашнього дня, їхній зміст вигорів, залишився лише контент для поліцейного архіву. Бо Великий Брат не стежить і не підглядає – він охороняє нас від „загрози тероризму“. Великий Брат не цензурує підручників і фільмів – він просто дотримується засад „політкоректності“, щоб не образити, бува, якусь із безлічі ще не відомих нам меншин. Великий Брат не замикає кордонів – просто мешканці деяких країн недостатньо „екологічні“, аби подорожувати, куди захочуть.

Найсмішніше – і найпечальніше водночас, – що проблему невидимих ідеологів нині неможливо обговорювати всерйоз: вона безнадійно „забалакана“. Адже „всесвітня змова“ – це просто бородатий анекдот, а всіляких Орвелів-Гакслі давно препаровано для університетського вжитку та розшарпано на цитати для масового споживача. І якщо на підтримку якогось обуреного ліберала запустити хвилю тематичного трешу (на кшталт „Теорії змови“, „Коду Да Вінчі“ чи „12 мавп“), у смітті „забалакування“ зникне не лише його голос, але й він сам, попередньо перетворившись на посміховисько.

Тож сприймаймо усе весело. Якщо є народитерористи і держави-терористи, то чому б не бути „неполіткоректним народам“ чи „неекологічним націям“? От, скажімо, Україні: вже самою ідеєю власної державності вони обурюють імперські почуття росіян, порушуючи таким чином міжнародні норми political correctness; а їхні організми після Чорнобильської аварії абсорбували стільки радіоактивного стронцію (з періодом піврозпаду 365 років), що випускати їх у шенгенську зону (до закінчення піврозпаду) вкрай небезпечно. Такий от, із дозволу сказати, дискурс.

Утім, підстави для оптимізму кожен може знайти собі сам. От я, наприклад, усе життя мешкаю в забрудненому „місті хіміків“, за радянських часів споживав нітрати з овочів та целюлозу з м'ясних виробів, пив нефільтровану хлоровану воду з водогону, побував на будівництві чорнобильського саркофагу, а в часи теперішні маю вибір між модифікованою бразильською картоплею та китайським соєвим концентратом, тому шанс – нехай навіть невеликий – бодай загинути в екологічно чистому вибуху вакуумної бомби тішить мене несказанно, чого і вам бажаю, мої Великі і Невидимі Братове.

Контур і слово (3) – Мирон Левицький



► На краєвидах Мирона Левицького (1913–1993), зрілого періоду його творчості зображені міста Західної Європи (Париж, Барселона, Единбург), метрополії Індії, лісисті пейзажі Канади та Америки, екзотичні закутки Австралії, убогі поселення Мексики, – місця, в яких він жив та працював чи які відвідував під час численних подорожей. А вже від половини 1950-х, коли він переїхав з Вінніпеґу до Торонто й став мистецьким керівником фільмової фірми

„Орбіт“, яка намагалася зберегти на кіноплівці документальні матеріали про українські поселення в усіх закутках світу, Левицький подорожував досить часто. Два роки, які виявилися визначальними для еволюції його мистецького стилю, він прожив у Парижі, де в 1958 р. в галереї „Рор Вольмар“ мав першу самостійну виставку й здобув прихильну оцінку французьких критиків. Париж став для нього сприятливим середовищем для спроби вписатися у позанаціональний культурний контекст, і атмосфера міста, мов каталізатор, допомогла перетопити завчені засоби традиційного мистецтва на самобутній модерний стиль; саме в Парижі Левицький почав komponувати картини з кольорових геометричних (напівабстрактних) площин, які утворювали мало не готичні за стилевідчуттям з духом зображення. Мандрівки до Австралії (де він працював над розписом кількох українських церков), Мексики, Північної Африки, Індії і на Далекий Схід принесли інші враження й інші мистецькі впливи.

Втім, у вельми особистій (бо й позапрофесійній) сфері літературної творчості його всуціль полонили українські міські пейзажі дитинства, він-бо присвятив майже всі оповідання зі збірки „Ліхтарі“ (1982) вулицям передвоєнного Львова, де народився і виріс, де 1931 поступив до мистецької школи Олекси Новаківського і куди згодом повернувся після студій графіки в Академії Мистецтв у Кракові, щоби працювати ілюстратором книжок у видавництві „Батьківщина“ (як відомий майстер гравюри, він і пізніше не відмовлявся від праці для видавництва, проілюструвавши за життя понад триста книжок). Згодом, працюючи художником в Археологічному відділі Академії Наук та Історичному Музеї, Левицький мав змогу систематично вивчати ренесансну й барокову архітектуру Львова та багату колекцію старовинних ікон, стиль яких став одним із домінуючих елементів його творчої манери. Зрештою, він не цурався суто релігійної тематики і крім малювання ікон, розписав десять церков у Північній Америці, Австралії та Україні.

Українська спадщина, – від інтерпретацій хрестоматійних літературних сюжетів до напівабстрактних зображень народних ритуалів, – залишилася одним із важливих стрижнів його мистецького світу, проте в переосмисленій формі, прирученій волею майстра та „очудненій“ універсалізованою стилістикою. І тільки в нестальгійних новелах Левицький назавжди залишився наївним підлітком на вулицях Львова, безповоротно загублених у вирах минулого часу.

Марко Роберт Стех

Мирон Левицький

Мирон Левицький ВІКТОР ГЮґО ВИНУВАТИЙ

► Не доведеться докінчити „Знедолених“ Віктора Гюґо, хоч залишилося тільки двадцять сторінок. Учора умовився з Адамом на п'яту годину біля кіна „Аполлон“. Ідемо в кіно. Пощастило мені продати вісімнадцять томів Карла Мая „Рід Родріґандів“ по п'ятнадцять грошів за том, тож вистачить на кілька фільмів. Надворі погано. Морозу 38 ст. Цельсія. На вулицях міський уряд ставить великі ватри, щоб прохожі могли погрітися. Ватри не горять довго, бо бистроумна міська біднота воліє погрітися дома, тож, швидко погасивши ватру снігом, вивозить саночками великі поліна, щоб продовжувати процес горіння в приватних печах.

– Іду в кіно, – кажу мамі.

Перше питання мамі: звідки маю гроші; друге: чи я бува не здурів, бо ж надворі жаливий мороз.

На хідниках скрипить під ногами сніг, а назустріч ліхтарник засвічує мої знайомі ліхтарі. Він ходить з довгим дрючком із запаленою лямпадкою на кінці, відкриває віконце ліхтаря і запалює газ. Ліхтарника дразнять хлопчачі „Лямпа пуф, пуф лямпа“. На вусах у нього білий іней. Під враженням Віктора Гюґо мені стає його жалко і хочеться подарувати двадцять грошів, бо ж я при грошах, а він може сьогодні і на вечерю не має. Але, як швидко зродилася шляхетна думка, з такою ж швидкістю мозок її відкинув, мотивуючи тим, що ліхтарник може образитись.

Кажуть, що м'якому трудно жити. Я ж м'який, але не відчуваю ніякої труднощі. Важко мені тільки добитися до трамваю. Але і з цього є вихід: пропуская обмерзлий і чіпляюся за поруччя та їду на східцях зайцем. Це цікавіше й нічого не коштує. Не плачу квітка, бо тільки надійде білетер – зіскакую на землю. Тією системою прямою сьогодні до кіна „Аполлон“. Буває так тісно на східцях, що немає місця на ногу, тоді треба перебути дорогу етапами, бо на самому поруччі не доїдеш.

– Куди!

Твердий лікоть якогось здоровила під моїм підборіддям і я знову на хіднику. Якась панянка пробує пропхатися до вищого східця.

– Гей, джентелмени, – гукаю, – пропустіть обмерзлу панянку!

У відповідь тільки чую басове: „Зломи писок“. Мене бере лють. Двома долонями притискаю панянку в тому місці, де плечі втрачають свою шляхетну назву, пропихаю її вгору. Через панянку я знову на хіднику. Але що це? Задубіння в руках зникає, ба, навіть тепло. Значить, треба більше руху.

– Хам! – почув я сопрановий голос.

– Хто? – питаю.

– Отой дрибляся, що заступив вам дорогу.

– Хам! – повторив я, як відлуння, і відчув свою повагу. – Стійте ось тут, – кажу жінці. – Тільки під’їде трамвай, чіпляйтеся правою рукою за поруччя і ставте ногу на ступеньку. Якщо стане кому на ногу, не хвилюйтеся, він це прийме без образи.

– А ви стійте за мною, – відповіла вона з очевидним вдовolenням.

Досі ніхто до мене не звертався на „ви“. Вона вперше і то двічі. Значить, я вже зріла людина, тільки не всі це бачать. Ще трішки мені болять оте „зломи писок“, але віддам те слово такому грубіянові, як і він.

Займання місця пішло за пляном. На першому східці за жінкою стояв, як бджола біля матки – я.

– До переду, до переду, – намовляля деякі. – Заберіть лікоть! – Хтось знову: – Сідайте на фіякра, як вам невигода!

– Квитки, квитки, – монотонно виголошував білетер на порозі плятформи. З гущі висовувалися руки з монетами.

– Ти, малий, – це білетер до мене: – Плати за квиток!

Вдаю, що це звернення не до мене. Як він посмів!

Моє обурення швидко зростає. Що

собі подумає та жінка, що перед хвилюю звернулася на „ви“!?

– Чуеш, малий, плати за квиток!

– Зломи писок! – відрубав я з одчаю і в тілі стало гаряче.

У трамваї дехто засміявся і це мені зменшило обурення і жаль. Я вискочив біля будинку „Просвіти“, бо білетер пропхався вже близько мене. Дальшу дорогу перебуду пішки. Перейти ринок, ще одна вулиця, а далі уже „Віденська каварня“ і біля неї на валах у підземеллі – міські туалети. Там чейже можна погрітися.

Мені трохи ніяково, що відповідь білетерів так грубо. Але, що ж, хай знає, що до зрілих людей так не слід звертатися.

Тепло, що розбудилося в мені з люті, швидко мене покидало. Тупцюю, підбігаю і б’ю руками об поли пальта, бо рукавиці зрадливо пропускають мороз. Якби швидше до підземелля і трішки погрітися. Сьогодні дорога здається куди довшою, як звичайно. На вулиці майже ніхто не ходить, усі підбігають, сховавши голови в коміри, як черепахи в свій панцир. Не цікаві вітрини крамниць, навіть зграбні постаті панянок стають тобі байдужі. Не мерзнуть тільки рококові фігури святців довкола латинського собору. Стоять собі непорушно з безрадно наболілим обличчям, не з холоду, – з побожності. Ще кількадесят метрів і – спасенні сходи до підземелля.

Що за фантастична огрівальня!

Довкола постаті нерухомих чоловіків, наче б хто поспирив на стіни манекени з пап’є-маше для висушення. Нікому не спішно, бо надворі мороз, а тут справді тепло.

Прибиральниця, поважного віку,

єдиний представник жіночого роду, обкутана незліченною кількістю хустин, і стільки ж напевно на ній спідниць. Чоботи в неї обвинуті ганчірками, вона ходом качки меланхолійно соває па кахлевій підлозі щіткою на дрючку з мокрими ганчірками, та стирає темні сліди, начебто хотіла затаїти кількість відвідувачів. Біля неї відро гарячої води. Ритм її рухів такий повільний, як ритм лірника на базарі. Оця монотонність наводить сум. Перед очима стає чомусь образ вмираючої жінки, одної з персонажів Віктора Гюґо. Зроджується бажання допомогти тій людині в її тяжкому житті. Але як?

А вона соває щіткою і соває. Отак, мабуть, цілісний день, не промовивши ні до кого ні одного слова. Кожний проходить біля неї байдуже, зайнятий своїми гудзиками. А хіба так важко поздоровити її і промовити кілька ввічливих слів? Це зворушить її самотнє серце, бо ж і вона його має. Ніхто не говорить, заговорю я. Спроквола підходжу до неї з привітною усмішкою.

– Тепло тут, бабцю, правда?

– Жеби ці нагла креф заляла! Наїдух зардзевяли! [Щоб тебе параліч вдарив! Заржавілий байстрик!]

Визвірившись, вона жбурнула прокльоном і замахнулася щіткою з ганчірками. Одна секунда – і я на сходах. Навздогін мені долетіло її пискливе докінчення: – Ще буде насміхатися, таке щеня!

Кінцевий етап до кіна пройшов у роздумуванні. Я не сердитий на жінку, більше здивований. Я ж їй нічого поганого не сказав. Чому така реакція? Завжди, коли в мене найкращі наміри, виходить навпаки. І хто тут винуватий? Хіба що Віктор Гюґо!





Марлен Хуцієв – режисер людської конфронтації

Ім'я Марлена Хуцієва не настільки відоме міжнародній спільноті як, скажімо, ім'я Андрія Тарковського, Андрія Кончаловського або Микити Михалкова. Попри це йдеться про визначного творця, який на зламі 50-х та 60-х років ХХ століття формував тогочасний радянський кінематограф.

► В часи хрущовської „відлиги“ Хуцієв своїми фільмами готував ґрунт для своїх майбутніх колег: визначався щодо ідеологічних доктрин, переоцінював сучасні міфи та переосмислював ідеї, що приходили з-за кордону. Ця стаття є спробою згадати автора, який і в свої 80 років залишається винятковою особистістю московського культурного життя, живим класиком, символом цілої епохи радянського мистецтва.

Марлен Мартинович Хуцієв народився 1925 року в Тбілісі у родині акторки та партійного працівника. Молодий Хуцієв кшталтував свій мистецький талант у театральних постановках (які в роки війни влаштовував навіть у лазаретах), а також – в образотворчому мистецтві. Не пройшовши іспитів до кіноакадемії, він працював асистентом художника та режисера на Тбіліській кіностудії. В Москві, куди переїхала його родина, він подав заяву на режисерський факультет ВПКУ. Своє навчання розпочав на кафедрі режисури в 1945-му під керівництвом режисера українського

походження Ігоря Савченка. Серед його однокурсників були Григорій Чухрай, Сергій Параджанов, Олександр Алов та Володимир Наумов. Свій випускний фільм „Градостроители“ (1950) Хуцієв зняв у тандемі з Феліксом Міронером (1927–1980), більше знаним як сценарист. Вже в цій картині про урбаністичне перетворення міста він показав себе пильним спостерігачем, уважним до красномовних деталей, яким надавав роль поетичного узагальнення.

Після недовгої роботи асистентом у Бориса Барнета Хуцієв офіційно дебютував фільмом „Весна на Заречной улице“ (1956), також знятим разом із Міронером на Одеській кіностудії. Це розповідь про молоду вчительку Тетяну, що приїхала зі столиці до нового промислового міста працювати у вечірній школі робітничої молоді, де в неї закохується ливарник Саша. Стрічка виразно відповідала тодішній культурно-політичній ситуації, викликаній ХХ з'їздом КПРС (1956), де Хрущов виступом, що засуджував культ Сталіна, офіційно роз-

почав процес „відлиги“, яка поступово проявлялась в усіх сферах суспільного життя. Відлига – і як метафора, і як сюжетне тло – з'являється наприкінці фільму, коли після усіх перипетій закохані зустрічаються і висловлюють свої почуття одне до одного. Критики відзначали передусім правдивість, з якою у фільмі зображено середовище героїв та їхні стосунки, вбачаючи паралелі з італійським неореалізмом. Сьогодні такі порівняння видаються дещо авансованими, однак для свого часу стрічка „Весна на Заречной улице“ – безсумнівно сміливий вихід за межі підцензурного соцреалізму, вдала спроба вивести на радянський екран живих, впізнаних героїв, з їхнім правом на помилки і сумніви.

Наступний фільм „Два Федора“ (1958) Марлен Хуцієв також знімав на Одеській кіностудії, але без партнера. Від теми сучасності він повертається до недавнього минулого – Другої світової війни, тему якої йому також вдалося розкрити цілком неординарно. Історія солдата Федора, що повернувся з ві-

Зйомки з фільму „Мне двадцять лет“. Зліва Марлен Хуцїєв, Полїна Познанська та Віктор Некрасов

їни і заопїкувався хлопчиком-сиротою (також на ім'я Федїр), була позбавлена звичного для картин воєнної тематики пафосу. І хоча Хуцїєв сам не був на фронті, йому вдалося правдиво показати розчарування людини, яка після жахїть вїйни повертається додому, де її ніхто не чекає, і мусить будувати її обласшовувати дїм, родину, по сутї, – цїле життя – від початку. Його герой, в ролї якого дебїтував Василь Шукшин, не захоплений ентузіазмом колективного щастя, і його груди не прикрашають ордени й медалї, він замкнuto, сам-насам із собою намагається розквитатися з минулим і знайти сили для майбутнього. В часописї „Искусство кино“ було опубліковано чудову статтю Віктора Некрасова „Слова великие и простые“ (ИК, 5/1959), в якїй письменник порівнював поетику стрїчки Хуцїєва з поетикою останнього фїльму режисера Олександра Довженка „Поэма о море“ (1955, співрежисер – Юлія Солнцева), де розповїдалося про будївництво каховської гїдроелектростанції та індустріальне перетворення українського краю. Маючи власні авторські уподобання, Некрасов розглядав обидвох творцїв з перспективи свого покоління і віддав першість Хуцїєву, що – з огляду на „узаконений“ авторитет Довженка – в ті часи мало хто мїг собі дозволити. Некрасов поцїнював достовїрність, природність образу Федора, яка контрастувала з агїтковим пафосом героїв Довженка, чим і започаткував дискусїю, завдяки якїй про Хуцїєва дїзналася широка аудиторїя.

Повернення Хуцїєва до сучасного героя мав знаменувати фїльм „Застава Ильича“ (1962), знятий на кїностудїї ім. Горького за сценарїєм Генадїя Шпалїкова. Хуцїєв прагнув бути ближчим до „шїстдесятникїв“ – повоєнної молодї, народженїй після 1941-го. Ця генерація свїтоглядно формувалася вже в нових культурно-полїтичних умовах, після 1956-го, що не могло не відбитися на її ментальності. Хуцїєв намагався відобразити це в контекстї вїтчизняної історїї, вмонтувавши у фїльм стилїзованї сцени походу бїйцїв-революцїонерїв, солдатїв Другої свїтової, охоронцїв мавзолею Ленїна, а також – символїчну сцену зустрїчі головного героя-„шїстдесятника“ зі своїм батьком, що загинув на фронті. Юнак намагається дїзнатися від батька, як правильно жити, але не отримує вїдповідї. Ця сцена виявилася

фатальною для фїльму. Фатальною, бо генсек Хрущов гнївно засудив картину, і фїльм щойно через три роки вийшов на екрани під новою назвою „Мне двадцать лет“ (1965) та зі значними зміними в сценарїї. У стрїчці показано долї трьох однокласникїв, якї щойно розпочали самостїйне життя. Славко став батьком, Микола отримав пропозицїю доносити на своїх колег по роботї, Сергїй після армїї влаштовується на роботу, а згодом вступає до вищого навчального закладу. Та не лише дїйовї особи – сама Москва стає героєм фїльму. Хуцїєв показав столицю як пульсуючу метрополїю, де знайдеться місце і для інтелектуалїв, і для романтикїв. Документальнї кадри монтувалися з художніми. Показ автентичного, режисерського варїанту фїльму вїдбувся вже під час перебудови, в 1988-му, але в пам'ятї глядачїв мїцно вкарбувалася стара, вїдцензурована версія. Фїльм отримав спеціальну нагороду журї на фестивалї у Венецїї – і за режисуру, і за вїразну художню фїксацїю радянської історїї 60-х рокїв.

В 1967-му на екрани виходить нова стрїчка Хуцїєва „Июльский дождь“, знятий на студїї „Мосфїльм“ (де пїзніше створювалися всї наступнї фїльми режисера). Збірним персонажем цїєї стрїчки було покоління 30-лїтнїх. Головна героїня Лена показана в перїод нелегкого особистого вибору. Ця вродлива жїнка, попри сумнїви і пошуки власного „я“, намагається жити за правилами власного сумлїння, навїть якщо це може призвести до розриву із позїрно „правильним“ партнером, якїй керується зовсїм іншими принципами. Критика потратувала рїшучість Лени у розривї з коханим, як своєрїдну ознаку доби. Героїня, уособлення „шїстдесятництва“, залишається вїрною ідеалом, сформованим у час вїдлиги, натомїсть герої обирає шлях конформїзму з режимом (пїсля змїни полїтичного курсу в 1964-му на посту генсека Хрущова замїнив Леонїд Брежнев, і почалася епоха „застою“).

Пїсля цїєї епїтафї генерацїї „шїстдесятникїв“ Марлен Хуцїєв перейшов працювати на телебачення, де разом зі сценаристом, „аналїтиком вїйськових подїїв“, зняв фїльм „Был месяц май“ (1970) про воякїв, якї зустрїчають перемогу у вїйні над Нїмеччиною, не здаючи собі справи, що саме знаходяться на мїсцї колишнього табору смертї. Фїльм був побудований на контрастї між радїстю переможцїв та усвїдомленням масштабу трагедїї. Роком пїзніше Хуцїєв знімає документальну стрїчку „Алый парус Парижа“, присвячений 100-рїччю Паризької комуни. Та ще до початку працї над цим проектом, він встигає закінчити разом

з Елемом Клімовим та Германом Лавровим документальнїй фїльм „И все-таки я верю“ (1976) – на смерть класика радянського кїно Михайла Ромма. В цїй стрїчці Майстер ставить запитання про майбутнє нової генерацїї, не тїльки радянської. В 1983-му Хуцїєв знімає картину „Послесловие“, темою якїї знову стає конфронтацїя – цього разу середнього та старшого поколїнь. До московського 40-лїтнього науковця, що взяв вїдпустку для завершення дисертацїї, приїжджає із села тесть, про якого науковець змушений пїклуватися. У фїльмі знову доходить до перегляду героєм своїх життєвих позицїї, і пїсля численних дебатїв з тестем герої усвїдомлює власну духовну неповноцїнність. Ще старше покоління уособлює герої фїльму „Бесконечность“ (1991), якїй вїрїшив завітати до провїнцїйного мїстечка, де вїрїс, щоб змиритися з недалекою смертю. Однак „мала батькївщина“ мало чим могла допомогти героєви, бо мїстечко її саме виявилось на краю загибелї. Ця стрїчка не в останню чергу вражає емоцїйно гострими масовими сценами. Значний простїр у фїльмі Хуцїєв залишив для вільних асоцїацїї, що заводять героя до початку ХХ столїття і до найважливїших моментїв власного життя. В 1992-му „Бесконечность“ отримала двї нагороди на берлїнському кїнофестивалї і була схвально прийнята російською критикою. Останнїми роками режисер зосередився на документальному кїно. Разом із сином Ігорем Хуцїєв зняв стрїчку „Люди 1941 года“ (2001), нїнї вони закінчують проект „Невечерняя“ (2007).

Незважаючи на те, що Хуцїєв зняв не бїльше десяти фїльмїв, його вплив на кїнематограф доволї значний. Марлен Хуцїєв і педагог (з 1978-го викладав у ВПКу, а з 1985-го очолює там кафедру режисури), і громадський дїяч (1998-го отримав нагороду московського маїстрату за культурний внесок), і кїнематографїст у найширшому сенсї (був не лише сценаристом та режисером, але й актором, як наприклад, у фїльмі „Гори, гори, моя звезда“ (1969). Кожен з його фїльмїв ставав подїєю, визначаючи напрям та естетику творчого мислення, і водночас переконливо вїдображаючи сучасну добу. Частим мотивом, а інодї й темою його фїльмїв була конфронтацїя, не конче мїж генерацїями, радше – мїж свїтоглядними та громадянськими позицїями окремих людей. Тому ми називаємо Хуцїєва режисером людської конфронтацїї. І якщо хтось матиме намір досліджувати радянський кїнематограф другої половини ХХ столїття, він не зможе обїйти феномен Марлена Хуцїєва.

Небо, осінь та війна

Слапчук Василь. Осінь за щокою, Факт, Київ, 2005, 280 с.

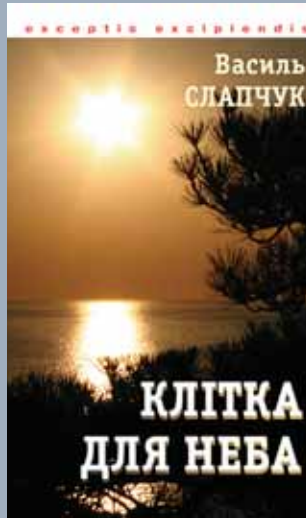
Слапчук Василь. Клітка для неба, Факт, Київ, 2006, 280 с.

Дайте мені чорнильницю Чехова – і я напишу вам оповідання.
Василь Слапчук

Густий осінній дощ важким диханням незліченних крапельок б'ється в шибку. Чую його ледь-ледь чутний шепіт. Чи, може, це її тепле дихання зігрівало вухо, і я чую:

„Осінь за щокою“ – це зібрання 8 новел про життя-війну; це „Мандрівка на рожевому дирижаблі“ кохання; це єдина, поєднана ширістю почуття оповідь про шлях-життя Чоловіка від народження („Четвер“) до ситуації („Табурет, прибитий до підлоги“), безвихідь якої змушує відвернутися від нього навіть ангела-охоронця, що залишив по собі лише „жовтий кленовий листок“; це життя митця в художньому світі своїх ілюзій („Найбільша ілюзія – кожен з нас“), живих ілюзій-марень земного життя, бо герой може сам обрати собі шлях в оповіді, бо „коли прокидаєшся уночі, чую, як зі Львова до Луцька листи пішки йдуть“, і в цьому світі навіть „годинники – як люди: одні поспішають, інші відстають“.

В.С. називає свого героя просто Чоловіком. Іноді він має десяток вигадливих імен (Ого, І Ван Син, Кір), але це неважливо, тому що він лишається тим самим – просто чоловіком, героєм твору, або письменником, який повернувся з війни. Мить повернення до життя, пробудження, виходу зі сну в реальність („Оповідання краще розпочинати з пробудження, а не з приготувань до сну. Тоді попереду весь день, а за день



може трапитися стільки, що й у романі не опишеш. Ти сам себе лишаєш простору дій“) стає точкою відліку подій всього твору. Історії.

Анотація намагається підказати визначення, на що ж схожа за структурою „Осінь“: вона „нагадує купку різноколіорових скелець“, ще згадуються „чудова мозаїка або вітраж“ і, нарешті, – „дитячий калейдоскоп“. Але чому, коли намагаєшся знайти краще визначення для самого себе, в першу чергу зринає образ добре зшитой майже непомітними нитками сорочки. Може, тому, що її хрестоподібна форма скеровує руки в горизонтальна простого і людяного простору, гудзики прямують донизу – чи то натякаючи на інтимність, але зовсім не на ницість почуттів, чи то заземляючи, притягуючи до рідної землі героїв, коли вони раптом починають відчувати, як крила проростають на спині. І, нарешті, ретельно випрасуваний білосніжний коміречко сорочки, спрямований вгору. Вгору.

Крім різноманітних варіацій доль, по суті, одного і того ж героя, маємо також речі, що переходять, немов у спадок, від оповідки до оповідки (наприклад, та ж „чорнильниця Чехова, щоб натхнення не вичерпувалося“). Або одна ситуація вибору: кого кохати – старшу, чи молодшу сестру. Або фраза, яка насправді виявляється фавбулою, здається, найслабкішою повісті „Глобус України“ з другої збірки: „Вони будуть, як дві музи, а я, як кінь... із крилами“.

Але найважливіше – це війна. Війна, якою проникнутий кожен рядок „Осені“ й життя у творі, життя твору. Свого часу повість з іншої збірки „Клітка для неба“ була надрукована в журнальному варіанті (Київська Русь, книга V), і в післямові-коментарі редактор видавництва „Факт“ О. Шарговська писала

про те, що В.С. „ще справді не написав прозовий, текст крові“. Давно обіцяний видавцеві Л. Фінкельштейну роман „про Афганістан“ уже розпочато“. Війна – частина минулого, котре не відпускає і змінює героїв, керує їх долями; вони бачать життя, як бій; іноді усвідомлюють себе, як „стомлених воїнів“; пристрась-любов-ненависть кидає їх у вир боротьби за своє місце, за себе. Тому і в цьому житті звичайну дорогу герой переходив „у недозволеному місці. Перебігав. Наче вояк армії, що відступає, перебігає на бік противника. Без рекомендаційних листів, без бойового настрою, зацьковано озирюючись наліво й направо“, а вічно хворі годинники, яким він хоче допомогти, їх конче треба встигнути врятувати, адже: „Годинник накульгував, як не звиклий до чобіт з онучами солдат-новобранець, що намуляв ногу. Відставав. Не встигав за часом. А як годинникові не шкутильгати, маючи одну стрілку коротшу від іншої?“

Любов. Кохання („зоряна війна“). Сутність одна. Вони допомагають героям, при цьому знищуючи їх, розпорошуючи в дрібничках побуту, в перепалках-перестрілках із жінками, в секундах щастя та задоволення, в моментах надії на те, що хмари сімейного життя не знищать почуття, відчуття одне одного. Герої маритимуть тим, що колись їхня хронічна „одинокість“, самотність (усвідомлювана і жита-пережита: „Завжди знаходиш кого образити, а як вибачення просити – нема в кого“), можливо, саме зараз припиниться, вони знайдуть (прийдуть?) один (до?) одного, назвуть свої вигадливі імена і, нарешті, забудуть, що „В ліжках у чоловіків лежать невідомі дівчата. Багато дівчат. Значно більше, ніж невідомих солдатів у могилах. Це – війна. І білий колір жіночих трусиків – ще не капітуляція“.

Про війну писали завжди. Багато і по-різному. Звеличуючи себе чи ще когось; у славі, чи знеславлюючи, продаючись кризь багнуку і болото; про холодний розрахунок і вдачу полководців; про жак і шал перед „червоним сміхом“ примари війни. А є ще, наприклад, „Чотири дні“ В.Гаршина, який звизив всесвіт („мир“) війни до маленької драми пораненого, покинутого на кілька днів поруч із трупом свого ворога. Ця історія згадалася при читанні чи не найкращої новели В.С. „Ніж“ – простір світу, ненависть до ворога вміщені в один діалог, де говорить лише один, де мовчання і найменший порух головою може коштувати тобі життя. Спасіння.

На цій війні, в майстерно написаних новелах В.С. майже зовсім немає вбитих і поранених („Потрапити на ві-



йну – це вже поразка”), нема фіналів (кінцівок?) твору. Бо на цій війні їх і не може бути. Цього не дозволяє кожна хвилина-сторінка (написана? прочитана?) радості перебування в „цьому світі, входом до якого – жіночий статевий орган. У цій клітці для неба”.

Останнє: певний, що ці збірки новел сприймаються радше як розвіддані, як початки рефлексій і підготовки до написання, можливо, найважливішого для В.С. тексту. Тексту війни, який би не претендував бути романом, літературою, а просто став би частиною свідомості читачів, елементом життєвої історії і нарешті назвав справжню ціну подій в Афганістані.

Вірші, тексти, послання знаходять своїх читачів-адресатів у найменш очікувані моменти. Рядки літер проявляються, ніби знимки, візерунками на шибках вікон під диханням холоду. В очікуванні вітру, що увірветься з дощем, зі снігом, вилаштовуються в грубезні стоси так і не прочитаних, не прожитих днів, пожовклих листків старих календарів. Змерзлими, „тими самим вустами, що дівчину цілував, Євангеліє читаю” і намагаюся перелічити (вилікувати?) сотні сотень сліпих дощових крапельок, що цілують її усміхнене обличчя.

Олександр Михед, Київ

Новый світ

Валерій Падяк. Ужгородський тижневик „Новый світ” (1871–1872): Анотована бібліографія матеріалів та історичний нарис. Видавництво В. Падяка, Ужгород, 2006, 172 с.

► Поза усталеними стереотипами, вивчення літературного процесу ХІХ століття на Закарпатті далеке від свого завершення. Зокрема, не до кінця вивченим питанням у сфері карпатознавства є історія унгарського (ужгородського) тижневика „Новый світ”, котрий у 1871–1872 рр. був єдиним друкованим органом тодішніх угорських русинів. Саме тому видається вартою уваги праця літературознавця, кандидата філологічних наук, а за сумісництвом — успішного видавця, Валерія Падяка.

У своїй книзі, присвяченій „Новому світу”, він розмістив власний історичний нарис та повну анотовану бібліографію матеріалів цієї малодоступної газети. Слід зазначити, що Падяку першому серед сучасних дослідників вдалося віднайти її повний комплект.

У вступному нарисі, названому



„Становлення журналістики Угорської Русі: газета „Новый світ” та її сучасники”, автор висвітлив не лише історію даного тижневика, але й детально зупинився на його попередниці — газеті „Світ” (1867–1871).

Нагадаємо, що обидва видання видавалися Обществом св. Василя Великого, яке було створене на зразок Матиці словацької для русинів, та спершу виразно підкреслювало свої русофільські позиції. Причиною закриття „Світ” та заснування „Нового світа” став ідейний розкол поміж членами товариства. Радикальне русофільство „Світа” було неприйнятним як для багатьох його пересічних членів, так і для тодішнього мукачівського греко-католицького єпископа Стефана Панковича, котрий і став ініціатором закриття газети. Натомість реорганізоване видання „Новый світ” відразу зайняло поміркованішу позицію щодо угорських світських та церковних властей, не пориваючи при цьому зв’язків із російською культурою. Редактором нової газети став Віктор Гебей. На шпальтах тижневика публікувалися статті таких відомих карпатознавцям (та й не лише їм) діячів, як Александр Гомічков, Іоан Данилович, Іоан Дулишкович, Феодосій Злоцький, Анатолій Кралицький, Александр Павлович, Юлій Ставровський, Євгеній Фенцик та інші. Фактично, географія кореспондентів охоплювала всю руську етнічну територію Угорщини: від Мараморошу на сході — до Спишу на заході.

Звична схема опису подій довкола Общества св. Василя Великого та його видань полягає на протиставленні „патріотичної партії” або ж „радикалів” (себто радикальних русофілів), та „поміркованої партії” чи „модяронів”, лідером яких був єпископ Панкович. Якщо першим, зазвичай, діставалися лаври прогресивних патріотів, то другі переважно подавалися в образі негативної

сили. В. Падяк виступив проти подібних спрощень, підкресливши недостатній рівень вивчення поглядів обидвох груп узагалі, та відмінностей між ними зокрема.

Так, на думку автора, несправедливо потрапило під стереотип антигероя ім’я С. Панковича. Як стверджує Падяк, „єпископ усіляко підтримував намагання частини місцевої інтелігенції формувати літературну мову — не на основі укріплення серед русинів російської мови, а, реформуючи її в бік (за термінологією того часу) „угро-руського нарѣчя”. Грунтуючись на наведених у тексті фактах, автор представляє Панковича радше як прихильника просвітництва серед вірних та послідовного захисника народної мови, навіть попри те, що він залишався на позиціях прагматизму у сфері церковного життя. Зазначимо, що питання, пов’язані з традиційно нелегким для закарпатської інтелігенції вибором літературної мови, пронизують увесь нарис.

Безумовне практичне значення має бібліографія „Нового світа”, що налічує 547 позицій. Валерій Падяк описав усі статті, кореспонденції, а навіть коротенькі інформації, що з’явилися на сторінках тижневика впродовж неповних двох років його існування. Виняток становлять лишень матеріали рекламного характеру, оголошення та повідомлення про сплату членських внесків. Публікації систематизовано в рамках кожного року в алфавітному порядку. Оскільки авторство багатьох текстів залишається сумнівним або й невідомим, стосовно деяких із них укладач висунув власні гіпотези.

Поліпшенню якості бібліографії, сприяла її професійна допомога редактора — провідного бібліографа Закарпатської обласної універсальної наукової бібліотеки Лариси Ільченко, дружини В. Падяка.

Наприкінці книги, задля полегшення праці над нею, розміщено короткий словник маловідомих авторів та іменний покажчик.

Звичайно, можна полемізувати з приводу використаної автором етнонімічної термінології. Так само можна закинути йому деякі присутні в тексті друкарські помилки. Однак очевидно інше: праця В. Падяка не належить до тих поверхових компіляторських творів, якими так часто грішать закарпатські гуманітарії. Тож як історичний нарис, і як власне анотована бібліографія „Нового світа”, книга може вважатися реальним внеском до сучасного карпатознавства.

Міхал Дронов, Москва

Якщо Вам „Український журнал“ сподобався, і Ви бажаєте його отримувати регулярно, то пропонуємо його передплатити.

Просимо контактувати нас за телефонами:

- Чехія (+420) 774 236 916, 774 236 914
- Польща (+48) 501 055 378
- Словаччина (+421) 905 436 538

Ціна передплати на 2008 рік 350Кč / 48 PLN / 350 SK

Передплату для інших країн можна оформити банківським переказом:

Номер рахунку: 197021410/0300
IBAN: CZ45 0300 0000 0001 9702 1410
SWIFT: CEKOCZPP

Адреса банку:
ČSOB, a.s.
Na Poříčí 24
115 20 Praha 1
Czech Republic

Наша адреса:
RUTA
Pod Jiráskovou čtv.14
147 00 Praha 4
Czech Republic

або міжнародним банківським чеком. Чек просимо висилати на нашу адресу:

RUTA
Pod Jiráskovou čtv.14
147 00 Praha 4
Czech Republic

Ціна передплати для інших країн: 40 USD або 30 EUR

Передплата „УЖ“ на 2008 рік

Так!





Політична боротьба
в умовах молодії
демократії схиляє
політиків до дій, що
загострюють фіктивні,
накинуті сепаратистські
настрої в суспільстві.
Основна мета
політичних баталій —
стати „володарями дум
і душ“, привернути на
свій бік якомога більшу
кількість прихильників
і викликати
максимальну антипатію
до супротивників.

Анджей Корашевський